

TRIBUNA

Director fondator:

Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA

CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei

de cultură Tribuna:

Nicolae Breban

Andrei Marga

D. R. Popescu

Alexandru Surdu

Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman

(manager / redactor-șef)

Ovidiu Petca

(secretar de redacție)

Ioan-Pavel Azap

Ani Bradea

Claudiu Groza

Ștefan Manasia

Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan

Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Mihai-Vlad Guță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59. 14. 98

Fax (0264) 59. 14. 97

E-mail: redactia@revistatribuna.ro

Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor

revine în întregime autorilor

Amplă retrospectivă a operei lui Ion Grigorescu, remarcabil exponent al neoavangardei, la Galeria Kiosk din Gent

Opera lui Ion Grigorescu, considerat unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai neoavangardei, fiind promovat de muzee de primă mână în plan internațional, precum Tate sau MoMA, va fi prezentată într-o amplă retrospectivă, „Cinema”, în cadrul festivalului artelor EUROPALIA România, la Galeria Kiosk din Gent, Belgia, în perioada 30.11.2019 - 2.02.2020.

Expoziția „Cinema”, ce reunește lucrări reprezentative pentru întreaga carieră a artistului, marcând principalele sale perioade de creație și tehnici de exprimare vizuală: pictură, desen, film, fotografie, comentate din perspectiva raportării sale la arta cinematografică, a fost inaugurată pe 29 noiembrie, la ora 19.00, în galeria belgiană.

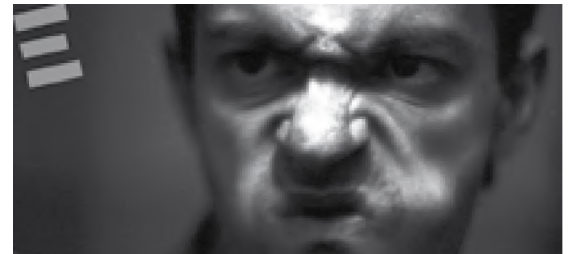
Retrospectiva „Cinema”, curatoriată de Magda Radu, reunește 118 lucrări extraordinare ale artistului contemporan, fotografii și filme experimentale, opere reprezentative pentru practica sa nonconformistă din perioada socialistă.

„Tema generală a cinematografeiei face posibilă abordarea practicii sale artistice singulare dintr-o perspectivă transversală, fără a încerca să creeze iluzia unui întreg unificat”, spune Magda Radu.

„Opera lui Grigorescu se caracterizează printr-o experimentare inepuizabilă, o utilizare impresionantă a referințelor și o stratificare intelectuală. Aici, cinematograful funcționează mai degrabă ca un instrument de investigare, mai degrabă decât ca o implicare singulară cu mediul de film și video, fiind legat de interpretarea artistului despre conceptul de mișcare, desfășurat în multe limbaje vizuale și prin diverse ramificații tematice. Contabilizează, de asemenea, salturile și tranzițiile de la un mediu la altul. În scrierile sale, Grigorescu s-a gândit la comparații între pictură, film și fotografie, în timp ce în lucrarea sa a împins fiecare limbaj vizual la limită, până la dispariția sau dematerializarea lor”, a adăugat curatorul.

Ion Grigorescu (n.1945, București) este un pictor, desenator și eseist român, contestatar al regimului comunist, critic al societății consumiste de azi, personalitate de prim rang a artei plastice românești și europene. Opera sa artistică cuprinde lucrări de pictură, desen, gravură, pictură bisericească, icoane, fotografie și artă video. Ion Grigorescu publică texte teoretice, pagini de jurnal, studii de istoria fotografiei în revistele Arta, Secolul 20. Opera sa a rămas mult timp necunoscută, reputația sa traversând granițele României numai după 1990. În prezent este considerat un artist de excepție, iar operele sale, repere prețioase în peisajul artistic contemporan. Din 1967, Ion Grigorescu abordează teme precum sexualitatea, corpul uman, peisajul și mai ales omniprezența politicului. În timpul regimului comunist, artistul și-a desfășurat activitatea pe ascuns, autocenzurându-se. (<http://artindex.ro/2012/05/16/grigorescu-ion/>).

Magda Radu, curator și istoric de artă, este co-fondatoarea Salonului de proiecte, un spațiu independent de artă contemporană înființat în 2011, destinat producției de artă și cercetării.

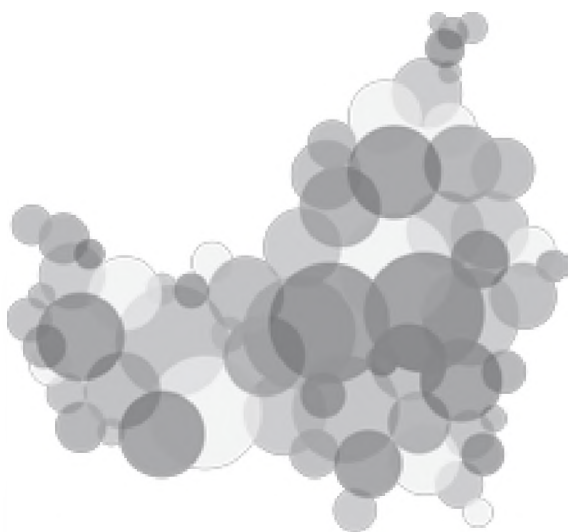

A editat sau co-editat mai multe cataloage de expoziții și cărți, printre care: Arta în România între anii 1945-2000. O analiză din perspectiva prezentului (2016), Dear Money (2014) și André Cadere / Andrei Cădere (2011). În ultimii ani a fost curatoare a unor expoziții organizate la Bienala ArtEncontres Timișoara; MNAC București; MUSAC, Leon; Spinnerei, Leipzig, sau Photo España, Madrid. Este curatorul participării României la a 57-a ediție a Bienalei de la Veneția (2017) cu proiectul Geta Brătescu – Apariții. În calitate de colaborator la Universitatea Națională de Arte din București a predat un curs ce analizează arta românească în context est-european, precum și un curs axat pe studii curatoriale.

EUROPALIA

Festivalul Internațional de Artă EUROPALIA este considerat manifestarea culturală de cea mai mare amploare din Belgia, fiind organizat sub patronajul Familiei Regale a Belgiei, o dată la doi ani, în Belgia și în țări învecinate - Franța, Olanda, Luxemburg și Germania sau Marea Britanie. Institutul Cultural Român este coordonatorul participării României la cea de-a 27-a ediție a Festivalului EUROPALIA, proiect de anvergură desfășurat în perioada octombrie 2019 - februarie 2020 și implementat în colaborare cu Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Culturii și Secretariatul General al Guvernului, alături de Asociația EUROPALIA International, organizatorul tradițional al manifestării. Cea de-a 27-a ediție a Festivalului EUROPALIA este dedicată României.

Pe copertă:
Viorel Cosor
Arhetip, tehnică mixtă, 160 x 120 cm

www.clujtourism.ro

Expunerea prealabilă a noțiunii de adevăr și autenticitate raportată la structura apriorică a imaginativului (V)

Mircea Arman

Trăcând în India și interesându-ne de modalitatea gândirii hinduse, vom regăsi aceeași preocupare și atașare indestructibilă față de concret. *Mutatis mutandis*, unele aprecieri făcute relativ la gândirea chineză ar putea fi lesne aplicabile gândirii hinduse, poate și datorită arealului căruia-i aparțin: Orientul. De aceea, evoluția cu totul specifică a populațiilor hinduse a tins la formarea unui tip mental cu totul deosebit de tipul mediteranean sau occidental. Acest tip mental, cu toate că va ajunge la o filosofie și o literatură foarte avansate, rămâne însă *dincolo* de gândirea abstractă speculativă, așa cum vom încerca să arătăm în cele ce urmează.

Vom arăta, pentru început, că în perioada în care gândirea hindusă ajungea la apogeu, existau șase școli sau *darśhana*, care nu erau însă sisteme filosofice în sensul european al cuvântului, ci șase aspecte, în care sunt sintetizate – invariabil – prin intermediul unor versete, *sutras*, adevăruri filosofice unice, dar reflectându-se în cele șase *darśhana*. Între aceste școli nu există polemici, conflicte de orice natură, așa cum există conflicte ideologice între diferitele școli filosofice occidentale. Același lucru se întâmplă și în China, după cum arăta Granet, termenul *kia*, neînsemnând școala filosofică, așa cum a intrat în gândirea uzuală europeană, neexistând, cum am spus, nici un conflict doctrinal între aceste *kia*, sau între cele șase *darśhana* brahmanice.

Să vedem, însă, care sunt și cu ce se ocupă aceste șase școli hinduse:

Pūrva Mīmāṃsā, care este o analiză și o jurisprudență a legii brahmanice (*dharma*).

Vaiśeṣika, un fel de fizică atomistă aducând, mai mult, a materialism.

Nyāya, tehnica raționamentului.

Sāṃkhya, care este sistemul complementar al sistemului *Yoga*, *Sāṃkhya* fiind teoria și *Yoga* practică.

Vedānta, metafizica vedelor, cercetând opoziția dintre iluzie (*Maya*) și absolut (*Atman*).

Yoga, practicile efectuate în vederea eliberării.

Nu vom insista prea mult asupra acestor șase *darśhana*, deoarece intenția noastră este numai aceea de a surprinde, ca și în cazul gândirii chineze, mecanismul ei logic și, *volens nolens*, mentalitatea pe care acesta (mecanismul logic) o dezvoltă. Acesta este și motivul pentru care ne vom opri un timp mai îndelungat asupra tehnicii raționamentului, *Nyāya*.

Nyāya nu este o tehnică a raționamentului în sine și pentru sine, ci, mai degrabă, dezvoltă tipuri de raționamente de factură teleologică. Brahmanismul spune că doar cel ce știe să argumenteze, evită cunoașterea falsă, viciile etc. Arta de a raționa, spune acesta, eliberează spiritul, în sensul în care, nu mai e necesar să revină în viața pămîntească spre a fi supus unor noi cicluri de reîncarnări. În fond, spune această doctrină, absolutul are inteligența ca putere, dar ea nu devine

act decât prin utilizarea organelor, fapt ce implică un inconvenient – în acest fel sufletul se aservește. Trebuie, așadar, să discernem două eforturi de sens contrar; unul care înlănțuiește spiritul, pentru că îl pune în serviciul vieții, și altul care îl eliberează, abstrăgându-l vieții. Prin urmare, acțiunea de purificare se îndeplinește în ordinea cunoașterii. Teoria conștiinței empirice și doctrina salvării implică fiecare, în felul ei, necesitatea de a ști să raționezi¹. *Nyāya* mai înseamnă, spune Anton Dumitriu², și regulă, normă sau metodă a discursului, fiind, în același timp, un produs al „metodologiei discuției”. Altfel, la fel ca în filosofia europeană, în speță cea din Evul Mediu, și în filosofia indiană exista părerea unanimă că studiul filosofiei trebuie să înceapă cu logica, aceasta din urmă, fiind considerată drept pilonul care vertebreză filosofia indiană. Desigur, ca în mai toate scrierile vechi, *Nyāya sūtrani* este exprimată în aforisme sau versuri, fiind atribuite, prin tradiție, lui Akṣapada Gautama și au fost redactate cu aprox. trei mii de ani î.Ch. Din acestea, au apărut, mai târziu, o întreagă literatură logică, apărînd, astfel, cărțile de logică indiene, *Nyāya sāstra*, logicienii indieni fiind numiți *Naiyāyika*.

În lucrarea sa, *Nyāya Theory of Knowledge*, Satischandra Chatterjee arăta că cei două mii de ani de exercițiu logic indian se pot despărți în două mari perioade: perioada antică (începînd cu Gautama) și perioada modernă, care începe pe la 1200 î.Ch. cu Gangesa.

„În *Formale Logik*, Bochenski³ face următoarea periodizare a logicii indiene dînd numele logicienilor respectivi:

Școala veche

Text de bază *Nyāya sūtra* (sūtra = verset, aforism, plural *sutrani*). Bochenski crede că redactarea definitivă a avut loc în secolul al II-lea d.Ch.

Naiyāyika

Vātsyāyana (sec. V – VI d. Ch.)

Uddyotakara (sec. VII d. Ch.)

Vācaspati Miśra (sec. IX d. Ch.)

Udayana (sfîrșitul sec. X)

Budîști

Vasubandhu (sec. V – VI d.Ch.)

Dignāga (sec. V – VI d. Ch.)

Dharmakīrti (sec. VII d. Ch.)

Sāntaraksita (sec. VIII d. Ch.)

Dharmottara (sec. VIII – IX d. Ch.)

Alții

Praśastapāda (sec. V – VI d. Ch.)

Kumārila (sec. VII d.Ch.)

Prābhākara (sec. VII – VII d. Ch.)

Srīdhara (sec X d. Ch.)

Școala nouă

Gangeśa (sec. al XII-lea)

Jayadeva (sec. al XV-lea)

Raghunātha (sec. al XVI-lea)

Mircea Arman

Jagadīśa (circa 1600)
Mathurānātha (sec. al XVII-lea)
Annambhatta (sec. al XVII-lea)

Literatura veche

Nyāya-sūtra, Aforismele logicii, opera lui Gautama.

Nyāya bhāṣya (secolul al VII-lea d. Ch.), un comentariu (*bhāṣya*) la *Nyāya-sūtra* datorat lui Vatsyayana.

Nyāya-vārttika (secolul al VII-lea d. Ch.) este un „comentariu întregitor” (*Vārttika*) la *Nyāya* scris de Uddyotakara

Nyāya-vārttika-tātparyā-ṭikā, „subcomentariu asupra adevăratului înțeles (al tratatului) *Nyāya-vārttika*” (secolul al IX-lea d.Ch.), un cuprinzător comentariu datorat lui Vācaspati Miśra.

Nyāya-maṅjari „Florile logicii” (secolul al IX-lea), se datorește lui Bhasarvajna. Tot lui îi aparține și comentariul:

Nyāya-bhūṣana „Podoaba logicii”.

Nyāya-vārttika-tātparyā-pariśuddhi „Rectificarea sensului adevărat (al tratatului) *Nyāya-vārttika*” (secolul al X-lea) a fost scris de celebrul logician Udayana.

Aceluiași autor i se mai datoresc comentariile:

Nyāya-kusumāñjali „Un buchet de flori ale logicii”;

Nyāya-kiranavāli „Strălucirea razelor logicii”;

Nyāya-kandālī „Pomul înflorit al logicii”;

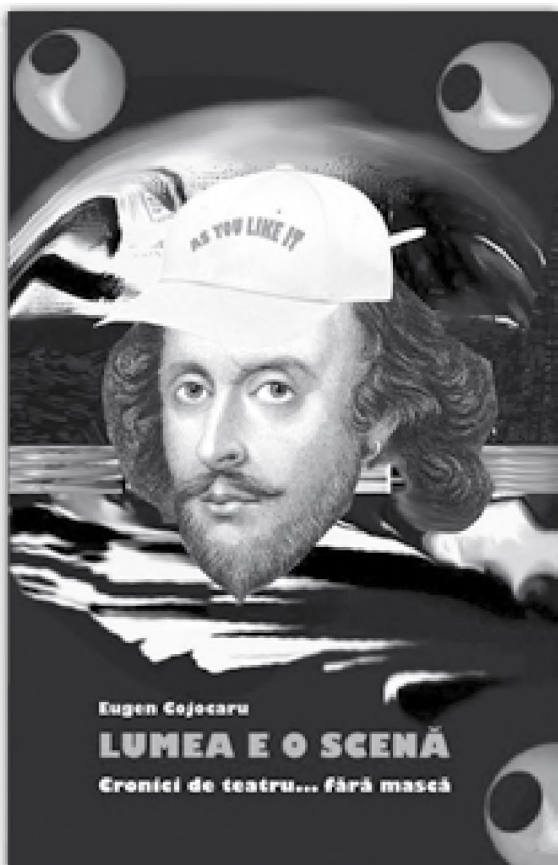
În capitolul *Modern Nyāya-Vaiśeṣika* din *History of Philosophy Eastern and Western I*⁴ Pandit Bhattacharya Bhushan afirmă că în decurs de trei secole – aprox. între 900 și 1200 e.n. – nu mai apare nimic semnificativ în materie de logică și asta pare să se datoreze faptului că nu există o atmosferă de efervescență polemică, nu există critici semnificative din partea adversarilor. Cu toate acestea, în jurul anului 1200 își face apariția un vedantin de mare forță și subtilitate dialectică, un oarecare Sriharṣa, care a pus în dificultate însăși fundamentele doctrinei *Nyāya-Vaiśeṣika*, în celebra operă *Khandana-khanda-khādyā* (sau diviziunea diviziunilor). Ideea care vertebreză lucrarea lui Sriharṣa este aceea că nu se poate afirma într-un mod definitiv dacă un lucru există sau nu există. Sunt luate în discuție toate definițiile

Cărțile Editurii Tribuna în 2019

Ani Bradea

În completarea articolelor anuale dedicate Editurii Tribuna, pe care le-am inițiat la sfârșitul anului 2017, cu referire la aparițiile editoriale ale anului respectiv, continuate apoi cu semnalarea volumelor editate în 2018, voi face, în cele ce urmează, o scurtă prezentare a cărților și albumelor apărute în anul care tocmai se încheie. Consider că este datoria noastră să facem cunoscută, și pe această cale, activitatea editorială a Tribunei, care se adaugă activităților culturale pe care revista noastră le organizează pe parcursul anului, participării la diverse evenimente din țară și străinătate, dar, mai ales, apariției bilunare neîntrerupte a revistei tipărite, precum și a susținerii săptămânalului online Tribuna Magazine (fondat în 2015 de către managerul instituției, Dr. Mircea Arman).

Anul editorial 2019 a fost deschis de volumul „O călătorie la capătul lumii”, semnat de Doina Rad și Ilie Rad. Cartea, care nu are nimic de-a face cu superficialitatea și amatorismul literaturii de călătorie din ultimii ani, constituie, spun autorii, rezultatul unui imens efort de documentare pe care l-au făcut înainte și după o perioadă petrecută în Chile. Pe lângă articolele și reportajele dedicate istoriei și realităților chiliene, găsim, printre altele, un capitol dedicat lui Pablo Neruda, o secțiune dedicată scriitorilor chilieni Isabel Allende și Omar Lara, un capitol consacrat președintelui Salvador Allende, precum și aproximativ o sută de fotografii, portrete grafice, hărți - realizate, în marea majoritate, de către cei doi autori. Înainte de apariția cărții, considerată ca fiind cea mai completă lucrare care s-a scris în România despre Chile, unele fragmente au fost publicate, în premieră, în Revista Tribuna.

Eugen Cojocaru, colaborator al Tribunei, a adunat în volumul „Lumea e o scenă. Cronici de teatru... fără mască”, 67 de texte critice apărute, după anul 2004, în diverse publicații din țară și din străinătate. „Moto-ul meu – spune autorul – a fost totdeauna: prietenul adevărat îți spune adevărul – numai așa te ajută cineva făcându-ți un bine. Am observat la cronicarii tranziției, nu numai în teatru, că oferă publicului descrieri confuze, nevalorizante ale evenimentelor – una din cauzele degingoladei valorilor în această perioadă. Am abordat actul creativ exclusiv cu simpatie intelectuală, fără nici o reținere dacă agreez sau nu un stil, radiografându-l din interior (dacă a reușit în sistemul ales de regizor) sine ira et studio.” Coperta volumului a fost realizată de Ovidiu Petca.

Singura carte de poezie printre aparițiile Editurii Tribuna în 2019 este un volum postum. „Moarte cu suspendare”, de Marius Dumitrescu, a fost publicat prin grija soției autorului, Cornelia Dumitrescu, cea care semnează și textul Memento din prima pagină: „Suspendarea este o formă de executare a pedepsei omenești, înlănzirea degetului ce muștră pe păcătos. Sau o întârziere, în cazul de față, a Întâlnirii cu Cuvântul. Prin exercițiul cuvântului, în ceea ce se numește viață. Marius Dumitrescu și-a trăit moartea cu suspendare, pentru ca, atunci când nu a mai fost să fie, să ceară revocarea suspendării, lăsând, dincolo de Cuvânt, ceva nerostit.” Un volum tulburător, premonitoriu s-ar putea spune, judecând după mesajul poemelor incluse, care vede lumina tiparului la un an de la trecerea în neființă a autorului său. Marius Dumitrescu (1959-2018) a publicat în timpul vieții șase volume de versuri și două de eseuri (ambele la Editura Tribuna), și a lăsat în manuscris alte trei volume de versuri și unul de eseuri. A fost, de asemenea, un colaborator și un apropiat al Tribunei. Coperta volumului „Moarte cu suspendare” este o realizare de excepție a fratelui poetului, pictorul Sorin Dumitrescu Mihăești.

Sub titlul „Biografii exilate. Tablou în lucru” am reunit interviurile pe care le-am realizat și publicat în Tribuna în decurs de aproximativ un an, în cadrul seriei „România și oamenii săi din lume”, un proiect al rubricii „Social”, pe care o coordonez. Cartea găzduiește 14 interviuri, purtate cu români care au emigrat în Italia, Spania, Franța, Portugalia, Canada și Germania, interviuri prin care, metaforic vorbind, am intenționat (re)compunerea imaginii României în lume prin oamenii ei răspândiți în diferite locuri de pe glob. Deși am urmărit cu prioritate o temă, și anume fenomenul migrației, contextul (social, politic, familial) care a dus la emigrare și experiența ulterioară acestei decizii, întrebările, adresate prin corespondență electronică, nu sunt șablonarde, ele diferă de la un caz la altul, în funcție de povestea de viață a fiecărui interviuat, implicit de răspunsurilor date, ceea ce a necesitat un schimb de aproximativ două sute de e-mailuri trimise, și tot atâtea primite. Mi-am ales interlocutorii dintre persoane cu

preocupări culturale, sau iubitori de cultură, ceea ce a făcut ca textele rezultate să capete valențe literare, rezultând un volum care se poate citi ca un întreg, precum un roman cu multe personaje, și toate principale, un „roman” ilustrativ pentru o categorie a exilului românesc. Pentru toate acestea, dar și pentru tentația de a descoperi alți români cu destine interesante, ambasadorii ai culturii românești în lume, spun că acesta este doar un Tablou în lucru, urmând a i se adăuga alte tușe, alte personaje, în anul următor. Mai vreau doar să precizez că „Biografii exilate”, care poartă pe copertă imaginea unei lucrări semnate de Michael Lassel, unul dintre personajele cărții, a fost lansată în luna octombrie în Germania, la Nürnberg și la München, precum și în țară, în Brașov, iar, ulterior, în cadrul manifestării „Zilele Revistei Tribuna – 2019”.

Istoricii Gabriela și Ion Novăcescu duc mai departe în 2019 „Poveștile minunate ale României”,

Ani Bradea

Biografii exilate

Tablou în lucru

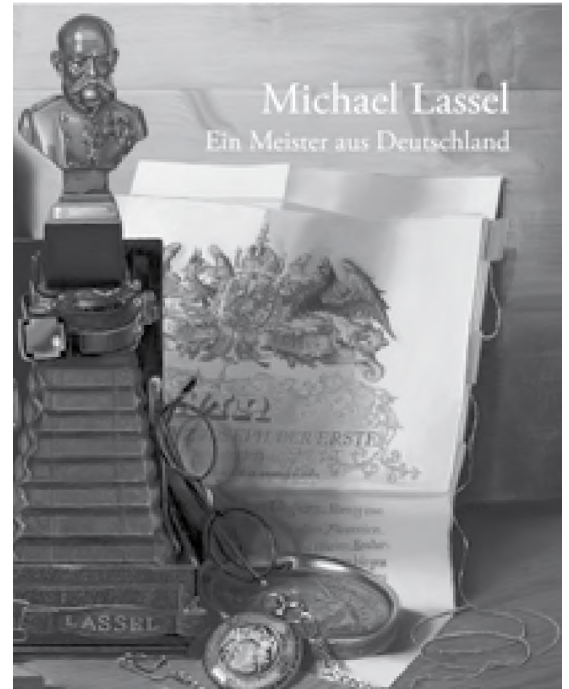
o lucrare aflată la volumul al II-lea, după ce, la sfârșitul anului trecut, sub semnul *Centenarului*, au publicat, de asemenea la *Editura Tribuna*, primul volum. Autorii împletesc din nou *Istoria* cu *Povestea*, bazându-se pe cercetarea de arhive, studierea publicațiilor vechi, precum și traducerea unor texte-document, redând istoriei, după cum spunea Pr. Constantin Necula „ceva din simplitatea ei sfântă, din liniștea lecturii, din tihna unei candelă la ceas de seară luminând oftatul de copil adormind”.

Tot în 2019, la *Editura Tribuna* au apărut și două albume de artă, în condiții grafice de excepție. Este vorba despre elegantul volum „Michael Lassel. Ein Meister aus Deutschland”, reunind, în peste o sută patruzeci de pagini, cele mai reprezentative lucrări pentru bogata și complexa operă a pictorului, pe care unii critici l-au supranumit *Salvador Dali al Germaniei*. „Arta lui Michael Lassel ne spune că omul se îndepărtează de lucru, de lumea pe care o trăiește, ba, mai mult, trăiește

în afara relației sale esențiale cu lucrul și este lipsit de lume. Omul se îndepărtează de lucru și de lume, iar singura salvare stă în re-creația acesteia, în capacitatea sa imaginativă, în nesfârșita strădanie de a re-crea lumea din nou și din nou. (...) Întrebarea care se pune este dacă individul mai poate salva propria lume, dacă o mai poate re-crea, iar răspunsul vine uneori din știință, din filosofie sau din artă. Iată de ce Michael Lassel este ein Meister aus Deutschland și nu numai.” – scrie Mircea Arman, în textul analitic din primele pagini, text al cărui titlu a dat și numele albumului. Mai sunt cuprinse aici un text critic semnat de Cristina Simion, un extras din interviul pe care eu l-am realizat cu Michael Lassel (și care face parte din „Biografii exilate”), alături de, firește, cele 102 reproduceri după lucrările artistului, redată cu o înaltă fidelitate a imaginii. Albumul a fost prezentat în Germania și a ajuns deja în unele dintre cele mai mari muzee ale lumii.

Cel de-al doilea album de artă, apărut în acest an la *Editura Tribuna*, reunește reproduceri ale celor mai reprezentative lucrări pentru creația pictorului Sorin Dumitrescu Mihăești. Despre sine, artistul îmi spunea, într-un interviu publicat în *Tribuna* nr. 406 (din 1 august 2019): „Eu pictez revelații, și nicio revelație nu seamănă la față cu alta. Așa încât am scăpat definitiv de obsesia căderii în manierism. În rest, nu rămâne decât bucuria că m-am eliberat de mesajul genetic.” Mircea Arman îi dedică artistului editorialul din *Tribuna* nr. 413 (din 16 noiembrie 2019), unde, printre altele, spune că: „Lumile lui Sorin Dumitrescu Mihăești, ca lumi ale sensului, au în prin plan omul ca noțiune generală surprinsă în persoana omului-copil, a cărui generalitate conceptuală este dată tocmai de lipsa aproape totală a dimensiunilor particulare ale feței personajelor, sugerând astfel universalitatea, conceptul, omul ca Dasein, în sensul strict heideggerian de stare de deschidere (întotdeauna interioară, transcendentă, n.n.), care prin imaginativ transcende spațiile în căutarea propriului sine. Acestea sunt și sensurile *albastrului*, culoarea preponderentă a maestrului *lumiilor*, multiplu colorate și îmbibate de sensuri profund filosofice. În acest sens, fiecare lucrare a

lui Sorin Dumitrescu Mihăești este o încercare existențială, o lume a omului în care sensul constă în căutarea sensului. (...) În fiecare tablou al lui Sorin Dumitrescu Mihăești lumea lumește, cum frumos spunea odată Heidegger.”

Și în sfârșit, albumelor de artă li se adaugă și anul acesta catalogul binecunoscutei expoziții *Tribuna Graphic*, care reunește, ca de fiecare dată, artiști din toate colțurile lumii, cunoscuți pe plan internațional, aparținând unor școli de grafică de cel mai înalt nivel. „Cataloge editate de revista *Tribuna* – spune Mircea Arman – în condiții grafice deosebite, sunt considerate de către artiști adevărate trofee în colecțiile lor.”

Aceasta a fost, pe scurt, povestea cărților *Editurii Tribuna* în 2019. La fel ca în cazul precedentelor două texte, de acest fel, închei cu o urare *tradițional-tolstoiană*: „Cartea bună e ca o conversație cu un om deștept”. Nu uitați să alegeți, și în 2020, cărțile bune și să vă împrieteniți cu oameni deștepți!

Un pictorial din bucăți de viață

Mihaela Meravei

Emilia Poenaru Moldovan
Severus
Cluj-Napoca, Ed. Colorama, 2019

Activitatea prolifică a Emiliei Poenaru Moldovan se remarcă nu doar prin fondarea în august 2016 a Cenaclului *on line* Cercul Literar de la Cluj și editarea antologiilor acestuia în colecția omonimă cenaclului, asumată de Editura Colorama: trei de poezie și tot atâtea de proză în 2017, 2018, 2019, prin cuvântul înainte și/ sau textele escortă la cele peste 30 volume de poezie și proză apărute în această colecție, ci și prin volumele personale de poezie și proză apărute de-a lungul timpului: *Ca vântul și ca gândul* (proză scurtă, 2004), *Cheia închisorilor mele* (poezie, 2016, reeditat în 2018; Premiul pentru debut în poezie al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România) și mai recentul *Severus* (proză scurtă, 2018), volume care o îndreptățesc să oscileze între cele două genuri literare.

În recentul volum de cronici de carte *De gardă la Echinox* (Zalău, Ed. „Caiete Silvane”, 2019), Viorel Mureșan remarcă, pe lângă trăsăturile personalității și caracterului integru ale Emiliei Poenaru Moldovan, și această *pendulare* între poezie și proză, așezate parcă pe talerul Zeiței Themis: „Elegantă aproape cu ostentație, într-o ceată de boemi de toate culorile și proveniențele [...] ea aducea, odată cu sine și textele-i dactilografiate impecabil, și vocea unei urbanități fără stratageme. Se putea vedea de la distanță că urmase studii temeinice, dublate de o cultură umanistă bine asimilată [...] Avea, am spune astăzi, un aer de normalitate. Era încă indecisă între poezie și proză și nici acum nu știam pe care dintre ele o curteneste mai insistent” (p. 82).

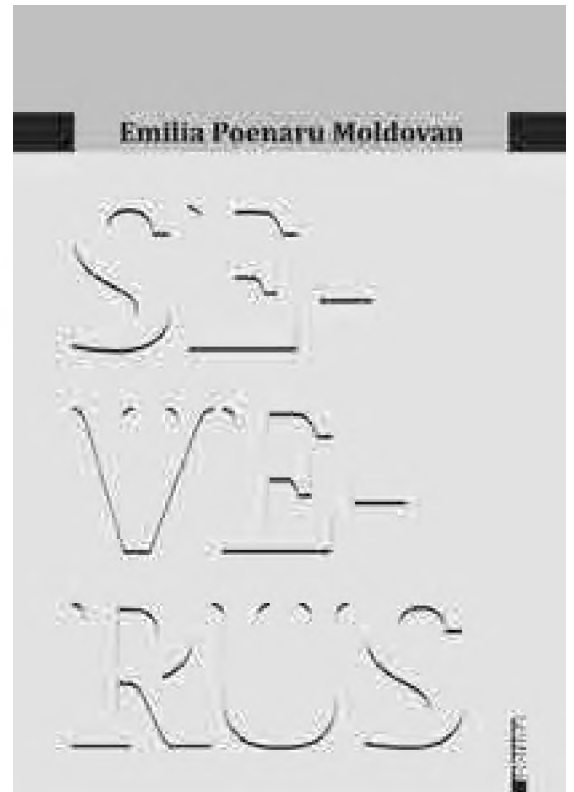
Volumul de proză scurtă *Severus*, cu un cuvânt înainte semnat de reputatul critic și istoric literar Constantin Cubleșan, însumează cincisprezece povestiri: „Proprietarul”, „Severus”, „Biblioteca salinei”, „Din senin”, „Dealul cu melci”, „Sisif”, „Fericire”, „Prada”, „Coșmar”, „Dan Duzinașcu – O zi din viața lui”, „Molii și vrăbii”, „Duhul din lapte”, „Profesorul”, „Cazane”, „Petru”, scrise într-o manieră delicată, dar și ludică ori sarcastică, din care nu lipsește subtilitatea, dovadă a unei inteligențe scriitoricești foarte bine exploatate, a căror tramă însălează personaje fascinante în rânduri de un lirism și sensibilitate coplesitoare, „totul derulat ca într-o reverie decupată dintr-un vis al copilăriei [...] E reconstruită astfel, din fragmente, o întregă lume trecută, în care vârsta inocenței își află locul aparte, în care lectorul se refugiază cu plăcere, furat de propunerile unor intrigi naive, grave din perspectiva vârstei copilăriei, și nici nu e nevoie de mai mult. Proza de acest tip are întotdeauna darul de a provoca, celui căreia i se adresează, emoție și lacrimi de duioșie” (Constantin Cubleșan, p. 8).

Lejeritatea cu care sunt scrise povestirile conferă textelor senzația de natural. Imaginile generate devin palpabile, cadrul real, personajele firești și vii, indiferent dacă ele sunt întâlnite de

către autoare pe parcursul vieții ori doar inventate, remarcându-se în întregul volum intimitatea descrierilor și minuțiozitatea locurilor descrise, dar și trăirile și sentimentele pe care le imprimă textelor: bucurie, haz, cinism, iubire, emoție, teamă ș.a. Povestirea „Severus” este o oglindă a acestor constatări. Multitudinea de personaje prezentate în introducere, prietenii din copilărie, părinții acestora, meseriile lor cu care copiii se mândresc făcând din aceasta un mod de grandoare, dar și un scut protector, generează un habitat epic fascinat. Pentru o clipă am avut un *déjà-vu*, m-am văzut printre prietenii din copilărie, lăudându-ne fiecare cu meseriile părinților, cu frații sau surorile, cu pisica, papagalul, câțelul ș.a.m.d. Plină de un umor cinic, „Severus” se transformă până la urmă într-o tragicomedie. În joaca lor, câțiva copii dintr-un cartier pun la cale o farsă macabră unui prieten încrezut și grandoman, care se lăuda cu meseria de polițist a tatălui său. În urma fetei, acesta se va alege cu picioarele rupte și puse în ghips, iar prietenii, din copiii poznași, devin paznicii celui rănit: „În podul casei noastre se afla ceva înspăimântător, pe care puțini copii se încumetau să-l vadă [...] Doar câțiva mai mari și-au luat inima în dinți și au urcat pe scara podului, au aruncat o privire din ușă și s-au bulucit toți pe scară. Numai deșteptu’ de Buboi a venit cu taică-său. Când i-am văzut intrând pe poartă, am zbughit-o toți și ne-am ascuns care încotro. Doar se lăudase de atâtea ori Buboi că taică-său avea o pușcă [...] Buboi, dimpotrivă, observă perna mișcându-se și giulgiul dat de o parte printr-un sistem complicat și nevăzut pus la punct de Toni pentru eventualii vizitatori. Urletul puștiului îl băgă în sperieți pînă și pe Toni, darămite pe noi. Ascunși prin tufe de bujori și iasomie din curte am fost martorii căderii lui Buboi de pe scara podului. Acum nu mai mergem la Hanți să-i pipăim picioarele, mergem la Severus, că ale lui sunt albe și tari și nu le poate mișca. În curtea lui nu-l mai poreclim Buboi, știm doar că taică-său are o pușcă” („Severus”, p. 13).

Și în alte povestiri ale volumului de față, Emilia Poenaru Moldovan surprinde cu acuratețe veselia și inocența copilăriei în tablouri măiestrite. Sunt proze candidе și în același timp vibrante, transpunând cititorul într-o lume curată, neștirbită de deziluziile maturității, o lume romantică și afectivă care ne aduce aminte de *La Medeleni* lui Ionel Teodoreanu, ori, prin năstrușniciile povestirilor și micilor sau marilor eroi, de *Amintirile* lui Ion Creangă. În această lume diafană toate personajele devin eroi, fiecare întâmplare fiind la fel de personală pentru fiecare personaj în parte: „Fiecare în felul nostru am devenit eroi, pentru că am găsit toți câte un melc” („Dealul cu melci”, p. 33).

Autoarea construiește cu efuziune un univers literar original, de multe ori alegoric, în care epicul se împletește în mod fericit cu liricul ținând cont de fiecare detaliu, punând în valoare sentimente și situații complexe, cum este cazul

povestirii „Din senin”, în care părinții sunt cei mai buni prieteni ai copilului, cum este și firesc, ocrotitori ai sufletului acestuia, în formare, pentru care niciun sacrificiu, nici cel de sine, nu este prea mare: „Știa că nu e din senin. A văzut-o în prima zi și imediat a luat hotărârea să plece în altă parte. Trecuseră... câți ani... nouă? Și totuși... Nu puteam... nu aveam dreptul... A apărut copilul... din altă parte... Adrian nu avea nicio vină... era copilul meu... trebuia... Își cuprinse fruntea înfierbîntată în palme și rămase mult timp așa, încercînd să nu se mai gîndească la nimic” („Din senin”, p. 27).

Severus este un adevărat pictorial format din bucăți de viață verosimile nu doar prin frumusețea lor, dar și prin dramatism. Meritul Emiliei Poenaru Moldovan este acela de a crea un cadru psihologic real în povestirile sale, tensiunea lirică pe care o dezvoltă acestea, dar și finalurile surprinzătoare, vor provoca cititorul să se identifice cu eroii, să le trăiască drama. Iată un fragment: „Nu împlinise încă 16 ani și tăvălugul vieții veni peste ea cu o sarcină, cu o nuntă în haine largi de gravidă, cu opt copii născuți până la 36 de ani și mai ales cu un bărbat chipeș, băutor și certăreț [...] Dar la 19 ani Mărioara, studentă fiind, a anunțat-o că se mărită cu un coleg și pleacă în America. Vestea a năucit-o și a pus-o la pat câteva zile [...] După plecarea fetei în America, atmosfera din casă și starea inimii ei s-au înrăutățit. Într-o zi bărbatul ei, mai amețit ca de obicei a tîrît-o în curte și i-a pus capul pe tăietorul de lemne ținînd amenințător deasupra ei o secure. Urletele copiilor l-au înduplecat și părul femeii lui albit de spaimă în câteva minute l-a înfricoșat. Aceasta era scena care îi apărea în vis” („Coșmar”, p. 56).

Emilia Poenaru Moldovan scrie proză cu aceeași dăruire și talent cu care scrie poezie, cu care recenzează volumele altor scriitori – o dovadă că poți fi, în același timp poet, prozator și critic remarcabil. Scrisul ei vine firesc, sincer, din inimă, de aici emoția și bucuria pe care le degajă povestirile sale.

„Griji simple și nesfârșite/ îmi amintesc doar fostele amintiri”

Alexandru Sfârlea

Ioan Moldovan

Multe ar mai fi de spus

București, Editura Cartea Românească, 2019

Hotărât lucru, poetul *mainimicului* – ne și amintește asta la pag. 20: Sunt știutorul de *mainimic* / Sunt un băiat de treabă deja bătrân – nu-și iese din mână, cum se zice. Pentru că și în acest al 13-lea volum al său, recurența irepresibilă a stilului, tematicii și atmosferei creației sale se face simțită : acel vacuum existențial altoit cu asiduitate sincretică pe trunchiul lingvistic al unor texte- artefact, a căror specificitate își singularizează autorul, încă și mai cu osebire, parcă. În precedentul volum, *Timpuri crimordiale* (2014) – la care, când mă gândesc, mi se repercutează în minte versul teribil „Suntem doi domnișori/ pe care s-au uscat și-s scame/ creierii tatălui”- cotidianitatea era mai pregnant reprezentată, dar impregnată cu fiorii inflexibili ai unor refrigerențe ontice, autoreferențiale, atent radiografiate (critica literară a consemnat asta, la momentul respectiv). Pe când acum – deși constantele tematice „expozitive” nu au fost cu totul abandonate – poetul își impune, își asumă, mai bine zis, atât formal (tehnic vorbind) cât și ca subsidiaritate, o apetență pentru epurarea textelor de energizări excesiv lirice. Iar atunci când, totuși, este îngăduitor cu excepția, sensul este apăsat autoironic, folosind ca vehicul extractul edificator din clasici

(aici Caragiale) : Plâng în amiaza mare din senin fără grijă și fără rușine/ înconjurat de muzici mă mir cât de miloase/ tot îndemnându-mă ele: *nu plânge! nu plânge! ești voluntir!* (pag. 18). Nu-i mai puțin adevărat că Ioan Moldovan este și un blând, cumsecade și (ne)milos „torționar”, în sensul că destule poeme ale sale aruncă priviri oculuate, intrigate suav, parcă – de parcă ar vrea să-și ceară scuze cititorului - pentru aspectul derutant- cripitic (ori doar epatant- misterios), dar asta poate fi și o provocare *sui generis*, premeditată, desigur, pentru a pune la încercare potențialul imaginativ-inovativ al receptorului cu pricina : Urlă un câine în noul mileniu/ Urletul său învechește fulgerător timpul/ Închid repede /fără să știu ce spun/ Un șarpe de argint devine semn de carte/ Mai port eu ceva roșu asupra mea?/ Plouă în 1 ianuarie și cârâie corbi/ cu o înverșunare apodictică/ Orișicât, toate-s părți dintr-un proiect de lungă-lungă durată / Noi doi doar plănuiim/ să trimitem Alimentul Primitiv la Destinație/ Ne gândim la trenuri, la trenduri, la *scânduri ude* / Ne lipsesc câteva slujbe/ Plouă, în schimb, generos/ Vine râul de la munte mult mai bogat/ pe sub poduri mult mai bătrâne (pag. 35).

Unele „moldozii” (cum le-ar spune autorul dacă... ar fi în locul meu!) au drept titluri și-acum (ca în precedentul volum) acea adresare „captațio-benevolentică” *Dragă*, (avem și două „scurte proze”, tot ca acolo), ceea ce ne îndreptățește să

deducem, fără putință de tăgadă, că sunt formule preferate de inconfundabilitate, o marcă proprie; așa încât am putea zice, la o adică, de ce nu, că Ioan Moldovan scrie „drăgălășenii”, ca și cum nu ar face altceva, decât să expedieze „scrisori” – cu miresme de miere-nsorită, să zicem („dar eu mă-nânc miere de-albine/ și-s sănătos tun”) - către o eventuală muză, sau către proprietarul marelui Pegas, hrănit, desigur, cu jăratec celest, cosmogonic. În altă ordine de... corespondență (pur) literară, chiar dăm peste un vers în care se pomeneste de recuperarea „scrisorilor de adio” ale unei cunoscute poetese : Stau la masă cu fostul securist gabriel ajuns acum expert în vinuri/ Privește etichetele și dirijează cvartetul mesei noastre/ Degetele sale flutură elocvent/ deasupra originilor noastre cu denumiri controlate/ Mă pune dracu” să-i spun că odată va ajunge și el înger/ și că va trebui să recupereze cumva scrisorile de adio ale angelei marinescu / dar finul meu cu noua lui iubire sunt ocupați cu floarea soarelui/ sub care și-au tolănit rușinea și dezgustul/ încercând să facă față noilor provocări ale vieții (pag. 23). Alteori, poetul ne pune la încercare lecturile filosoficești, atunci când introduce într-un poem sintagma *tat twam asi* (*aceasta ești tu*, în sanscrită), un vechi adevăr al filosofiei hinduse, care ne îmbie să credem că „există ceva în noi care nu vrea ca ființa noastră să se sacrifice și să se reverse în lumea ce o înconjoară” : Nu sunt eu acela, dar am visat/ că sunt un fel de zugrav/ pe care nu-l ajută nici măcar ploaia/ ori un oarece miel pe care nu încetează a-l boci/ maică-sa, oaia/ Hai mai bine să ne odihnim, ba hai să nu/ *tat twam asi!*/ Și eu sunt tu. Desigur, doar în sanscrită. Altfel, *te uită cum ninge!* ninsoarea ce nu-i de pe-aci. (pag. 43). În final, iată, ni se deturneză atenția de la sofisticat- ezotericii hinduși (via Rimbaud : *je est un autre*), tocmai la Bacovia al nostru, dinspre „trenul” livresc al căruia, I.M. ne face cu mâna. Poate că poetul Ioan Moldovan a avut în vedere în *Multe ar mai fi de spus* – precum altădată Verlaine în *Jadis de Naguere* - „Muzica înainte de toate” (având drept program, cum observa A. Thibaudet ”să purifice și să dematerializeze poezia”) - zic asta, pentru că întâlnim și în volumul de față mai multe poeme nu doar având în structuri rime interioare, dar chiar și rime împerecheate : Dar azi, chiar azi, mă dor gingiile/ Vin la mine gânduri negre/ Sâmbăta trecută stihiiile/ au fost mult mai alegra, respectiv trebuia să vin până-n Arad/ să aflu că mai sunt vreascuri ce ard ? ; Ca în Insulele Aleutine/ Unul pleacă, altul vine etc. (pag. 38). Și încă : Câteaua folosită, acum scoasă din uz/ Greierii dintr-un material etern/ Pornirea rimei spre abuz/ Și bunele intenții spre infern (pag. 69), respectiv : Plin de goluri și îmbătat de resuscitări/ Mă întorc acasă de peste mări și țări (...)/ Ce-adormitoare melancolie/ de-a număra câți urmași/ vor ajunge-a pași pe propriii-ți pași! (pag. 58). Acest volum moldovanian este, fără îndoială, mai compozit, mai conectat la surse hermetizant- ezoterice decât (sub) urbane, dar se poate spune că poetul își impune, totuși (și) să fie cu un ochi în paharul de la „terasa Maricica” și „gunoierii ce brutalizează pubelele”, mai apoi la „uguitul porumbelului țicnit”, iar cu altul spre „ultima Thule”, „Alimentul Primitiv baudelairian”, Urșanabi (timonierul Arcei), sau locul unde „putin dă de băut/ trump dă de băut/ urlă-amândoi să-i duc la casa lui iosif din lunca vișagului”.

Viorel Cosor

Roșu intens, acril pe pânză, 80 x 110 cm

Un documentar despre avatarurile presei din provincie

Nicolae Sârbu

Gheorghe Jurma
Panorama presei din Caraș-Severin
Reșița, Editura Tim, 2019

Privind din afară s-ar părea că după ce, prin malversațiuni juridice și dezinteres politic, a rămas practic fără casă de cultură, la Reșița nu se prea întâmplă multe pe tărâm cultural. Și totuși, în paralel cu un festival de teatru și lansările de carte de la Biblioteca Germană, în fostul mare centru metalurgic putem consemna, la sfârșit de noiembrie, *incununarea unui proiect în premieră națională*. Este vorba de *2019: Anul Presei în Banatul Montan. 30 de ani de jurnalism liber*. Un proiect derulat pe parcursul întregului an 2019, el fiind inițiat de ziaristii Mario Balint și Daniel Botgros, care acum trei decenii și-au început ucenicia jurnalistică. Iar cele două acțiuni din 26 noiembrie veneau să încheie „en fanfare” suita de manifestări dedicate celor care, prin ziare și prin cărți de publicistică, au onorat aici această meserie. Un prilej de autoevaluare a unei profesii, care a trecut prin mari transformări, despre care mulți spunem că ar fi azi în criză.

Amintind doar în treacăt festivitatea din sala „Sorin Frunzăverde” a Prefecturii Caraș-Severin, cu amintiri și nostalgii, unele controversate, cu însemne de recunoaștere a meritelor unor personalități ale breslei, ajungem la adevărata țintă a rândurilor de față. Și anume lansarea, tot la Biblioteca Germană, a cărții *Panorama presei din Caraș-Severin*, de Gheorghe Jurma. Un volum de 458 de pagini, pe care cunoscutul critic literar și editor reșițean îl adaugă celor dedicate domeniilor muzical, literar și recentului op *Amintiri de la cenaclul „Semenicul”*, toate împreună oferind o imagine cuprinzătoare, meticuloasă documentată și convingătoare a vieții culturale din acest colț de țară, încă prea puțin cunoscut din acest punct de vedere.

În anul 1978, Gheorghe Jurma tipărise *Presa și viața literară în Caraș-Severin*, iar un an mai târziu, în colaborare cu Ada Cruceanu, *Contribuții la bibliografia presei bănățene*. Era începutul unui amplu demers de cercetare, inclusiv a colecțiilor de la Biblioteca Academiei, încununat cu acest volum, care poate fi considerat o adevărată lucrare de doctorat. Lansând în a doua parte a acțiunii această impunătoare și consistentă lucrare, ziaristii din Caraș-Severin au avut un bun prilej de a se raporta la o bogată tradiție și a se privi pe ei înșiși într-o mai adecvată cunoștință de cauză.

Vasta bibliografie și bogatul evantai de informații au impus necesitatea unei riguroase structurări științifice. Astfel, Gheorghe Jurma și-a împărțit lucrarea în nu mai puțin de șase secțiuni, fiecare având la rândul ei mai multe subcapitole, redactate exact și succint. Pentru început ni se oferă un *Tablou al presei din Caraș-Severin*, care aduce mai întâi consistente informații referitoare la întregul Banat, apoi tratează periodicele din principalele orașe, acordând o binemeritată atenție tipăriturilor în limbile maghiară și germană. Ca o noutate în județ este presa audio-vizuală. Este marcat ca un prag hotărâtor anul 1990, cu avalanșa de publicații, multe dintre ele efemere. Dar e surprinsă și caracterizată atmosfera

aceea efervescentă.

În secțiunea *Presă și societate*, este abordată mai întâi presa de provincie, după care este devoalată relația ei cu viața politică, legătura strânsă cu economia și comerțul, cu cenzura și reclama. Fiecare dintre acestea fiind ilustrate cu exemple și susținute argumentat. *Presă și cultură* decelează legăturile strânse ale publicațiilor cu literatura, cu școala, cu biserica, stăruind și asupra revistelor de umor și, mai ales, asupra unui fenomen unic specific Banatului: condeiului țărani. Iar secțiunea *Presă și istorie* tratează ziarul ca document istoric, relația lui cu tipografiile și tipografiile, subliniind cum clipa surprinsă de pagina de ziar poate trece în eternitate.

Încă din anul 1771, la Timișoara apărea un ziar în limba germană. Dar istoria ziaristicii bănățene în limba română începe cu *Luminătorul*, redactat de Pavel Rotariu în 1880, tot la Timișoara. Ziar care, după ce își ia titlul *Dreptatea*, îl are ca editor pe Cornel Diaconovici și redactor pe Valeriu Braniște, adevărate repere ale presei și culturii românilor din Banat. O informație cu adevărat impresionantă ne oferă Gheorghe Jurma referitor la perioada interbelică în Banat, când aici sunt menționate nu mai puțin de 380 de publicații.

În Caraș-Severin, cea mai veche gazetă este *Privighetoarea*, tipărită în 1882, mai întâi la Bocșa Montană și mutată urgent la Reșița Montană, cum se numeau atunci aceste localități. Redactor responsabil era Simeon Pocrean. Cel care doi ani mai târziu avea să devină patronul primei tipografii românești din Reșița. Unde, în scurtă vreme, în 1886, Ion Simu s-a hotărât să înființeze revista pedagogică *Ludimagister*, ce ulterior își schimbă numele în *Pedagogul român*. Anul 1886 fiind și cel în care la Caransebeș apărea *Foaia diecesană*. Periodicul cu cea mai îndelungată viață din Caraș-Severin.

Regăsim în cartea lui Gheorghe Jurma, care nu întâmplător poartă titlul de *panoramă a presei*, o mulțime de publicații diverse, cu caracterizări succinte și citate din care să ne dăm seama de importanța lor și de orientarea lor politică. Avem în față un tablou de-a dreptul copleșitor. Autorul ni le prezintă în așa fel încât pe alocuri trăim cu impresia că tocmai le avem în față și le citim. La Reșița se tipăreau, între altele: *Opinca*, *Romanische revue*, *Valea Bârzavei*, *Reșița și Reșița pitorească*; la Bocșa: *Lumina Carașului*, *Drum nou*, *Vasiova*; la Oravița: *Progresul*, *Foaia Oraviții*, *Gura lumii*, *Urzica*, *Junimea*; la Caransebeș: *Foaia diecesană*, *Altarul Banatului*, *Lumina*.

Publicații cum au fost *Cuvântul satelor* (1926-1946), cu primul număr tipărit la Lugoj, ilustrează convingător acel fenomen unic al condeiilor țărani din Banat, cei mai mulți fiind din Caraș-Severin: Paul Târbățiu, Petru Petrica, Aurel Novac, Nicolae Vucu Secășanu, Nicolae Humă Bogdan. Numai Ion Ciucurel era de la Șoșdea, din Timiș. Este important de știut și de ziaristii de azi că, în octombrie 1933, la Reșița a avut loc al doilea Congres al presei de provincie, cu peste 200 de participanți. Se medita încă de atunci, serios, la destinul presei de provincie.

Fapt la care sunt invitați să mediteze și ziaristii de azi, incluși între cele 170 de nume cuprinse

în secțiunea *Ziaristi din Caraș-Severin*, unde fișele bio-bibliografice sunt ulterior completate cu un edificator montaj de fotografii, cuprinzând și coperti ale unor cărți semnate de ziaristii de aici. Este o întâlnire peste timp a unor generații slujind cu credință așa-zisele efemeride ale gazetăriei. Unde personalități ca cei din familia Molin (Cornel, Gheorghe, Romulus și Virgil), familia Bandu (Petru, Horațiu și Mircea), Mihail Gașpar, Mihail Velceleanu, Corneliu Diaconovici, Ludwig Vinzenz Fischer, Petru E. Oance (Tata Oancea), Cassian Munteanu, George C. Bogdan își dau simbolic mâna cu cei de azi: să zicem, într-o ordine aleatorie Dorina Sgaverdia, Nicolae Irimia, Radu Ciobotea, Ion Cocora, Toma George Maiorescu, Mario Balint, Victor Nafir, Erwin Țigla, Vasile Bogdan și chiar Nicolae Sârbu.

Evident, trebuie să ne mărginim la a cita doar o mică parte din titlurile și numele mari pe care Gheorghe Jurma le scoate pe bună dreptate din uitare. Până să ajungă să ilustreze convingător transformările ulterioare, mai apropiate de zilele noastre. Se stăruie explicabil asupra ziarelor *Flamura roșie* (din 1948), *Flamura* (1968-1989) și *Timpul* (din ianuarie 1990, continuat azi de *Jurnal de Caraș-Severin*). Lărgirea paletelor de publicații poate fi argumentată și cu o revistă umoristică la Reșița: *Harababura*, redactată de regretatul Mircea Cavadia. Totodată au apărut și ziare on-line (*Argument*) și posturi de televiziune (*Banat TV*) și postul de *Radio Reșița*, dintre cele mai cunoscute. Capitol unde o mențione aparte merită revistele culturale: *Semenicul*, *Reflex* (Reșița), *Corfluente* (Oravița), *Inteferențe* (Caransebeș), *Bocșa culturală* (Bocșa), *Arcadia* (Anina), *Almăjana* (Bozovici).

Putem afirma cu temei că *Panorama presei din Caraș-Severin* se înscrie cu succes pe linia unor lucrări de referință, ca acelea semnate de Aurel Cosma jr. (*Istoria presei române din Banat*, Timișoara, 1932), Marian Petcu (*Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, Iași, 2012) și multe altele. Prin ea, reșițeanul Gheorghe Jurma își mai adaugă un titlu major vastei sale bibliografii de cercetător al culturii, oferindu-ne un documentar saturat de informații și plin de învățăminte, prin care ziaristica primește șansa de a fi scoasă de sub zodia efemerului.

„Aristocrații” de altădată

Vistian Goia

William Doyle
 „Aristocrația”, scurtă istorie de la origini
 până în prezent,
 Editura Corint, 2018

Titulul acestei cărți m-a determinat să mă opresc din lectura așa-zisei literaturi „moderne”, pentru a medita asupra lecturilor din vremea tinereții mele, când timpul parcă stătea pe loc și noi (studenți sau tineri dascălași) aveam răgazul să sortăm și să ne oprim pe îndelete asupra unor creații de toate categoriile.

Recunosc, fără să regret, că eram un cititor asiduu și-mi plăcea să lecturiez cărți din cât mai multe genuri de creație, pentru a compara lumi și destine atât de diferite unele de altele.

Cartea despre „Aristocrația” din diferite epoci istorice m-a făcut curios să constat cât de distinși și de atrăgători au fost oamenii din felurite epoci istorice. Deși este numită „scurtă istorie”, de către Lidia Grădinaru (care a tradus-o din limba engleză) și prefațată de Filip-Lucian Iorga, ea este, deopotrivă, „istoria elitelor autentice” și „povestea unei lumi care a strălucit prin inteligență, bun-gust și subtilitatea conversației din saloanele” epocilor evocate.

Scrisă cu „mână” sigură și cu talent de „evocator” pasionat, cartea îi convinge pe cititorii de astăzi că a existat într-adevăr o literatură consacrată Aristocrației antice și medievale. Însă, în epoca modernă, ea a fost înlocuită cu cărțile de aventuri, polițiste, moderne ș.a.m.d.

În epocile istorice dintr-un trecut îndepărtat a existat clasa „nobililor”, iar copiii lor legitimi aveau dreptul să dobândească statutul tatălui lor, în timp ce „bastarzii” erau lipsiți de așa ceva. Așa a fost în Antichitate, la fel în Rusia pe timpul lui Petru cel Mare, în Franța pe vremea lui Napoleon Bonaparte ș.a.m.d. Pentru a întemeia o linie de descendență nobilă era suficient un strămoș de sex bărbătesc, încât toți copiii legitimi ai unui nobil se nășteau, de asemenea, nobili.

Alt criteriu pentru a fi recunoscută calitatea nobiliară era existența „privilegiilor”. Adică, nobilii trebuiau să aibă mari suprafețe de pământ. Apoi, privilegiile legate de „vânătoare” erau considerate un „monopol” al nobililor din toată Europa. În sens larg, privilegiu însemna „lege privată”, încât nu exista „nobilime” fără privilegii. Apoi, vânătoarea era un privilegiu al nobililor din toată Europa.

Deși cuvântul „feudalism” era folosit abia din veacul al XVII-lea, „feudele” existau din veacurile X-XIII. Se știe, feudele erau proprietăți funciare primite de vasalii unor seniori în schimbul unor „servicii”.

Astăzi, ne putem întreba: oare „feuda” lui Ion Țiriac din părțile Bihorului mai păstrează ceva din privilegiile și obligațiile seniorilor de altădată? Sigur, ne limităm la următorul amănunt: „vânătoarea” la care participă o seamă de bogătași europeni din multe națiuni și de diferite profesii e un simplu „joc” al maturilor care nu aduce țării noastre pierderi de nici un fel. Dimpotrivă, asigură o anume popularitate și cunoaștere a unui neam european ironizat adeseori pentru năstrușnicile politicianilor de toate culorile. De

aceea îl putem felicita pe Ion Țiriac pentru inițiativa sa.

Revenind la „feudele” veacurilor medievale, reținem amănuntul că ele se diferențiau ca mărime, în funcție de numărul „cavalerilor”. Însă, dacă aceștia nu-și îndeplineau obligațiile față de seniorul de care depindeau, puteau fi deposedați. În cazul nobililor ruși (de pe timpul lui Petru cel Mare sau din vremea Ecaterinei cea Mare), aceștia erau considerați drept „slugi” ale țarului. Pe de-o parte, „primeau pământ și robi”, dar aveau obligații nelimitate. Însă, aristocrații refuzau adeseori constrângerile, considerând că s-au născut pentru a-i comanda pe alții și nu pentru a primi ordine de la superiori. În felul acesta pot fi explicate revoltele nobililor și ale baronilor față de aristocrații care îi asupreau. Aceștia țineau morțiș la „onoarea și propriile lor legi”, așa se explică dese certuri ale aristocraților. Uneori se certau relativ la „întâietate”, când participau la întruniri senioriale: adică stabileau cine merge în față, cine va șede mai sus, cine sta în picioare, cine pe cine saluta cu cuvinte ori numai cu gesturi” ș.a.m.d. Uneori scandalosul „droit de seigneur” (dreptul acestuia de a se „culca” cu mireasa unui vasal în prima noapte a căsătoriei, ori cu o „moștenitoare bogată”), isca abateri de la așa-zisa morală cavaleriească. Întrucât, în obiceiul acesteia, rușinea și trădarea generate de apucături extraconjugale erau frecvente în lumea seniorilor, adeseori bărbații și femeile de viță nobilă căutau să se cupleze cu parteneri de același rang.

Sigur, „traiful nobiliar” capătă, pe timpul lui Napoleon Bonaparte, o practică și un obicei prin care se distingea lumea aristocraților. Atunci s-a încetățenit expresia mult repetată în toate epocile: „Noblesse oblige”, adică „noblețea are obligațiile ei”. Conform sensului acesteia, adevărații nobili trebuiau să aibă o conduită care să le susțină pretențiile de superioritate, așadar să „trăiască nobil”!

Se știe, într-adevăr, că „Aristocrațiile” erau, în esență, elite „preindustriale”, însă agricultura nu constituia singura sursă de venit. Subsolul, pe timpul respectiv, a rămas un „domeniu regal”, încât nobilii n-au putut profita de pe urma pământurilor bogate în minereuri. Dar, cu toate aceste drepturi și obiceiuri limitate, aristocrații obișnuiau să trăiască într-un adevărat „huzur”, adică obișnuiau să se „distreze”, pentru a-și petrece timpul, în așa-numitul „fast aristocratic”, unde generozitatea și ospitalitatea, vizitele monarhului se aflau la loc de cinste. Astfel, și în cazul lor se adevărea „judecata” des amintită și cu valabilitate până astăzi: „Obrázul subțire cu cheltuială se ține!”

Pe de altă parte, adevărații aristocrați erau grijulii cu educația vâstărelor tinere, pe care le obligau să cunoască cultura elitelor și înalta societate de la curțile acestora. De asemenea, tinerii erau siliți să observe exercițiile militare, să-și perfecționeze limbile străine, să-și însușească ținuta, politețea, modul de adresare, chiar ușurința și eleganța conversației, atât de prețuite în saloanele aristocraților.

O atenție deosebită era acordată profesionalismului militar, prin școlile de ofițeri, unde erau instruiți fiii de nobili. Apoi, prin jocuri sportive, ei erau pregătiți pentru o viață activă.

Nici „femeile aristocrate” nu erau neglijate. De foarte tinere, erau pregătite pentru a încheia căsătorii dinastice. Ele erau instruite în particular, îndeosebi în țările catolice, unde erau date în grija călugărițelor aristocrate, pentru a fi inițiate și a pătrunde în înalta societate. Însă, nu toți aristocrații erau grijulii cu femeile. Unii dintre ei le considerau „iepe de prăsilă” sau „mașini de făcut copii!”

Sigur, prin curțile și conduita aristocraților de aci, s-a creat o moralitate care, de multe ori, lăsa de dorit și nu constituia un exemplu de urmat. Adeseori se făceau cunoscute disprețul și indiferența față de inferiori și, deopotrivă, servilismul față de superiori. Astfel, răzbăteau, în conduita personalului apropiat aristocraților de rang înalt, servilismul, ipocrizia și lăcomia, pe de-o parte, nepotismul și întreaga gamă de vicii imorale, pe de alta.

Însă, curțile aristocraților din jurul monarhului emanau „puterea, prestigiul și remunerația”, fapt ce asigura „cheia puterii”. De pildă, sistemul de „onoruri ale curții” se afla numai sub stăpânirea monarhului. El hotăra cine face parte din nobilime și cine îl însoțește la vânătoare, în călătorii ș.a.m.d. Apoi, cine beneficia de pensii, funcții și sinecuri plătite din veniturile regelui. Tot „curtea” era „forul politicii la nivel înalt”, aci erau concentrate pârghiile puterii, locul de protecție, de patronaj și de promovare. De aceea, în unele țări, precum Anglia secolului al XVII-lea, conflictul dintre „curte și provincie” se isca destul de des, la fel cel dintre familiile cu titluri nobiliare și cele lipsite de așa ceva.

„Dependențele” pe plan social asigurau perioadele de înflorire pe plan economic. De pildă, nici-o familie nobilă nu se deservea fără mulțimea servitorilor: valeți, cameriste, lachei, majordomi, bucătari, grădinari, pădurari, vizitii, hăitași ș.a.

Privită în ansamblu, aristocrația a fost o lume distinctă, reflectată și în epopeile vremii, cu obiceiuri, cultură și moralitate care i-a colorat destinul până spre secolul al XIX-lea. La vremea lor, nobilii erau deopotrivă clasă de ființe culte, dar și ticăloși, consumatori de muzică serioasă, unii erau fețe bisericești.

În fel și chip, aristocrații se sileau să se distingă prin obiceiul purtării perucilor, a redingotelor, prin casele grandioase construite la țară, pe lângă renumitele castele ș.a.m.d.

Dar, odată cu revoluțiile burgheze (cea din Anglia, în secolul al XVIII-lea, și cea din Franța, secolului al XVIII-lea), aristocrația a fost înlăturată violent, deși uneori în mod lent, autorul cărții tratând cu răbdare și spirit critic „agonia aristocrației”, acceptând judecata conform căreia unii aristocrați au fost „cumsecade și educați”, iar alții au fost „escroci, lacomi și violenți”.

Oare, astăzi, ne găsim în societatea contemporană elemente ale aristocrației de altădată? Oare, unii politicieni de astăzi nu se aseamănă (unii dintre ei) cu aristocrații din veacurile trecute? Bogățiile și conduita lor nu ne amintesc de cele ale aristocraților din veacurile amintite?! ■

Expunerea prealabilă a noțiunii de adevăr și autenticitate raportată la structura apriorică a imaginativului (V)

produse de *Naiyayika*, arătându-se că nici una nu poate rezista probei rațiunii. Astfel, excursul său critic centrat asupra bazelor gândirii și limbajului a provocat pe logicieni să răspundă prin cercetări noi asupra gândirii analitice. Din această efervescență polemică renăscută apare unul dintre cei mai importanți logicieni hinduși, Gāngesa Upadhiaya considerat, mai apoi, fondatorul școlii neo-logice – *Nāya-Nyāya*.⁵ Asupra lucrării lui Gāngesa, *Tattva-cintā-mani* sau *Piatra magică a esențelor*, s-au scris sute de comentarii, autorul întreprinzând un examen particular al teoriei cunoștinței în întregul ei, producând corecturile necesare definițiilor curente și explicându-le cu ajutorul a numeroase exemple.

În același spirit, în sec. al XIII-lea, apar lucrările lui Vādindra care încearcă să arate că metoda de raționament numită *mahavidya*, marea cunoaștere, propusă de unii savanți *Vaiśeṣika*, prin care aceștia voiau să învingă orice adversar într-o dispută teoretică, este sofistică. În ciuda acestor controverse ideatice, în această epocă s-au făcut cele mai mari progrese în apropierea celor două doctrine: *Nyāya* și *Vaiśeṣika*. Alți autori demni de a fi amintiți ai acestei perioade au fost: Raghunanta Siromani (sec. XVI), care reface clasificarea categoriilor *Vaiśeṣika*; Maturanatha care este autorul unor comentarii importante pentru evoluția doctrinei *Nyāya-Vaiśeṣika*; Jagadisa (sec. XVII), prin tratatul său *Śabda-śakti-prskāśika*, referitor la mijloacele și scopurile cunoașterii verbale sau Gādadhara, care a fost socotit ca personificarea neologicii.

Desigur, considerațiile asupra logicii moderne indiene nu interesează în mod deosebit studiul nostru, însă am avut în vedere a arăta modalitatea istorică a dezvoltării logicii indiene, care pe parcursul ciclului ei istoric va dobîndi și valențele abstracte ale artei combinatorii logice, fără a pierde din vedere elementul ei fundamental, adică trăsătura concretă, aplicată, a gândirii indiene, care la rîndul ei ne servește, reamintim, doar ca termen comparativ pentru punerea în evidență a caracteristicilor specifice ale gândirii occidentale.

De aceea, revenind la perioada antică a gândirii logice indiene, vom afirma, odată cu P. Masson-Oursel, că doctrina *Nyāya* nu este altceva decît operație de *purificare* în ordinea cunoașterii. În lucrarea sa *L'Inde antique et la civilisation indienne*⁶, savantul francez arată că absolutul are inteligența ca putere, dar ea nu devine act decît

prin utilizarea organelor, dar astfel sufletul se aservește. Trebuie, așadar, să discernem două eforturi de sens contrar, unul în care înlănțuiește spiritul, pentru că îl pune în serviciul vieții, și altul care-l eliberează, detașându-l de viață.

Pe de altă parte, pe lângă percepție și inferență, ca modalități corecte de cunoaștere, doctrina *Nyāya* mai face uz și de alte procedee cum ar fi analogia. Aceasta este procedeul prin care se asimilează un obiect necunoscut de unul deja cunoscut, cu alte cuvinte, *mărturia* (*śabda*).

Mărturia privită sub forma ei verbală în construcția corectă, ca mijloc al cunoașterii juste, a fost dezvoltată ulterior de Gāngesa, „după care orice cuvînt sau propoziție, a cărei expresie este precedată de o cunoaștere corectă a semnificației sale, este o mărturie verbală” (A. Dumitriu, *Istoria Logicii*, p. 82).

Pe de altă parte, un alt tip de raționament, specific doctrinei *Nyāya* este, așa cum arătam cu puțin timp înainte, *inferența*.

Ca și act voluntar, inferența presupune trei elemente psihice antecedente, invariabile psihice dispuse în următoarea succesiune logică:

Pugvavat, prin antecedent; văzînd (anterior) că unde este foc este și fum, se presupune că unde se vede fum este și foc.

Sesavat, prin consecvent; văzînd că un bob de orez a fost fiert, se induce că toate boabele de orez au fost fierte.

Sāmānyato dorsto, printr-un caracter comun; deoarece am recunoscut la om că o schimbare de poziție presupune un principiu de mișcare, se presupune cu privire la soare același lucru, pentru că astrul se deplasează de la est la vest.

Aceste încercări de a defini diversele tipuri de inferență s-au exprimat într-un tip de raționament care seamănă cu silogismul lui Aristotel. De altfel, însăși sectanții Jainiști, au construit un raționament cu zece membre, plin de teze, antiteze, obiecții, rezerve. În fond, raționamentul *Nyāya*, se reduce la cinci propozițiuni, redată de noi după Masson-Oursel, fiecare cu rolul său:

Este foc pe munte (*pratijnā*, aserțiunea).

Pentru că e fum pe munte (*hetu*, rațiunea).

Tot ce are fum are foc; de pildă căminul (*udāharanam*, exemplul).

Dar se petrece la fel aici (în cazul muntelui), (*upanāya*, explicație la caz particular).

Deci este așa (*nigamanam*, rezultat).

Concluzia care se desprinde din această înșiruire este extrem de simplă: anume că acest raționament nu este altceva decît o țesătură de observații, *privitoare la fapte* și nu operînd asupra ideilor, fapt care îl distinge cu evidență față de silogism. Prin urmare, și diferența față de ceea ce vom numi logică și mentalitate occidentală, la fel ca și în cazul gândirii chineze, este uriașă. Să încercăm a detalia puțin: Caracteristica esențială a mentalității orientale, chineză sau indiană, este inserarea în concret. În opoziție se află occidentalul care, prin vehicularea de concepte abstracte, pierde din vedere realitatea plină de imagini concrete, dar obține o alcătuire de tip matematic a lumii, într-un fel, se îndepărtează de lume ca să o vadă mai bine, iar prin aceasta pierde detaliile realului, pierde tocmai ceea ce face ca un lucru să fie el însuși. Mintea omului occidental cîștigă

Viorel Cosor *Reverie*, acril pe pânză, 50 x 50 cm

decisiv prin abstractizare, dar numai ca întindere, și pentru acest cîștig trebuie să sacrifice intensitatea și diversitatea realului. Viziunea lui, așa cum va arăta Hegel, va fi una esențialmente *cantitativă*. Occidentalul pare că simplifică natura, o sărăcește, doar pentru a o putea asimila mai ușor, pentru a-i găsi legi mai exacte și mai stricte. Problema care se va pune în acest context va fi următoarea: este mai avantajos să sacrifici bogăția de nedescris a realității în favoarea unei exactități abstracte dusă la extremă? Această întrebare va rămîne, pentru totdeauna, fără un răspuns. Cultura și civilizația occidentală a evoluat pe drumul care desparte intelectul uman de realitate și-i permite să o vadă ca printr-o lunetă întoarsă. Mentalitatea primitivă chineză și hindusă a rămas lângă realitate, cea occidentală nu, chiar dacă, în noaptea ei, civilizația europeană nu se distingea chiar atît de mult de contextul general al mentalităților primitive și de conceptul lor oglindă: *concretul* perceput ca *Adevăr*.

Din volumul în curs de apariție:
Poezia, filosofia, știința și imaginativul
(titlu provizoriu)

Note

- 1 Cf. P. Masson-Oursel, Wilman-Gabrowska și Ph. Stern, *L'Inde antique et la civilisation indienne*, pag. 190, Paris, 1933.
- 2 Cf., Anton Dumitriu, *Istoria Logicii*, București, 1993, Ed. A III-a, vol. I, pp.64-93, Cap. *Logica Indiană*. Întregul excurs, mai ales în ceea ce privește sinteza logicii indiene, datorează enorm studiului pe care tocmai l-am citat, dar și studiilor unor savanți precum S. Dasgupta, *A History of Indian Philosophy*, Cambridge, 1911-1913, 4 vol.; S. Chatterjee, *The Nyaya Theory of Knowledge*, Calcutta, 1939, sau S. Divakara, *Nyayavatara, the earliest Jaina Work on Pure Logic*, în trad. engl. a lui S.C. Vidyabhusana, Calcutta 1908. Am mai consultat: Sergiu-Al George, *Filosofia indiană în texte*, Buc. 1971; M. Eliade *Yoga*, Paris, 1960, S.-Al George, *Limbă și gândire în cultura indiană*, Buc., 1976 și R. Guenon, *Introduction a l'étude des doctrines hindoues*, Paris, 1930.
- 3 Apud. Anton Dumitriu, *Istoria Logicii*, Vol. I. Buc.1993, pp. 69-70
- 4 S. Radhakrishnan și colectiv, *History of Philosophy Eastern and Western I* Londra, 1952.
- 5 Considerațiile asupra logicii indiene au la bază ca capitoul III, *Logica indiană* din *Istoria Logicii*, Buc. 1993, a lui Anton Dumitriu.
- 6 P. Masson – Oursel, *L'Inde antique et la civilisation indienne*, Paris, 1933.

Viorel Cosor *Ritm*, acril pe pânză, 250 x 200 cm

Recviem pentru inocenți

Dumitru Velea

Ieșiți din Lege

Din patru încăperi sângele țâșnește
pe patru pereți. Copiii cad cu ochii deschiși
spre umbra de pe perete, trupul lor se strânge
ca o mânășă din care mâna s-a retras.

Oricine ajunge ostatic, numai sângele nu,
el umple încăperile până sub bolțile cerești –
voi, care nu vă sfițiți să-i deschideți ușile,
umflați de el, nu veți trece nici pragul.

Scara și Cartea

Copilul se strânse ca într-un ou –
simțise o căldură trecându-i prin piept –
și își plecă bărbia pe genunchi.

- Doamne, fă în școală o scară
pe care să urc sau să cobor,
după cum răsfoiești Cartea! –

Pleoapele-i căzură peste ochi.
În fața sa apăru o scară și se auzi
foșnetul paginii întoarse.

Vălul

Un vâl luminos iese pe gura copilului,
răsucit ca și cum ar înfășa un copil;
prin subțierea sa țesătură au stat îmbrățișați
o jumătate de vreme;
șapte daruri au trecut prin rosturile ei,
dar toate s-au întors la Dumnezeu,
odată cu înfigerea ghearei din umbră.

Au confirmat, dar acum sunt strânse ghem
în vălul răsucit, pornit prin întuneric,
din care pâlpâie șapte culori.

Jos,
sângele roșu curge prin gura copilului,
singură, limba fiarei îi cunoaște gustul.
Nu este o simplă imagine.
Vălul o știe.

Câte veșminte se întorc din cer sfâșiate!
Câte au căzut peste școala din Beslan!

Invocarea mamelor din Beslan

- Ce ușor este fiul meu, în carul de foc,
printre norii cei grei!

- Ce greu este fiul meu, în carul de apă
printre norii de flăcări!

- Veșmântul de pene-i jumătate plin de sânge,
jumătate negru!

- Printre pene îi strălucesc oasele, clavicula
îi luminează Calea Lactee, să zboare ca-n prima
zi.

- Mănâncă doar fructe sălbatice dintre stele,
sămânța roșie a crizantemei!

- Ți-am săpat chipul într-o tăbliță, fiica mea,
și-am așezat-o deasupra patului unde, în somn,
visai că ți-am pus salbă de stele la gât.

- Poate ai ieșit din încăperea să-i vezi, pentru o
clipă,
pe cei de afară și te vei întoarce, fiul meu!

- Lângă poarta de aur a Împăratului ți-am pus
vasul cu apă, fiul meu, întoarce-te
acasă cu șirul de cocori!

- Fiul meu, culcă-te în alt fiu și intră în clasă,
a sunat clopoțelul, e ora de citire!

Imagini cu sânge

Printre cărămizile zidurilor prăbușite,
printre bucățile de carne sfâșiate,
copilul își caută brațul rețezat
și brațul, umărul să se prindă la loc.

Nu sunt imagini în lumea în care
nu se mai știe ce este imagine; colții fiarei
au sfâșiat până și imaginea copilului
de pe paginile cărții deschise.

Ea se ridică din apă și din pământ.
Copilul își caută umbra căzută în mormânt,
cutia în care ar fi putut să încapă
în noaptea în care s-a visat plutind pe ape.

Inima își caută sângele într-o lume de sânge,
unde fiara bea sânge precum animalele apă:
e singurul semn prin care dragostea se vede
pe creștetul copilului cum se strânge.

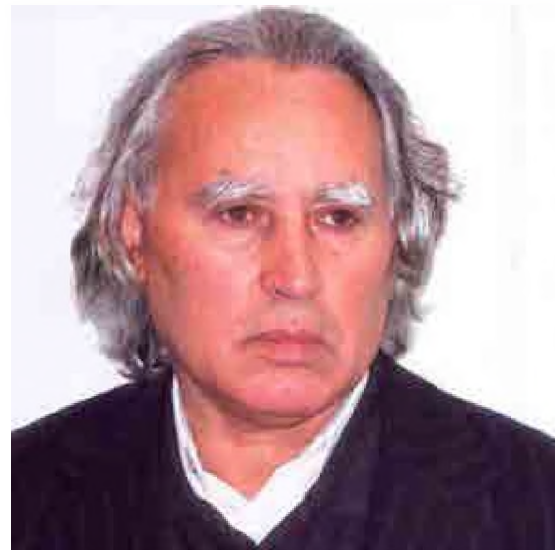
Mama, cu inima fiului în mâini, îl caută
prin sânge și moloz pentru a doua naștere.
- Doamne, cum picură sânge din cer pe creștetul
capului! Ce-a fost de vopsit s-a vopsit.

Nu cumva coada cu colț a fiarei ți s-a prins
de talpa piciorului, de șchiopătezi și se clatină
pereții inimii? Lasă talpa să ți-o înfășor
în pleoapa-mi rămasă fără ochi! – strigă copilul.

Nici

Cât de străin a ajuns omul
în lumea sa,
printre lucrurile sale,
în propriile veșminte,
în propriul trup!

Măinile se ating una de alta,
dar nu se mai simt;
nici urechea nu-i mai aude bătaia inimii,
nu-i mai recunoaște vorbele;
nici ochii nu-i mai prind imaginea
nici ziua-n lumină,

Dumitru Velea

nici noaptea în vis;
nici gura nu-i mai simte răsufletul –

și nici cuvintele acestea
nu ea,
nu limba lui le rostește.

Ca niște pietre de moară, de-ar fi,
să se rostogolească
peste umbra fiarei ce-ntunecă lumea!

Pe prag

Copilul a plecat la școală
să-și vadă chipul dintre litere.

Gheara fiarei l-a pândit la intrare
și i-a sfâșiat pieptul,

dar n-a putut tiparul să i-l sfarme,
neștiind să citească.

Penarul

Copilul și-a uitat penarul acasă,
chiar în prima zi de școală –
nu știa de îngerii morții
că o să intre în clasă,
chiar în clipa când el își căuta penarul
printre cărți și caiete –
vroia să deseneze soarele din fereastră.

A venit eclipsa.

Penarul acasă așteaptă să fie deschis
de mâna copilului,
creioanele, să se tocească
pe alba hârtie,
precum cuvintele lui Dumnezeu
la facerea lumii.

Părinții îl mută de pe o masă pe alta,
așteaptă să-l dea de pomană
copilului ce o să apară
pe pragul casei,
cu mâinile goale.

Pelerinul

Walther A. Prager

Zilele acomodării mele în mănăstire au trecut greu. Pentru că de la început, din a doua zi a sosirii mele acolo, știam că nu voi rămâne multă vreme. Încă de la prima discuție, starețul nu a dat crezare dorinței mele de a rămâne la mănăstire. Nu a recurs la niciun ocol: „Prezența dumitale în mănăstire, având o credință atât de șubredă în Hristos, dar cu o temelie de înțelepciune omenească, ar putea să stârnească zavistie în rândul fraților. Vor spune că ai venit să le faci în ciudă cu aerele dumitale de intelectual, când ei pun osu' la treabă și au renunțat pentru Hristos la toate școlile lumești și la toată viața lor din lume”. Pentru că mă avântasem să-i exprim toate îndoielile credinței mele și îmi presărasem expunerea cu tot soiul de exemple culturale, promisiunea dată ca răspuns, că mă voi abține de la orice discuție în mănăstire și că voi munci la fel ca toți ceilalți, suna ca făgăduiala făcută de un copil părintelui său că de acum încolo, după repetarea aceleiași obrăznicii de zeci de ori, va fi mereu cuminte. „Dar pe dumneata nu ne vom putea baza prea mult la muncă, iar la slujirea în biserică va fi păcat să te chemăm deocamdată, când credința îți șovăie.” M-a făcut să-mi privesc mâinile slabe, să-mi simt corpul deloc vânjos, încă resimțeam oboseala călătoriei din ziua trecută. Și promisiunea mea că voi munci îmi părea să fi fost însoțită de imaginea falsă că încă aș fi un tânăr în putere, cum nu fusesem de altfel niciodată. Iarăși cum li se întâmplă copiilor, simțeam că avusesem iluzia aceea că pot deveni orice doar pentru că îmi puteam imagina. Nu îmi mai închipuiam că pot fi aviator sau cosmonaut, dar în fața bătrânului sigur pe sine din fața mea apărea la fel și ideea de a mă călugări. M-am rușinat în primul rând de constituția slabă a corpului meu, iar precaritatea credinței mele părea să fie o altă slăbiciune printre cele ale mâinilor sau picioarelor. I-am răspuns însă tăios, conștient dintr-o dată că vârsta nu îmi mai permite să trăiesc această rușine copilărească: „Dar cum altfel să îl caut pe Dumnezeu, dacă nu îi pot oferi viața mea? Și unde altundeva să i-o pot oferi, dacă nu într-o mănăstire?” Mult prea tăios, mult prea retoric, parcă îl luam la rost, iar expresia „să îl caut pe Dumnezeu” îmi părea cu totul falsă, fără să corespundă cu intenția mea de a mă retrage din lume. Îmi dădeam seama că prin această întrebare îi confirmam starețului toate temerile legate de posibila mea influență negativă asupra fraților. Starețul era însă abil în a vorbi cu oamenii. A început să mi se adreseze mai blând decât înainte, să îmi povestească o istorie despre un sfânt erudit retras în mănăstire – nu-mi aduc aminte care –, cunoscut pentru ascensiunea lui spirituală și pentru smerenia sa, să-mi spună că este foarte posibil ca Domnul să-mi fi trimis gândul plecării la mănăstire, numai El știind prin ce transformări duhovnicești voi trece, că el nu se poate opune planului lui Dumnezeu și că mă primește să rămân, dar va trebui să mă rog ca Domnul să-mi lumineze mintea și astfel să mă decid dacă vreau să rămân sau nu la ei. Acceptam tot ce spunea, îngânam un „da” din când în când. Trecerea la tonul acesta blând mă învinsese. Îmi era dintr-o dată limpede că trebuie să plec de la mănăstire. Îmi dorisem să fiu un altul consacran-

du-mă lui Dumnezeu, dar nu mă gândisem niciodată că trebuie să încep asta redevenind în fața altuia copilul muștrat și tratat apoi blând pentru a nu începe să izbucnească în lacrimi. Mai mult, înțelegeam că voi fi iarăși o povară pentru alții, așa cum fusese pentru fiul meu.

Trebuia să plec, iar zilele de probă petrecute în mănăstire mi-au fost respingătoare și în momentele când eram ca unul dintre ceilalți, și când un călugăr sau altul mă făcea să mă simt ca un oaspete simandicos, cu totul nepoftit. Căci nu eram nici unul, nici celălalt. Trebuia să plec, dar nu aveam unde. Întoarcerea acasă ar fi fost o înfrângere rușinoasă în fața fiului meu, iar viața mi-ar fi devenit la fel de silnică precum aceasta de la mănăstire. Camera mea, toate lucrurile mele lăsate în urmă, în ciuda posibilei mulțumiri pe care mi-ar fi putut-o oferi din nou, îmi păreau abandonate de zeci de ani, chit că nu trecuseră nici zece zile de când plecasem.

*

Dimineața în care m-am dus la stareț să-l anunț despre hotărârea mea de a pleca nu avea nimic din felul în care îmi închipuiam că ar trebui să fie o zi hotărâtoare. M-am dus la stareț după liturghie, în timpul de până la masa de prânz. Prin curtea mănăstirii mai forfoteau oameni din afară veniți la slujbă, care se agățau de un călugăr sau altul pentru a-i cere vreo rugăciune ori pentru a-i spune păsul, sau pentru a-i întinde un pachet foșnitor cu hrană dată ca pomană, copiii se zbenguiau pe lângă părinți, un prunc plângea. Hotărârea mea, gândită intens cu o noapte înainte și în timpul slujbelor lungi de dimineață, se topea și ea în forfota din curte. Aș fi vrut să însemne ceva mai mult, pentru că speram ca starețul să n-o înțeleagă ca pe o lașitate, ci mai curând ca pe o intenție de a urma aceeași cale, dar într-un alt fel sau altundeva, eventual la o altă mănăstire la care prezența mea să nu afecteze în vreun fel obștea monahilor. Sau, ceea ce nu i-aș fi spus, doream să fiu primit într-o mănăstire unde să nu mai fiu examinat ca un copil. Cumva am reușit să-i transmit intenția mea, deși starețul era evident obosit și în chilia lui se afla unul dintre călugării pe care îi socoteam adversarii mei cei mai înverșunați. I se spunea fratele Macarie, fusese învățător în satul din preajma mănăstirii și mă privea ca pe un potențial concurent la statutul de intelectual al obștii. Nu s-a putut abține și îi arunca starețului priviri prin care dădea de înțeles că este dezgustat de slăbiciunea mea. Nu vedeam dacă starețul îl încuviințează sau nu. Pe moment mi se părea că da, pentru că îi încredințase sarcina de a scrie o scrisoare în care să fiu recomandat starețului de la mănăstirea D. Ba îl și întrebase cum mă cheamă. M-a consemnat cu numele de Fratele Chiril, așa cum obișnuiau să-mi spună ceilalți călugări, evitând rezonanța poloneză a prenumelui meu lumesc, trecut numai în paranteză pe scrisoarea respectivă. Urma ca de la mănăstirea D. să fiu îndrumat către un părinte schimnic pe nume Sofronie, care avea o chilie în pădurea din apropiere. Se aștepta ca părintele Sofronie să mă învețe să cred (mai exact, să primesc „învățătura nevoițelor întru Hristos”), iar

Viorel Cosor Gri și roșu, acril pe pânză, 80 x 80 cm

apoi să fiu trimis mai departe la o mănăstire pe potriva trebuințelor mele duhovnicești. „Bine”, iar asta mi-a spus-o șovăind, „te poți duce și de-a dreptul la părintele Sofronie, dar sufletul lui este aprig de la atâtea postiri și rugăciuni, s-ar putea să nu se îndure de dumneata și să o iei la fugă și de acolo”. Deja știam că mă voi duce direct la el. Am primit un vraf de icoane sfinte cu Fecioara și pruncul (imprintate pe hârtie, aveau culori stridente) și o carte de rugăciuni cu file maronii pline de pete. Din icoanele vândute urma să câștig banii pentru a putea călători și cât mi-ar mai fi rămas pe deasupra trebuia să las starețului mănăstirii D. Mă încurcau toate amănuntele acestea tehnice, pe care starețul mi le înșirua cu bucuria că le stăpânește.

După ce i-a spus fratelui Macarie să plece, starețul mi-a vorbit în sfârșit cum nu o făcuse până atunci. Părea în continuare obosit, dar începusem să cred că este obosit și de tratata atât de formală a hotărârii mele de a pleca. Mă simțeam în continuare ca un copil față de el, dar cu fericirea de a fi fost luat în seamă. Îmi vorbea rar: „Mi-ai spus că îl cauți pe Dumnezeu, țin minte asta. Tocmai la așa ceva te trimit acum. Ce-i drept, și noi toți cei de aici îl căutăm, dar spre deosebire de tine, noi ne-am frânt aici, ne-am ciopârțit, sau cum vrei să spui, suntem goi de noi înșine și îl așteptăm să vină. Chiar și fratele Vasile este așa. L-am certat pentru că te-a primit în chilia lui, căci îi știu gândurile păcătoase. Dar gândurile lui păcătoase sunt și ele niște căi prin care se sfășie, se frământă, renunță la sine, atât cât îl duce mintea. De cei plini de ei ne este frică, iar dumneata așa pari sau cel puțin așa părei să fii când mi te-ai înfățișat prima dată. După ce te-am văzut în curtea mănăstirii sau în biserică cum iscodeai tot ce este în jur, ba icoanele, ba pe ceilalți frați, ba pădurea din josul muntelui, de bună seamă gândindu-te dacă să rămâi ori nu la noi, mi-am spus că ești unul care începe să se golească de sine. Mi-era teamă însă că dacă m-aș fi împotrivit hotărârii tale de a pleca și te-aș fi rugat să rămâi la noi, ai fi încuviințat fără tăgadă și ți s-ar fi dus toată acea îndoială spornică întru golirea de sine. Nu îmi mai era și nu îmi mai este teamă pentru frații de aici, mi-e teamă pentru tine. Nu accept să pleci pentru a scăpa de tine, ci pentru a reuși să devii un altul pentru Dumnezeu și pentru oameni, așa cum mi-ai spus la început că îți dorești. Ia, Frate Chiril, ce-ar fi să îl cauți pe Dumnezeu călătorind printre oameni? Pentru că de fapt nu te trimit cu o scrisoare de recomandare – s-a bucurat mult s-o scrie părintele Macarie, să-i ierți asta, dar este și el sfâșiat și gol, crede-mă –, te trimit cu o misiune de a-l vesti pe Dumnezeu oamenilor. Vei fi un pelerin, vei merge pe urmele Sfântului Apostol Pavel”.

„Cum asta, părinte? Eu, cu credința mea subredă?”

„Și credința Apostolului s-a întărit mergând, căci abia la sfârșit a aflat că pentru Dumnezeu trebuie să iubească omul și să moară. Credinței îi lipsește ceva și când viața îți este încredințată vestirii lui Dumnezeu. Căci toate cuvintele frumoase prin care o faci, scrise și vorbite, sunt încă ale tale, nu ale lui Dumnezeu. Apostolul și-a primit credința prin har, cum mă voi ruga să o primești și dumneata. Nădăjduiesc să nu-mi fie socotit ca păcat, dar cred că toată credința lui mare ar fi slăbit dacă nu ar fi mers dintr-o cetate în alta. Primise deopotrivă și harul de a călători, de a nu sta într-un loc.”

„Dar ce le voi vesti eu oamenilor?”

„Le vei vesti că trebuie să fie buni, te vei ruga pentru ei dacă ți-o vor cere, le vei da icoanele astea, pentru care vor scormoni în portofele, luându-și și ei la rost viețile pe cât le este cu putință, viețile lor chinuite de întrebări despre câți bani au pentru a mânca și a bea mai bine, ori pentru a-și crește copiii. Ai auzit pruncii și pe aici, eu îi aud în toate duminicile și sărbătorile de zeci de ani. Cât neastâmpăr este în ei când părinții ori bunicii îi poartă spre Dumnezeu! Dar copiii știu mai bine decât ei cum trebuie să ajungă la Dumnezeu. El trebuie găsit printre lucrurile alea multe cărora le dau crezare că merită să le întâmpine cu întreg neastâmpărul din firea lor veselă de copii. Nu este vorba despre icoanele de aici de sus, ci despre tot ce întâlnesc în viața lor de jos, despre mâncare, joacă, despre râul unde se scaldă și despre trupurile lor slabe. Tu acolo trebuie să mergi, să le străbați ulițele pline de praf și să treci pe sub copacii lor, iar copiii să te arate cu degetul și să spună: Uite, Dumnezeu ne-a trimis un om! Ba și părinții lor se vor însufleți și vor spune la fel. Bătrânii cu ochii slăbiți vor vedea icoanele astea colorate strident care ți-au displăcut, am băgat de seamă cum te-ai strămbat, și își vor aminti că și ei sunt copii până la urmă. Ți le vor lua din mână și le vor săruta. Sărutul învățat din copilărie și din tinerețe va însemna încă o dată ceva pentru ei.”

„Dar nu-i voi înșela? Nu-i voi păcăli că sunt sfânt, când eu sunt atât de departe de așa ceva?”

„Dacă ei îți vor zice sfânt, poate vei și fi. Ți-am vorbit despre harul lui Dumnezeu, dar nu ar fi de mirare ca alții să îi dibuie coborârea lui asupra ta mai bine decât tine. Ei vor vedea cum lucrează prin tine. Pentru a nu pieri căutarea ta, nu se cuvine ca însuși să te gândești la tine, dacă ai primit sau nu harul, ori dacă ai ajuns să crezi sau nu. Tu fă binele, atât. Vorbește mai mult rugându-te, roagă-te mai mult decât să te gândești. Căci draci care îți vor voi pieirea, oho, ai să găsești cu duiumul. De la părintele Sofronie, schimnicul, mare văzător al duhurilor, am aflat că dracii se bulucesc la răspântii, stau colo zdrențăroși, dar nu din pricina trudei mersului, ci din pricina șederii în același loc. Tot stau la răspântii și se gândesc la ei, la cum ar fi să le pice vreun pământean în cursă, în vreme ce călătorul credincios închide drumurile alea statornicite în praf cu o cruce și merge mai departe pe drumul său, merge, oricât de mult s-ar împiedica și poticni. Și nu uita că părintele credinței noastre, Avraam, slăvit de Sfântul Apostol și de însuși Mântuitorul, tot un călător a fost. Dacă o fi să ajungem în sânul lui Avraam, se cuvine să luăm aminte că ținta noastră este sânul unui călător.”

[...]

*

Pentru scurtă vreme, coborâsem vesel muntele mănăstirii. Mă simțeam liber, totuși o libertate pe care o prețuiam pentru că se născuse din ceea ce acum mi se părea a fi fost o binecuvântare pentru o misiune divină sau cel puțin era vorba despre altceva decât despre o banală sarcină de serviciu. Credeam tot ce îmi spusese starețul. Îmi priveam noua haină de călugăr – mă încânta poate la fel de mult precum cuvintele starețului – cum mătura rădăcinile copacilor, acele uscate ale brazilor și conurile lor migălos construite. Ei crescuseră, se înălțaseră și rodiseră în același loc, adânciți în pământ. Eu mergeam mai departe, noua mea haină flutura ca niște aripi sau cel puțin manșetele largi se asemănau celor ale îngerilor zugrăviți în scenele judecății de apoi. Și poate că tocmai exaltarea din închipuirea aceasta m-a făcut să îmi reapară îngrijorările. Nu eram înger, eram omul acela slab, neputincios pentru muncile grele, așa cum constatase starețul, și trebuia să înfrunt lipsa unui adăpost, poate setea și foamea, neputința de a mă spăla și îngriji, încercată într-o mare măsură chiar și la mănăstire. Pentru a scăpa de toate astea, trebuia să bat la ușile oamenilor, probabil să mă țin după ei ca un cerșetor insistent, iar asta într-o lume în care ei se au unii pe ceilalți. Nu va suna îndemnul meu de a face binele ca un strigăt săcăitor de foame? Și nu le voi părea ca un cerșetor mai perfid decât ceilalți, căci deși vreau să le fie milă de mine, îndrăznesc să îi povățuiesc?

Îngrijorările acestea m-au determinat să mă îndepărtez de drumul care ducea către mănăstirea D., pe parcursul căruia se aflau răspândite felurite sate, și să urc pe un deal împădurit. Fără să mă gândesc prea bine cum, credeam că voi găsi așa

calea directă spre chilia schimnicului. Am mers în continuu, până se făcuse seară și până obosisem într-o asemenea măsură, încât fiecare pas făcut înainte mi se părea un câștig. În cele din urmă, m-am așezat sub un copac, unde hotărâsem să înnoptez. Mi-am deschis desaga pe care o purtam în spate. Mă liniștea să văd că am ceva. Puțin, e adevărat. Câteva alimente care păreau să fi fost primite de călugări de la oamenii veniți la liturghie și din cauza umezelii, șervețelele în care erau împăturite se lipiseră de bucățile de pâine, mai aveam pachetul cu icoane, deja îndoite, și cartea de rugăciuni. Nu mă puteam împiedica să gândesc că scăpaseră de mine foarte ușor. Am deschis cartea de rugăciuni și am citit din ea la întâmplare, chinuindu-mă să zăresc literele negre și roșii, căci se inserase. Aproape că am plâns citind despre oamenii zdrobiți și părăsiți care apăreau în psalmi. Eram ca ei. Abia acum aflasem că trebuie să fi simțit ca și mine răcoarea nopții în piept, fără nicio apărare în afara încovoierii trupului. Și rugăciunile lor le auzeam acum ca plânsetele necentenite ale unor prunci care își chircesc picioarele și mâinile încă netrebuincioase, nădăjduind ca prin strigătele lor lipsite de sens să nu își lase părintele să doarmă.

Descoperisem noaptea, ghemuit sub un brad și cu capul pe traistă, că nici somnul nu îți aduce liniștea aflării unui loc, așa cum crezusem în prima noapte petrecută la mănăstire. Dispare singură numai problema părăsirii lumii sau prezenței în ea. Nu este nimic care să fie departe precum o lume. Sunt însușiri – rece, tare, zgrunțuros, neted și altele de felul ăsta –, dar ele nu sunt însușite de ceva sau nu sunt în proprietatea vreunui

Viorel Cosor

Compoziție, acril pe pânză, 190 x 200 cm

lucru dintre cele văzute. Nu pământul este rece, ci pământul înaintează rece către tine. Și îi răspunzi dârdâind de frig, poate prin frisoane de febră, prin fruntea încinsă, prin chircirea deznădăjduită a corpului, iar alteori prin cuvânt, prin orice cuvânt, nu doar prin cele care numesc trăsăturile lucrurilor sau pun diagnostice. Și atunci, noaptea, cele mai nimerite mi se păreau cuvintele rugăciunilor puține pe care le știam, pentru că erau cuvintele mele. Nu trebuia să mă uit în altă parte pentru a cunoaște ce înseamnă. Socoteam acum că este un privilegiu că Dumnezeu invocă în rugăciuni nu se vede. Dacă s-ar fi văzut, ar fi trebuit să rostesc rugăciunile și să mă uit după el. M-aș fi uitat degeaba, pentru că în întunericul din acea noapte nu se vedea nimic și întunericul însuși înainta spre mine din toate părțile, îmi închipuiam înspăimântat, laolaltă cu o cohortă de sălbăticiuni mari și mici.

Probabil că adormisem în timp ce mă rugam, încurcând un cuvânt cu altul, însă visul avut atunci mă scotea din încurcătură într-un fel cu totul obișnuit, căci mă închipuisem acasă, într-o după-amiază cu lumina domoală dinaintea înserării. Mă aflam în camera mea, apărat de orice gând, smuls din situația actuală. Poate oamenii au visat mereu ceva asemănător când se aflau în pericol, nu o salvare miraculoasă, ci o întoarcere în timpul banal al rutinei. Religiile salvării devin și ele banale. Chiar dacă îl trăisem puțină vreme, ritmul vieții de mânăstire începuse deja să-mi devină o rutină. Mi-era greu să îmi imaginez ce fel de rutină poate avea un pelerin, deși îi este atribuit și lui un mod de viață repetitiv. În ce mă privea, eram mult prea obișnuit ca rutina să însemne viața într-un loc al meu și printre lucrurile mele. O rutină a străbaterii locurilor străine, a confruntării neașteptatului, nu puteau să-mi ofere salvarea calmă din vis. Alți călători, aventurierii, probabil că iubesc neprevăzutul pentru a-și măsura puterile cu forțele lucrurilor dimprejur. Curajul să le fie asemenea puterii mării adânci, a pădurilor pline de fiare primejdioase, a tarelui și recelui pe care le confruntasem eu noaptea. Însă nu pornisem într-o astfel de călătorie, doar mă retrăgeam din lume și din temeritățile vieții mele trecute, care oricât de puțin aventuroase vor fi fost, întrucâtva reprezentaseră niște încercări de a-mi măsura puterea cu forțele dimprejur, ce-i drept, omenești. Rămânea, credeam, să iau drept obișnuință sau rutină întâlnirile cu oamenii necunoscuți, fără a căuta să mă impun în fața lor, nici măcar ca profet, nici măcar ca vocea care să le spună să facă binele. Așadar, nu mai aveam de gând să ascult de îndrumarea starețului, nu voi mai fi cerșetorul care să le dea altora sfaturi moralizatoare. Voi fi cerșetor și nimic mai mult. Mă voi ruga de alții să întâlnesc omenescul, mai ales hrana, adăpostul și apa, căci ele îmi păreau a fi cele mai omenești după o noapte dormită în pădure. Și dacă le voi oferi în schimb credința mea îndoielnică, vor afla cel puțin că sunt bogați, că îl au la poarta lor cerșind și pe cel care nădăjduiește că poate ajunge la un dumnezeu aflat deasupra tuturor.

(fragment din romanul omonim, în curs de apariție la Ed. Paralela 45)

Răspunsuri la crizele actuale

Andrei Marga

Nu numai mass media din zilele noastre, orientate mai curând spre lipsuri și accidente, dar și analizele specializate prezintă constant nu altceva decât o lume în criză – înțelegând prin „criză” situația în care un organism întâmpină dificultăți care îi pun în pericol identitatea. Dacă cineva vrea să dea o diagnoză societăților în care trăim nu poate ocoli termenul criză.

Nu este aici neapărat un motiv de îngrijorare, căci unele crize au deschis în istorie orizonturi noi pentru oameni. Imperiul roman s-a prăbușit într-o criză, dar oamenii au căpătat încredințarea unei lumii aflată sub voința lui Dumnezeu. Criza europeană încheiată cu Pacea Westfalică a dat siguranța unui sistem internațional bazat pe suveranitatea statelor indiferent de mărime și forță. Criza socialismului răsăritean s-a încheiat în jurul lui 1990 cu extinderea lumii bazată pe drepturile și libertățile individuale.

Îngrijorare produce însă faptul că suntem pe cursul prăbușirii de siguranțe. Știm de multă vreme că siguranța exprimată de Leibniz, că trăim în cea mai bună dintre lumi posibile, a fost ruinată de cutremurul de la Lisabona (1755). Siguranța iluministilor, că oamenii procedeză eminemente rațional, a fost infirmată de primul război mondial. Siguranța că economia de piață nu întâmpină dificultăți au risipit-o crizele din 1929 și 2008. Siguranța că democrațiile pacifice societățile a fost pusă la îndoială de alunecările în dictatură, în perioada interbelică, și, mai nou, de eșuarea în formalism. Siguranța că oamenii iau ca limită a acțiunilor lor viața altor oameni a infirmat-o Auschwitz-ul. Siguranța lui Adam Smith că, odată

libere, popoarele vor lua decizii înțelepte, a contrazis-o emergența autoritarismelor.

Acum suntem nevoiți să luăm în seamă faptul că și siguranța că lumea se îndreaptă, după 1990, spre societăți ale libertăților cetățenești și ale democrației se circumstanțiază (vezi Andrei Marga, *Societatea nesigură*, Editura Niculescu, București, 2016). Chiar în asemenea societăți se petrece astăzi emergența de autoritarisme ce relativizează însăși libertățile cetățenești și democrația cucerite cu greu. Oricum, istoria nu „s-a sfârșit”, cum s-a crezut grăbit.

I. Societatea nesigură

Diagnoza mea este că am intrat în multe locuri din lume în „societatea nesigură”. Nu mai poți pași în realitate fără să pășești în nesiguranță. Câteva comparații sunt suficiente (pentru detalii Andrei Marga, *Criza și după criză. Schimbarea lumii*, Eikon, Cluj-Napoca, 2013), pentru a face plauzibilă această diagnoză.

Bunăoară, Thomas Jefferson era convins că legislația evoluează cu timpul, în funcție de „progresul minții umane. Or, acest „progres” n-a adus neapărat legislații mai bune. Deja Max Weber ne-a transmis un avertisment („copacii libertății nu se vor înălța până la cer”) și o imagine austeră privind ceea ce urmează („carcasa tare ca oțelul a supunerii”) în societățile viitorului.

O viziune grandioasă, începând cu „fizicienii” antichității eline, ne-a acomodat cu convingerea că ar exista o ordine „naturală” a lucrurilor. Între

Viorel Cosor

Nocturnă, acril pe pânză, 200 x 250 cm

timp, așa cum Werner Heisenberg a dovedit cu „principiul indeterminării”, „natura” nu mai este de găsit în afara instrumentelor existente de observare și măsurare.

Istoria a trecut dincoace de mediile clasice, „puterea” și „banii” și se face sub impactul mediilor ce interacționează mai complicat decât s-a anticipat, ale politicii, banilor, pasiunilor, mediatizării, proiectelor de dominație, proiectelor pur și simplu. Istoria a devenit „impenetrabilă”.

În zilele noastre valorile (adevărul, binele, frumosul etc.) sunt supuse „deconstrucției”, încât încetează să mai fie ferme. Relativismul s-a extins. Oamenii se conduc mai curând după alte informații, decât cele ale științei, și se vorbește (vezi *Oxford Dictionaries' Word of the Year*, 2018) de intrarea în „epoca postadevărului”.

Știința a făcut posibilă o dezvoltare tehnologică fără egal, dar și-a îngustat continuu, prin specializare și fragmentare, unghiul de vedere. Științele etalează tot mai multe cunoștințe despre aproape orice, dar oferă eventual cunoașterea, însă prea puțin înțelegerea a ceea ce se petrece în jur.

Complexitatea a crescut din toate direcțiile. Tehnologiile sporesc dependențele vieții, mediatizarea modifică societățile, digitalizarea le face manipulabile. Odată cu genetica și științele creierului se trec linii roșii ale culturii – crearea de oameni în configurații fără precedent în laborator. Fake news-urile au devenit curente. O cantitate enormă de inexactități, detournări ale atenției, aproximări, falsuri umple spațiul public și orientează percepții, chiar decizii, care afectează societățile.

În sfârșit, oamenii comunică astăzi instantaneu la nivel planetar, iar organizațiile internaționale fac din anumite valori repere universale. Sunt astfel bune premise pentru înaintarea umanității spre o societate luminată a ființelor rationale. Cu toate acestea, nici terorismul, nici criminalitatea, nici fraudă, nici corupția n-au fost înfrânte. Adesea, ele cresc amenințător și pun la încercare siguranțele vieții de zi cu zi.

A recunoaște nesiguranța nu implică în mod necesar lamentare sau teamă. Într-o cultură a căutării de rezolvări, cum este cea în care trăim, nesiguranța crescută încurajează luciditatea și efortul de „prindere” mai din adâncime a lucrurilor. Acum suntem conjurați să adâncim cunoașterea spre a face față nesiguranței.

Tot astfel suntem provocați la adâncirea reflecției spre a face față crizelor. Acestea s-au extins și diversificat ca niciodată. Care este, însă, în mare, tabloul crizelor de azi?

II. Tabloul crizelor actuale

Trăim în zilele noastre multiple „crize globale”. Chiar în condițiile unei capacități de producere fără precedent „criza de bunuri de strictă necesitate” nu a putut fi eradicată – un efectiv ridicat de oameni trăind în lumea actuală sub limita sărăciei. Continuă „criza distribuției bogăției” odată cu adâncirea decalajelor sociale (Anthony Atkinson, *Inequality. What can be done?*, Harvard University Press, 2015). Este perceptibilă o „criză ecologică” – deteriorarea naturii atinge deja alimentația, iar apa potabilă este de pe acum insuficientă. Ne apropiem de „criza energetică” – inclusiv ca urmare a scăpării de sub control a energiei nucleare și a proliferării armelor de distrugere în masă. Își face loc „criza comunicării” – din momentul în care fake news-urile se dovedesc eficace în

manipularea populațiilor. S-a intrat în „criza democrației” – pe de o parte, democrația generează în multe țări un nou autoritarism, pe de altă parte, democrații consacrate nu mai sunt sensibile la desfigurarea democrației prin reducerea la un simplu mijloc de selectare periodică a reprezentanților, care ies apoi, măcar pe câțiva ani, de sub control public. Suntem deja într-o nouă „criză a umanității”, prin trecerea altor linii roșii – de pildă, cea a comerțului cu ființe umane. Suntem în „criza sistemului internațional” – s-a ieșit din lumea unipolară a anilor nouăzeci, dar un alt aranjament global, cu o nouă compunere a forțelor lumii, nu s-a atins (Andrei Marga, *Ordinea viitoare a lumii*, Editura Niculescu, București, 2017), iar „armele supersonice” au intrat în scenă. Trăim, în sfârșit, „criza globalizării” – aceasta a pus în mișcare lumea pe o scară fără precedent, dar cei care nu pot concura plătesc costuri grele (Andrei Marga, *După globalizare*, Meteor, București, 2019), încât o soluție devine imperativă.

Trăim „crize societale”. Deja în anii șaptezeci s-a vorbit de patru crize în societățile industriale avansate: „criza economică”, ce rezidă, la nivelul indicatorilor empirici, în criza finanțelor publice, inflația persistentă, disparitatea dintre sărăcia publică și bogăția privată etc.; „criza de raționalitate”, constând în dificultatea de a concilia măsuri care să mențină suportul de masă pentru sistem și măsuri tehnocratice care să-i crească eficiența; „criza de legitimitate”, constând în dificultatea de a păstra legitimitatea prin metodele clasice ale democrației liberale, luată ca bază normativă a funcționării în stat, în condițiile în care se promovează măsuri motivate tehnic; „criza de motivație”, constând într-o eroziune a tradițiilor, fără ca noile sisteme universaliste să poată fi destul de eficace în motivarea oamenilor (Jürgen Habermas, *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1973). Se înțelege că în societăți mai puțin avansate aceste crize sunt mai acute.

Astăzi, însă, tabloul este mai complicat, ca urmare a ascuțirii de noi crize ale societății chiar în cadrul celor amintite. Este „criza ocupării forței de muncă” sub dubla lovitură din partea efectelor tehnologiei avansate și din partea competițiilor pentru piață. Este apoi „criza datorii suverane” – statele de referință acumulând datorii publice care grevează și prezentul și viitorul întregii lumi. Este o „criză a politicii” – aceasta tinde să se reducă la administrarea a ceea ce este și căutarea disperată de voturi, în loc să fie proiect alternativ în interes public. Este „criza sensului instituțiilor” – în primul rând a dreptului, care permite „poluarea constantă a normei constituționale prin decizii” (Pierre-Henri Châlvidan, *Lépisement de la démocratie*, in „La nouvelle revue universelle”, No. 9, Juillet-aout-septembre, 2007, p. 39). Este „criza capacității integrării individului” – care o ia pe direcții deviate, între care adeziunea la terorism, sau explodează într-un narcisism (Hans-Joachim Maaz, *Die narzisstische Gesellschaft. Ein Psychogramm*, C.H. Beck, München, 2012) ce pregătește noi pericole.

Recidivează „criza europeană”. Am consemnat cu ani în urmă o „criză de creativitate”, ce constă în aceea că societățile europene, devenind ele însele, între timp, de masă, rezolvă probleme de integrare a persoanelor în sisteme, dar produc prea puțină inovație în sisteme. Politic, indicatorul empiric este uzura pe care o trăiesc „ismele”, iar, în plan intelectual, indicatorul empiric este poziția secundarizată a creatorilor europeni în

științele experimentale. Apoi, o „criză administrativă”, constând în faptul că o unitate de acțiune europeană în situații, chiar extreme, nu se atinge sau se atinge prea puțin. În Europa au loc conflicte violente, dar comunitatea europeană pare copleșită și, uneori, paralizată. În sfârșit, o „criză de identitate”, constând în aceea că identitatea europeană este resimțită în cele mai multe împrejurări doar ca una geografică, nu ca și identitate culturală (Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, EFES, Cluj-Napoca, 2005, pp. 90-91). Nu s-au depășit aceste crize.

Dar și crizele menționate iau azi noi forme. Se trăiește tot mai mult „criza legitimării” – de pildă, Comisia Europeană nu dă seama practic în fața nimănui, iar Parlamentul european are atribuții confuze (Thomas Piketty et..., *Pour un traite de democratization de l'Europe*, Seuil, Paris, 2017); „criza identificării” – unificarea europeană ajunge să fie concepută ca asociere de abordări naționale, greu de conciliat, mai curând decât ca și construcție a unei comunități caracterizate de împărțirea unor idealuri; „criza conducerii” – Europa traversează o gravă criză de lideri, diferiți boss-i sau manageri preluând conducerea la diferite niveluri, fără a fi capabili să exercite conducerea necesară în condiții istorice noi, iar deciziile majore ale Europei se adoptă lent și rămân adesea ambigue sau incerte; „criza demografică” – ponderea indigenilor scade continuu în favoarea imigranților cu background cultural diferit, în vreme ce continuă tendința postbelică de emigrare a europenilor spre America de Nord și Australia.

Se trăiesc „crize naționale”. În unele țări continuă „criza investițiilor” – privatizarea care s-a aplicat ca terapie de șoc nu a fost însoțită de investițiile proiectate (Jeffrey D. Sachs, *La fine della povertà. Comme i paesi ricchi potrebbero eliminare definitivamente la miseria dal pianeta*, Mondadori, Milano, 2005) sau a fost realizată defectuos (Florin Georgescu, *Capitalul în România postcomunistă*, Editura Academiei Române, București, 2018). În altele este perceptibilă „criza resurselor culturale” – angajarea pe direcția unei societăți democratice favorizează mai curând libertarianismul decât democrația. Există o „criză a capacității de a asuma pe sine” semnalată chiar în țări de referință (Jacques Attali, *Devenir soi. Prenez le pouvoir sur votre vie!*, Fayard, Paris, 2014). Există o „criză juridică” – statul de drept democratic este confundat cu statul de drept existent, iar efortul procurorilor și judecătorilor de a controla celelalte puteri ale statului (juridismul) și-a făcut deja loc. În sfârșit, se trăiește o „criză a încrederii în viitor” – ceea ce are ca efect emigrația masivă din unele țări.

Trăim „crize ale individului”. Este deja gravă „criza accesului la bunurile vieții”, căci, din cauza pierderii de locuri de muncă, schimbării exigențelor producției, migrației capitalurilor, mulți oameni nu au acces la bunuri de subsistență. Este apoi „criza identității personale” – mai cu seamă la întâlnirea unor scripte culturale locale cu cerințele modernității se produc conflicte de identitate ce se rezolvă uneori tragic. Continuă „criza recunoașterii personale” – recunoașterea de drepturi nefiind încă un capitol încheiat în istoria statului de drept democratic. Se manifestă în multe locuri „criza autonomiei individuale” – individul proclamat liber nu are mijloacele de a-și afirma libertatea, iar subiecți instituționali (statul, organizațiile, serviciile etc.) îl iau sub control. Este „criza intimității” – odată cu progresul digitalizării însăși intimitatea este luată în regie de către forțe obscure.

III. Abordări ale crizelor și critica lor

Fiecare criză are cauzele și antidotul ei. Criza economică are cauze sociale, juridice și politice și nu se rezolvă cu soluții la crizele trăirilor individuale. Nu se depășește criza de legitimare prin mărirea producției și ameliorarea distribuției. Nici criza democrației nu se rezolvă cu mijloacele combaterii crizei economice, căci are cauze instituționale și culturale. Nici criza intimității, având resorturi în fond tehnice și juridice, nu poate fi depășită prin simpla ameliorare a accesului la bunuri. Putem mări lista exemplelor. Este evident că o rețetă universală în combaterea crizelor nu avem la dispoziție, originea acestora fiind eminamente diversă.

Pe de altă parte, nici o criză nu se rezolvă fără a rezolva alte crize. De exemplu, de rezolvarea crizei economice depinde rezolvarea crizei ocupării forței de muncă și apoi a altor crize, chiar a unora dintre crizele individului. Nu putem rezolva crizele individului fără a depăși criza democrației.

Putem găsi, însă, un numitor comun al acestor tipuri de criză? Răspunsul meu este negativ. Nu putem asimila în vreun fel crizele datorate penuriei cu crizele integrării în societate sau crizele sensului. Nici crizele sistemului internațional cu crizele democrației. Sunt, de fapt, crize ce vin din cauze diferite și rămân structural diferite.

Diversele tipuri de criză pot fi profilate prin examinări factuale și explicații – ceea ce este prin sine un pas mare înainte. Permite însă această descriere a crizelor o generalizare filosofică de felul celei tradiționale?

Știm, de exemplu, că pentru Hegel crizele vor fi continue, căci se originează în situația în care legitimarea instituțiilor nu se mai revendică din tablouri religioase ale lumii, ci se bazează pe voințele inevitabil subiective și schimbătoare ale cetățenilor. Acest răspuns nu ne mai consolează, căci crizele nu numai că sunt continue, dar s-au înmulțit.

Nu ne satisface nici răspunsul lui Marx, care considera proprietatea privată ca sursă a crizelor și abolirea ei ca soluție. Multe crize nu au originea în proprietatea privată și nici nu au dispărut prin abolirea ei.

Nietzsche vedea originea crizelor în descompunerea individualității și depășirea lor în reintensificarea individualității. Azi avem o intensificare a individualității până la narcisism, dar ea mai curând adâncește crizele existente.

Husserl vedea în crizele timpului o înțelegere îngustată a rațiunii, care, din călăuză a conduitei aptă să confere sens vieții umane, a fost redusă la un simplu instrument pentru supraviețuire, eventual pentru obținerea puterii. El credea că putem ține piept crizei și o putem chiar depăși printr-o anamneză: anamneză a originii și a sensului științei moderne. Azi avem anamneză, dar crizele nu se reduc.

Heidegger vedea în “nihilismul” modern originea crizelor și în național - socialism depășirea lor. Istoria anilor treizeci și patruzeci de sub acest stindard ne scutește de comentarii. Oricum, figuri ce se proclamă salvatoare mai mult ascund o vreme crizele, dar nu le rezolvă.

Habermas consideră că putem privi crizele în cele din urmă ca efect al dominației și al distorsionării comunicării pe care aceasta o antrenează, iar discursul ca soluție. Cunoscutul filosof

profilează o democrație în care fiecare cetățean are dreptul nelimitat la argumentare, iar cel mai bun argument triumfă. Dificultatea care se manifestă cu putere în democrații de astăzi este că nici democrația nu conține piedici suficiente la alunecarea în autoritarisme și, așadar, în crize. Habermas are dreptate că democrația asumată în profunzime este terenul soluționării crizelor, dar acum întrebarea este: cum facem ca democrația însăși să nu intre în criză? De ce derapează democrația în post-democrație?

Habermas înclină să pună post-democrația în seama secătuirii albiei aspirațiilor și scăderii anvergurii liderilor. El a văzut bine derapajul actual și a acuzat partidele existente.

Este destul? Sunt de părere că democrația trebuie înzestrată cu mecanisme de gestionare a democrației încât să se prevină ceea ce se petrece astăzi abundent – mituirea, intervenția de forțe oculte, din interior și din exterior, manipularea cu pericole, discreditarea argumentelor rivale. Este aici o problemă, care este problema crucială a democrației timpului nostru. Apelul tot mai frecvent la Curțile Constituționale rezolvă abia o parte a acesteia. Și democrația are nevoie de vigilență și reflexivitate continuă și mai ales de dezvoltare într-un cadru precizat.

Indispensabilă rămâne, după părerea mea, o abordare integrativă, care operează în orizontul întregului societății, dar fără a mai deriva (cauzal) o parte a acestuia din alta. Diferențierea este atât de mare încât fiecare parte este în măsură fără precedent dependentă de ea însăși înainte de orice.

O abordare integrativă nu mai dă rezultate dacă nu recunoaște autopoieza. „Sistemul este propria sa operă” (Niklas Luhmann, *Einführung in die Systemtheorie*, Carl-Auer-Systeme Verlag, Heidelberg, 2002, p.112) și trebuie privit astfel.

O abordare integrativă a crizelor nu mai dă rezultate nici dacă nu face loc noilor observații prilejuite de evoluția democrației însăși. Lucrurile stau astfel încât trebuie asumată condiționarea aplicării democrației de voința politică a statului național.

IV. Filosofia pragmatismului reflexiv

Asumția mea filosofică este că oamenii pot fi liberi de la natură, dar viața lor este de la început sub organizări. Ei își fac istoria în condiții ce se lasă descrise ca sisteme. Aceste sisteme îi pot copleși pe oameni și îi copleșesc, dar rămân accesibile unei abordări acționale.

Realitățile ce afectează viața oamenilor sunt dependente în fond de acțiunile acestora. Oamenii sunt ființe care își produc prin acțiuni diferențiate condițiile de viață de toate naturile – tehnică, economică, socială, politică, culturală - și trăiesc după cum fac această producere și cât o fac.

Optica mea este evident a pragmatismului. Spre deosebire, însă, de pragmatismul de mult consacrat (Andrei Marga, *Reconstrucția pragmatică a filosofiei, Prăful Americii clasice*, Editura Academiei Române, București, 2016), care reduce acțiunile la acțiuni instrumentale, pragmatismul pe care îl articulez extinde lista acțiunilor.

Extinderea este corespunzătoare unui fapt de importanță decisivă: oamenii nu urmăresc, în reproducerea lor culturală a vieții doar un scop. Nici supraviețuirea, nici viețuirea, nici întruchiparea unei valori sau alteia nu epuizează scopurile umane. Acestea sunt multiple: reducerea muncii ca trudă, mărirea producției economice, cooperarea cu ceilalți, distribuția echitabilă,

eliberarea de dominație, afirmarea personalității, șanse de schimbare în bine. Aceștia le corespund, mai departe, acțiuni diferite după structura lor – instrumentală, strategică, comunicativă, dramaturgică, emancipativă, reflexivă.

Diferitele acțiuni nu prezintă de-a lungul istoriei un singur fel de a depinde una de alta – nu se poate vorbi justificat de regularități în materie. În diferite societăți se intră în diferite constelații ale tehnicii, economiei, relațiilor sociale, politicii, culturii, în particular a artei, în care ponderea fiecăreia este mai mare sau mai mică și în care fiecare joacă un rol condiționat de celelalte.

De aceea, emergența unei dimensiuni din celelalte nu este generalizabilă. Uneori economia a afectat totul, alteori religia, alteori forța militară, mai nou mediatizarea. De aceea, filosofia care a încercat să găsească „unitatea din care rezultă toate” sau „elementul primordial” sau „factorul prim” a intrat de mult în conflict cu cercetarea istorică factuală din diferite domenii și nu iese victorioasă.

Nici o dogmatizare – nici cea a democrației, a statului de drept, a oricărui universalism – nu dă rezultate. Fiecare are nevoie de reflecție – adică de acea capacitate de a raporta nu numai realități la idei, ci și idei la noile realități ca o condiție a propriei relevanțe.

Pragmatismul pe care-l promovez este astfel reflexiv în dublu înțeles: el își asumă lista întregă a acțiunilor, diferite după structura lor, presupuse de reproducerea socială și culturală a vieții pe o treaptă evoluată și face din reflexivitate cheia fiecărui moment. Una dintre tezele mele sună: câtă reflexivitate atâta cultură și câtă cultură atâtea performanțe.

V. Răspunsuri la crize

În tematica crizelor moștenim una dintre cele mai vaste reflecții. Ele trebuie cunoscute, dar istoria reflecțiilor este de luat ca instrument, nu ca o constrângere. Altfel viziunile însăși stagnează.

Astăzi suntem într-o *criză de viziune*. Stăruim, de fapt, în organizări vechi și politici învechite, căci navigăm în interpretări și idei depășite de realități. Este prea mică preocuparea tragerii de învățăminte din experiențele deceniilor recente. Refugiul în trecut, fie el și recent, este covârșitor. Lipsesc curajul inițiativei.

Sunt de părere că este ora unei căi noi între stagnare și aventură - calea unei reconstrucții. Este vorba de reconstrucția conceptualizată cu optici proaspete a reproducerii sociale și culturale a vieții, folosind, desigur, atuurile certe ale tradiției de gândire.

Dacă este să formulez cât mai simplu ideea, atunci aș spune că trăim astăzi în societăți în care oamenii, își fac, mai departe, istoria prin acțiuni, acțiuni diferite după structură, dar o fac mai ales în patru sisteme pe care istoria modernă le-a generat. Mă gândesc la economie, în care includ, de asemenea, știința și tehnologia; la politică, în care includ și valorile organizatoare și armata; la administrație, în care includ și sistemul de drept; la cultură, în care includ și educația și reflexivitatea.

Așa stând lucrurile, la întrebarea privind dezlegarea crizelor actuale, răspunsul mai capabil de confirmare factuală este că fiecare criză reclamă o soluție în termeni specifici, că soluționarea unei crize depinde de dezlegarea altor crize, dar și că trăim realități fasonate de interacțiunea celor patru sisteme.

Interacționismul ia din capul locului distanță de exaltarea accidentelor în istorie. Interacționismul pe care îl promovez ia distanță de mentalitatea ce pune ceea ce ni se întâmplă seama intervenției miraculoase a cuiva, de imaginarea unui subiect al istoriei în format mare (o putere dominantă, o forță ocultă, o coalizare fatală).

Nu se poate izola un sistem care să fie atextplicative și nici o criză care le explică pe toate celelalte. Optica interacționistă (vezi Andrei Marga, *Die kulturelle Wende...*, Cluj University Press, 2005) scoate astfel conceperea crizelor din dificultăți, fără a cădea în pesimismul lui Michel Foucault, care vedea structuri, dar nu și oameni, sau în birocratismul savant al lui Niklas Luhmann, care a recunoscut doar sisteme funcționale ce înghit orice inițiativă.

Abordarea interacționistă pe care o am în vedere conține patru teoreme care aduc reflecțiile noastre pe pământ. Ele deschid șansa dezlegării practice a crizelor actuale.

Prima: nu este soluție la crize fără revenirea la individ ca temelie a societății. O societate în care structuri anonimizate (birocratismul) iau deciziile nu este fără crize. Nici o societate în care conștiințele individuale ar fi controlate de o viziune unică! Orice slăbire a individului ca reper și, pe cale de consecință, a pluralismului, stabilizează crize, dacă nu cumva creează altele, în loc să le depășească;

A doua: nu este soluție la crize în afara asumării democrației drept cadru al formării voinței politice. O societate care sustrage deciziile majore dezbaterii publice în interes public și le rezervă cuiva intră pe mâna unor forțe oculte, care nici nu vor și nici nu pot rezolva crizele. Acestea le manipulează, în loc să le dezlege;

A treia: nu este soluție la crize fără reafirmarea statului național. Este destul să observăm că nici individualizarea și nici democrația (Pierre Manent, *La raison des nations. Reflexions sur la démocratie en Europe*, Gallimard, Paris, 2006) nu sunt posibile în afara statului național. Toți depindem de sistemul internațional, ne folosim adesea, inevitabil, de el, dar nu avem soluții viabile care să nu presupună statului național.

A patra: există valori internaționale – statul de drept și morala universalistă, de pildă – dar ele nu pot fi convertite în forme vii în viața oamenilor fără acțiunea în cadrul național. Așa cum arată analize recente, lipsită de precauția pe care o dă evaluarea continuă, nu dă rezultate sprijinirea din exterior a unor grupuri societate purtătoare de progres, căci și acestea pot să se pervertească (Sarah Chayes, *Thieves of State. Why Corruption Threatens Global Security*, W.W.Norton & Company, New York, London, 2015). Nu dă rezultate nici intervenția externă, fie ea și motivată de intenția sprijinirii democratizării, căci și aceasta se poate converti pe nesimțite în dominație (Gedeke). Crizele unei societăți se pot doar prelungi dacă decidenții ei nu au alt proiect decât supunerea docilă la recomandări din exterior (Andrei Marga, *România în Europa actuală*, Libris, Brașov, 2019), iar cei din exterior, necunoscând situația de la fața locului, nu au soluții adecvate. „Viclenia istoriei” de care vorbea Hegel are și această înfățișare – idei generoase, în acest caz solidaritatea, devin contraproductive.

Statul național nu înseamnă automat naționalism. El rămâne o organizare a societății moderne avansate (Andrei Marga, *Identitate națională*

și modernitate, Libris, Brașov, 2018), încât nu suntem într-o epocă post-națională. Chiar construcția globalizării are rădăcini în acțiunea unor state naționale. Statul național implică identitate națională, dar aceasta nu este, de la natură, colorată etnic și limitativă.

Pe de altă parte, identitățile sunt, unele, doar inertiile și moștenite, dar suntem contemporanii și ai unor identități construite cu succes din materialele istoriei, ale prezentului și din anticipările viitorului. Japonia și China sunt exemple de „revizie” a identității culturale, iar Israelul (David Ohana, *Israel Toward a Mediterranean Identity*, în Shlomo Avineri, Werner Weidenfeld, Eds., *Integration and Identity. Challenges to Europe and Israel*, Europa Union Verlag, München, 1999) oferă astăzi exemplul unei identități creative ca țară cu vechime și bogăție culturală singulară.

Sunt de părere că a sosit momentul să gândim realitățile din perspectiva resursei timp – nu doar din această perspectivă, dar mai întâi din această perspectivă. Sub acest aspect merită trase consecințe din inițiativa unor fizicieni (Lee Smolin, *Time Reborn. From the Crisis in Physics to the Future of the Universe*, Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2013) de a revizita teoria relativității a lui Einstein și de scoate tabloul lumii din subordonarea față de spațiu. Timpul este la fel de decisiv în configurarea realității, timpul lung rămâne important, dar în subordinea timpului vieții oamenilor.

Ne risipim în viața noastră în numeroase direcții, oricâte, și o facem din diferite motive. Dar la un moment dat avem nevoie de coerență.

Nici o criză nu se rezolvă fără coerență în mediul, în fapt implacabil, al diversității.

Iau ca exemplu arta modernă. Nici un domeniu al vieții reflexive nu cunoscut o diversificare mai mare decât arta. Se confirmă mereu că știința este aplicarea unei strategii metodologice, filosofia este organizarea experienței în lumina unei idei, iar religia și-l asumă pe Dumnezeu. Dar arta de astăzi pare mai refractară la coerență, încât nu știm unde se termină viața și începe arta. Nu știm, de pildă, dacă happeningul este artă, dacă ... mai este operă lirică, dacă funcționalismul actual din construcții mai este arhitectură, în accepțiunea dintotdeauna. Teoriile artei s-au diversificat și ele, dar, pentru a putea vorbi de artă, rămâne de răspuns la întrebarea: ce este arta?

Dar și aici, dincoace de derutanta diversificare a artei și a teoriilor artei (vezi *Theorien der Kunst*, herausgegeben von Dieter Henrich und Wolfgang Iser, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1999) se întrezărește deja un drum nou - cel deschis de întrebarea: ce face dintr-o lucrare o operă de artă? Oarecum analog stau lucrurile și în privința crizelor, care ating, prin forța realității, viața însăși a fiecăruia. Aici va trebui răspuns la o întrebare mult mai adâncă: ce este viața fiecărui om?

(Conferință susținută de Andrei Marga la Montreal, la 1 octombrie 2019, cu ocazia primirii titlului de doctor honoris causa al Universității din Quebec, Canada)

Viorel Cosor

Compoziție, acril pe pânză, 50 x 50 cm

Lecția despre cub (II)

Completări la Anti-Pygmalion

Christian Crăciun

„Se ia o bucată de piatră,/se cioplește cu o daltă de sânge,/se lustruiește cu ochiul lui Homer,/se răzuiește cu raze/până cubul iese perfect./După aceea se sărută de nenumărate ori cubul/cu gura ta, cu gura altora/și mai ales cu gura infantei./După aceea se ia un ciocan/și brusc se fărâmă un colț de-al cubului./Toți, dar absolut toți zice-vor:/ – Ce cub perfect ar fi fost acesta/de n-ar fi avut un colț sfărâmat!”

Dacă în eseu precedent am încercat o hermeneutică a nichitienei *Lecții despre cub* sub semnul nașterii operei, recitind, am realizat că o seamă de enunțuri au rămas prea izolate, neînsoțite de demonstrația necesară, din lipsă de spațiu. Încerc deci câteva completări întru înțelegerea acestui text emblematic și hieroglific al poetului. Apropo: există un poem care chiar așa se numește: *Hieroglifa*, și care ne oferă o cheie: „Ce singurătate/să nu înțelegi înțelesul/atunci când există înțeles”. De-subiectivizarea poeziei lui Nichita, care poate fi interpretată în multe feluri, era marcată în textul pe care-l analizăm prin acel rece, impenetrabil *se*. Nimic despre creator într-un poem ostentativ despre creație. Creatorul era perfect camuflat în indeterminatul acestui pronume. Cuvântul *singurătate* din poemul pe care-l aduc aici drept ajutor este, mai degrabă, de legat cu *zice-vor* din *Lecție*. Gurile acelea slobode ce regretă perfecțiunea nu au înțeles înțelesul, de aceea sunt condamnate la singurătate. Pentru că există înțeles. Dar dacă nu există? Ești obligat să accepți neînțelegerea faptului cDacă gesticulația lirică din poem este pur gratuită? Dacă ea nu are, pur și simplu, sens? Întreaga modernitate se ridică pe această interogație evidentă din momentul în care omul a gândit că Dumnezeu, adică Sensul, a murit. Există însă, ne spune poetul, și un apogeu, un superlativ al singurătății: „Dar să nu-nțelegi/când nu există înțeles/și să fii orb la miezul nopții/și surd când liniștea-i desăvârșită,-/o, singurătate a singurătății!”. Gestul paradigmatic al sfărâmării perfecțiunii cere tocmai o astfel de înțelegere a „spațiului lipsă”. Ceva analog apofatismului. Fenomenologie a incompletului. Instrumentele șlefuirii sunt instrumente ale cunoașterii. Cred că treptele succesive ale (de)construcției cubului marchează cele două poetici ale lui Nichita, despre care, sub nume diferite, au vorbit mai toți interpreții săi. Prima romantic-modernistă, cu accentul pe imaginație, demiurgia secundă și orgolioasă a artistului, sentimentalitate și interogație filozofică. A doua, o poetică a post-limbajului, a recunoașterii și asumării limitelor, a unei stări de perplexitate în fața existenței, a retragerii poetului într-un fel de anonim ascetic, dincolo de care nu se află decât un cer de imagini halucinante, cărora este inutil să le cauți o determinare sau o coerență rațional - estetică. În momentul în care a sfărâmat abia la un colț cubul, poetul a trecut de la prima poetică la cea secundă. Nu mai există înțeles, o spusese profetul vremurilor noi, Nietzsche.

Lecția poate însemna și ea cel puțin două lucruri: lecția despre cum *se face* cubul și lecția despre cum

se citește cubul. Prima este relativ limpede, pe cât o poate permite modul poetic, și am încercat să o explic în eseu precedent. Cea de-a doua lecție se află în deschis, pentru că ea se topește în semnificație. Gestul acela aparent barbar al sfărâmării perfecțiunii deschide calea autenticei venerări. Este echivalentul a ceea ce în teologie este întruparea logosului. Sigur, ne putem imagina că structura de *rețetă* a poeziei, pe schema lui „cum se face” are și o dimensiune ironică (accentuată de gestul distructiv), specific modernistă, de înstrăinare față de obiectul - operă. Este un fel cinstit de a ne spune: nici eu nu știu cum se face, nu mai căutați în van, e mai sigură visarea lui *ce-ar fi fost dacă...* este lumea lui *als ob*. Singurătatea creatorului, față în față cu „ceilalți”, cei care comentează opera, este singurătatea în raport cu sensul. Numai lui (in)accesibil. Supra-tema creației lui Nichita, tot mai accentuată de la un volum la altul, este exact aceasta a „înțelesului”. În *Lecția* de față brusc sfărâmat. Căci aceasta este condiția de existență a Înțelesului, pluralitatea imperfectului. Mă îndrept spre o carte de antropologie a privirii în orizontul țărănesc, tradițional, pentru a înțelege statutul operei sau obiectului într-un spațiu care nu avea obsesia desăvârșirii: Ioana Popescu, *Foloasele privirii*, Paideea, 2002, p. 22. „Gesturile presupuse de creația țărănească vădese de multe ori o oarecare neîndemănare asumată. Este vorba despre aceea neîndemănare cerută de spiritul creștin, care nu urmărește perfecțiunea. Materia nu are nevoie de forme foarte elaborate pentru a capta spiritul. Obiectul e „calificat” prin simpla lui utilizare. Din această perspectivă, expresia finitului și a finitudinii nu au nimic comun cu arta populară”. Iată marea dilemă a artistului: dacă opera este perfectă, cum de ea poate fi distrusă? Adică, filozofând, cum poate intra ea sub zodia perisabilității, a timpului, a finitului? Fiind vorba, aici, nu de un obiect „utilizabil” ci de o abstracțiune pur geometrică, o formă pură. Există doar în privirea lui Homer. „Neîndemănarea asumată” spune citatul de mai sus, deci nu una provenită din neștiința meșteșugului ori neatenție, ci una încărcată cu sens. Este vorba, preluând tot de aici sintagma, de *captarea spiritului în materie*. Scopul oricărui artist. Aici facem repede o trimitere la *Elegia a doua*. *Getica*: „Dacă se crăpa o piatră, repede era adus/și pus acolo un zeu”. Acum se înțelege parcă mai bine imensa revoltă din gestul violent al stricării operei. Este creat un loc pentru zeu. Ni se dezvăluie că drumul parcurs până atunci, cu obstacole grele, detaliat poeticește enumerate, era greșit. Nu spre căutarea perfecțiunii era drumul bun, ci invers. Vă amintiți cum se încheie parabola soresciană a omului singur, *Iona*? „ – (Strigă) Iona, Ionaaa! E invers. Totul e invers. dar nu mă las. Plec din nou. De data asta, te iau cu mine. Ce contează dacă ai sau nu noroc? E greu să fii singur. – (Scoate cuțitul) Gata, Iona? (Își spintecă burta.) Răzbim noi cumva la lumină”. Despre lumină este vorba și în textul lui Nichita. Și despre oucidere sacră, o jertfire. Mi s-a părut totdeauna, fără să am prea multe indicii textuale concrete, că *Lecția* este un poem „brâncușian”. Prin acea lustruire a obiectului redus la o esență

geometrică, menită să rețină și apoi să redistribuie în spațiu lumina. Dar arta poetică nichitiană, a cuvântului, se dovedește mai complexă, ea *face loc* spiritului în obiect. Printr-o renunțare la mistica perfecțiunii și o atenție la umilitatea im-perfectului în care se întrupează spiritul. Se caută o altă lumină decât cea reflectată de suprafața obiectului. Opera trebuie să conțină *locul liber* care să fie cuibul duhului. Altfel, e doar lumină rece. Poetica nichitiană conține doi versanți, complementari poate, și tensiunea dintre căutarea perfecțiunii și adăpostirea spiritului dă frumusețea multora dintre imaginile specifice poetului necuvintelor. Răzbirea la lumină, cum spune Iona cel din burta innumerabilelor balene, este și scopul Lecției nichitiene de poetică. Iar ceea ce pentru Iona era cuțitul este pentru artizan ciocanul. Cunoașterea prin răzbaterea Înăuntru, spre originea luminii. Rana în interiorul veșniciei. Una este sângele pe care-l implică „munca” la realizarea artefactului, alta rana cubului în care se adăpostește zeul.

„Vai, înțelesul prea iute pentru trupul nostru,…” fulgera poetul într-una dintre imaginile care-i sunt specifice pentru a marca ruptura de nivel dintre cerul înțelesurilor și cerul trupului. Adică ruptura de timp, de ritm. Și, în același poem, (*A inventa o floare*, vol. *Laus Ptolomaei*) „Vai, înțelesul este mai iute decât timpul înțelesului”. Se prefigurează aici ideea din *Elegia a zecea* în care dureros este tocmai organul „metafizic” prin care ar trebui să fie surprins *timpul înțelesului*. „Sunt bolnav. Mă doare o rană/călcătă-n copite de caii fugind”. Regăsim în ambele citate, cum se vede, rana perfecțiunii și senzația de vertiginoasă, copleșitoare, viteză a existenței. Poem despre singurătate, perfecțiune și moarte *Lecția despre cub*, în obscuritatea hermetică a structurii sale, inventează o poetică trans-modernă, adică indiferentă la mode estetice, pentru că se preocupă de supremul mister al intrării spiritului/cuvântului în materie, redusă la o gestualitate esențializată, de text sapiențial. O parabolă lirică a unui Anti-Pygmalion, dorind nu să dea suflet operei ci să creeze în materie spațiul disponibil pentru suflet. Respingând ca mortală și falsă *îndrăgostirea* de operă. În cartea citată, antropologul Ioana Popescu observă: „Înțelesul este intrinsec obiectului, la fel cum *sufletul este formă a trupului*” (s.a.). Munca, procesul dificil al artizanului nu încarcă obiectul cu sens, ci eliberează sensul să fecundeze obiectul. Poemul nichitian deschide o fereastră spre o nouă eră a operei, depășită este fascinația erotică a perfecțiunii, opera este gravidă de sens (chiar fără să facem psihanaliza spargerii) și stupefacția acestei muriri născând conține întreaga frumusețe a noii poetici a operelor imperfecte. Perfecțiunea nu a fost redusă la stadiul de idolatrie, ci văzută ca formă a sufletului, în-trupare.

Am evitat până acum etimologia evidentă pentru deslușirea *lecției*: *ποιητης ποιητες*: cel care face. Cubul nu mai este astfel cub, ci structura geometrică rigidă a limbii, piatra sugerată nu mai este astfel piatră, ci rezistența teribilă a cuvântului. Facerea lumii este poezie, poezia lumii este facere. Poezia este sfărâmarea limbajului pentru a-i mări forța de sugestie, proiecția în imaginar. Ceea ce-l provoacă pe Nichita să exprime această succintă și totală artă poetică.

Completare la *Eccleziastul* lui Nichita: există un timp al lucrului și un timp al înțelesului lucrului. Un timp al creației și unul al venerării. Un timp al sângelui și unul al luminii. Un timp al șlefuirii și unul al sfărâmării. Există un timp al adorării și unul al regretului. Și doar suveica poeziei între aceste timpuri...

„Astăzi Proorociile și toate Scripturile ...”

†ANDREI

Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului

Când magii de la Răsărit au venit în Ierusalim, la cumpăna dintre ere, și întrebau insistent unde este „regele Iudeilor, Cel ce S-a născut!” (Matei 2, 2), cărturarii poporului au găsit răspunsul în Sfintele Scripturi: „În Betleemul Iudeii, că așa este scris de proorocul: «Și tu, Betleeme, pământul lui Iuda, nu ești nicidecum cel mai mic între căpeteniile lui Iuda, căci din tine va ieși Conducătorul care va paște pe poporul Meu Israel!»” (Matei 2, 6).

Acest adevăr vestit de Sfintele Scripturi l-au preluat și colindele noastre: „Astăzi proorociile și toate scripturile/ Despre Mesia Hristos, toate s-au plinit frumos”¹. Era anul 753 de la întemeierea Romei, care devine anul 1 al erei creștine, calcul pe care l-a făcut Sfântul Dionisie Exiguul, de loc din Dobrogea.

Timpul, locul și felul în care S-a născut Domnul Hristos îl aflăm din Sfintele Scripturi, din Biblie, care este „Cartea Cărților”. Proorocul Miheia, care a trăit cu peste 700 de ani înainte de venirea lui Hristos, zice în proorocia lui: „Și tu, Betleeme Efrata, deși ești mic între miile lui Iuda, din tine va ieși Stăpânitor peste Israel, iar obârșia Lui este dintru început, din zilele veșniciei” (Miheia 5, 1).

Și celelalte fapte măntuitoare sunt cuprinse în Sfânta Scriptură. Rolul ei în viața spiritală a omenirii este unic. Biblia ocupă un loc de excepție în viața omenirii, este „Cartea prin excelență, Cartea Cărților, Cartea Sfântă, Sfânta Scriptură, Cartea vieții, Cartea luminii, Cartea măntuirii, Cartea înțelepciunii eterne, Cartea inspirată de Dumnezeu”².

Spune același autor că „Biblia este mărturia revelației divine în momentele ei istorice, cartea peste care nu se poate trece fără interes, cea mai monumentală operă din care știm, cunoaștem și concludem că Dumnezeu a vorbit omenilor”³.

Sfânta Scriptură a avut și are un rol deosebit și pentru neamul nostru românesc. Noul Testament de la Alba Iulia din 1648 și Biblia de la București din 1688, pe lângă faptul că au avut un rol duhovnicesc de excepție, au avut și din punct de vedere cultural și lingvistic o valoare însemnată. Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna, vorbind despre Noul Testament de la 1648, scria: „Limba Bibliei pentru un popor numai odată se poate face; dacă s-au invins piedica cea mare a traducerei credincioase și înțelese și dacă poporul au primit limba aceia așa zicând în însăși ființa sa; atunci următorii n-au de a face alta, ci numai a o reinnoi și îndrepta așa după cum ar fi reinnoit și îndreptat traducătorul cel dintâiu al limbii de ar fi trăit pînă în veacurile lor”⁴.

Și nu numai pentru poporul nostru are Sfânta Scriptură un rol deosebit, ci pentru toate popoarele lumii. Părintele Ilarion Felea zice: „Biblia renaște, civilizează și înalță popoarele. Statele Unite ale Americii sunt formate din coloniști plecați din Europa cu Biblia în mână. Cartea aceasta a transformat milioane de oameni, a vărsat în inimile lor energii morale, care în puține veacuri au ridicat Statele Unite la o civilizație fără precedent în istoria omenirii”⁵.

Din Sfânta Scriptură ne hrănim spiritual, luăm cunoștință de învățătura Domnului Hristos, care S-a intrupat pentru noi și pentru a noastră măntuire.

Nici o altă carte nu a cucerit admirația și elogiile pe care le-a cucerit Sfânta Scriptură. Pe bună dreptate se subliniază faptul că „s-au scris nenumărate poezii frumoase, dar poezia psalmilor e neîntrecută; s-au scris multe cărți de filosofie, dar cărțile de înțelepciune ale Bibliei sunt neîntrecute; s-au scris biografii alese, dar Evangheliile sunt neîntrecute”⁶.

Experiența duhovnicească a multora ne face și pe noi să realizăm cât de importantă este citirea Sfintelor Scripturi și punerea lor în practică. Un credincios i-a cerut Sfântului Antonie cel Mare un program de viață creștină, iar el i-a zis: „Oriunde vei merge, pe Dumnezeu să-L ai înaintea ta totdeauna. Și orice vei face, să ai mărturie din Sfintele Scripturi și ori în ce loc vei șede, să nu te miști degrabă”⁷. Așadar, în tot ce facem să avem mărturie din Sfânta Scriptură.

Sfântul Vasile cel Mare zice: „Fiecărui îi este de lipsă a se învăța din Scriptură cele ce sunt de trebuință spre întărirea credinței”⁸. Iar Sfântul Ioan Gură de Aur spune că: „Apărare mare împotriva păcatelor este citirea Scripturilor, iară mare pierzare este neștiința acestora. Din neștiința Scripturilor s-au introdus eresurile, s-a început viața neîrănată, și toate cele de jos cu cele de sus s-au amestecat”⁹.

În vremurile mai apropiate de noi, Sfântul Serafim de Sarov ne mărturisește: „Eu, smeritul Serafim, cercețez zilnic Evanghelia. Lunea citeșc pe Sfântul Matei de la început la sfârșit, marța, pe Sfântul Marcu, miercuria pe Sfântul Luca; joia, pe Sfântul Ioan; celelalte zile le împart între Faptele Apostolilor și Epistolele Apostolilor. Și nu las să treacă nici o zi fără să citeșc și tălcuiți de la finți. Prin aceasta nu numai sufletul, ci și trupul meu se bucură și se umple de viață, căci stau de vorbă cu Domnul. Păstrez în minte viața și pătimirea Lui, slăvind zi și noapte pe Mântuitorul meu și aducându-I mulțumire pentru toate milele Sale, pe care le revărsă asupra oamenilor și asupra mea nevrednicului”¹⁰.

Citirea Sfintelor Evanghelii este necesară, iar cuvintele citite trebuie studiate până ce ele „devin substanța și sufletul nostru; numai atunci va deveni posibilă împlinirea constantă și dreaptă a poruncilor Evangheliei, așa cum cere Domnul... Domnul vine în inima celui ce-I împlinește poruncile, și El face din această inimă un templu și o casă a lui Dumnezeu și El se arată în acest templu”¹¹.

Sfânta Scriptură rămâne cea mai importantă carte din lume. Ea este tipărită în milioane de exemplare și-n toate limbile. Dacă pentru cei secularizați are doar o importanță culturală, pentru noi are, întâi de toate, o importanță duhovnicească, are rolul de a ne schimba sufletește pentru că e cuvântul revelat de Dumnezeu.

Unul dintre traducătorii ei în limba română din vremurile moderne este Gala Galaction. Acesta constata că, pe vremea lui, Biblia este prea puțin citită: „Dacă îngerii Domnului ar voi să facă printre noi un control de sărbători și să cerceteze – pentru în formarea noastră – câți români vor citi câteva pagini din Sfânta Evanghelie: rezultatul ar înveseli adâncurile iadului și pe toți cei ce sălășluiesc în ele! Cartea cea mai puțin răspândită și cea mai puțin citită, la noi, în vremea de față,

este Biblia. Cum am putea să ne închipuim, în mediul și-n casele noastre...: tata sau bunicul, stând, cu Biblia deschisă, sub lumina lămpii și citind celor ce fac roată în jurul lui Evanghelia Nașterii Mântuitorului!”¹²

Am vrea să credem că actualmente lucrurile stau mai bine. Diortositorul Ediției Jubiliare a Sfintei Scripturi, Mitropolitul Bartolomeu Anania, referindu-se la Biblie zice: „Biblia e Cartea care cuprinde Cărțile. Biblia, așadar, e Biblioteca; Biblioteca prin excelență, singură și singulară în dumnezeiasca ei omenitate. Orice Bibliotecă din lume poate avea cuvinte despre Dumnezeu; Biblia e însăși rostirea lui Dumnezeu, anume pentru oameni și prin oameni. Inspirată de Duhul Sfânt, ea e Cartea devenită cărți”¹³.

Și-n vremurile moderne Sfânta Scriptură are puterea de a converti sufletele oamenilor la Dumnezeu. Inginerul Gheorghe Marinescu, om credincios, are o discuție cu un respectabil om de știință. Acesta, văzând Biblia pe masa inginerului, s-a mirat că-și mai pierde vremea cu o asemenea lectură. Inginerul, la rândul său, l-a rugat ca măcar din curiozitate să citească această Carte. Rezultatul? Peste vreo două luni omul de știință s-a convertit.¹⁴

Scriitorul Dostoievski, fiind întemnițat și în drum spre Siberia, a primit de la niște femei credincioase o Evanghelie, singura carte admisă în penitenciar. În anii săi de încarcerare a studiat cu mult interes această Carte, care l-a impresionat profund și n-a mai părăsit-o toată viața. Pe lângă faptul că i-a marcat toate operele, această Carte a fost singura avere pe care a lăsat-o fiului său cu două ore înainte de moarte.¹⁵

Exemple am mai putea da multe, dar considerăm că sunt de ajuns. Am plecat de la faptul că atunci când magii erau interesați de locul nașterii Domnului Hristos, cărturarii poporului au găsit răspunsul în Sfânta Scriptură. La cele mai importante întrebări ce frământă omenirea și astăzi, răspunsurile le găsim în Cartea Sfântă. Aici aflăm cine ne-a creat, care-i rostul nostru pe pământ și care-i ținta finală. Anul care se încheie, pe lângă faptul că, urmare a hotărârii Sfântului Sinod, a fost dedicat Satului românesc, în același timp, ne-a adus aminte de doi mari patriarhi care au tradus, tipărit și iubit Scripturile: Patriarhul Nicodim Munteanu și Patriarhul Iustin Moiseșcu.

De aceea, cu insistență, vă sfătuim ca în toată casa de creștin să existe Sfânta Scriptură și zilnic să citim măcar un capitol, două, din Sfânta Carte, cu predilecție din Noul Testament. Urarea pe care v-o facem este inspirată din colindele noastre: „Acum te las, fii sănătos,/ Și vesel de Crăciun./ Dar nu uita când ești voios,/ Creștine să fii bun!”¹⁶

Vă urăm din tot sufletul ca sărbătorile Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei să le petreceți cu bucurie și la toate mesele să fie inimi vesele!

Note

- 1 Profesor Ioan Brie, 73 Colinde, Cluj-Napoca, 1980, p. 50.
- 2 Ilarion V. Felea, Religia iubirii, Editura „Diecezană”, Arad, 1946, p. 347.
- 3 Ibidem, p. 361.
- 4 Biblia lui Șaguna, Sibiu, 1856, p. VI-VII.
- 5 Ilarion V. Felea, Religia iubirii, p. 361.
- 6 Ibidem, p. 347.
- 7 Patericul, Alba Iulia, 1990, p.8.
- 8 Biblia, Sibiu, 1858, p. XX.
- 9 Ibidem.
- 10 Cf. Anthony Coniaris, Introducere în credința și viața Bisericii Ortodoxe, Ed. Sofia, București, 2011, p. 199.
- 11 Ignatie Briancianinov, Făcămurile Ospățului, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1996, p. 11
- 12 Gala Galaction, Ziua Domnului, EIBMBOR, București, 1958, p. 321.
- 13 Cuvânt lămuritor asupra Sfintei Scripturi, Biblia, EIBMBOR, București, 2001, p. 7.
- 14 Ilarion Felea, Religia iubirii, p. 358.
- 15 Pr. Ștefan Dobra, Dostoievski. Viața și opera, în Revista „Fântâna Darurilor”, ianuarie 1938, București, p. 21.
- 16 Ioan Brie, Colinde, Cluj-Napoca, 1980, p. 74.

Media, furnizor de securitate sau vulnerabilitate națională? (II)

Adrian Lesenciuc

Am încheiat precedentul episod privitor la rolul mass-media în menținerea și promovarea valorilor naționale cu mențiunea că o presă slăbită (fie și de instituțiile statului) este vulnerabilă din multiple puncte de vedere, inclusiv la acțiunile teroriste, în timp ce o presă puternică, este, cu certitudine, furnizor de securitate. Lecția americană a raporturilor incorect înțelese dintre sistemul mediatic și sistemul național de apărare a fost costisitoare și a dus la un teribil deficit de imagine (care s-a transformat în înfrângere, în ciuda rezultatului efectiv din teatrul de operații), multiplicat ulterior prin scăderea încrederii publicului în armată, numit *Efectul sau Sindromul Vietnam*. Următoarea mare intervenție militară americană, cea din Kuwait, a fost acoperită mediatic până la nivelul amănuntelor tactice. În 1991 liderul coaliției, generalul Norman Schwarzkopf, își limita (cu propriile abilități comunicaționale) discursul public la aspecte de ordin general, fiind convins că Saddam Hussein îi urmărește conferințele de la CNN¹. Războiul devenise deja un spectacol mediatic, iar liderilor militari, începând cu Conflictul din Golf, au început să li se ceară deopotrivă abilități de comandă și de comunicare.

Revenind la raporturile mass-media cu sistemul național de securitate, prima observație importantă este ce privitoare la logicile diferite în care funcționează. Sistemul național de securitate este o structură statală, care interacționează cu sistemul mediatic, reprezentat de actori non-statali, organizați în baza logicii pieței. Raporturile dintre cele două sisteme sunt reglementate, de la caz la caz, prin politici publice. Controlul guvernamental, poate fi autoritar (ideologic sau neideologic) sau non-autoritar (în limitele responsabilității sociale – vizând educarea în spiritul culturii de securitate, sau libertarian, răspunzând strict cerințelor pieței de capital simbolic). Pe de altă parte, raportat la terorism, sistemul mediatic și organizațiile teroriste sunt actori publici care joacă în limitele aceleiași logici: a pieței. Logica pieței presupune punerea în discuție a unor raporturi dintre cerere și ofertă, regăsite, din păcate, și în cazul întâlnirii dintre nevoia de *audiență* a mass-media și cea de *promovare* a actelor teroriste cerute de organizațiile care își revendică ulterior (în competiție!) atentatele. Media, în căutarea evenimentelor spectaculoase pentru obținerea audienței, intră într-o relație nedorită cu alți actori non-statali, organizațiile teroriste, care prin promovarea violenței urmăresc de fapt transmiterea viziunii lor, a ideologiilor, generând teroare și transformând piața simbolică într-o *pieță a terorii*.

Piața terorii înseamnă includerea în ecuația raporturilor mass-media – terorism a unui al treilea actor, cel mai important de fapt, publicul, care servește pe de o parte ca audiență pentru mijloacele de comunicare de masă, respectiv ca victime și audiență pentru organizațiile teroriste. Mass-media furnizează imagini (unele dintre ele impregnate cu elemente de simbolistică teroristă) unui public care reacționează emoțional, care amplifică emoțiile și servește drept masă de manevră

pentru organizațiile teroriste care oferă, la rândul lor, violența publică drept eveniment spectaculos, digerată și amplificată de media (în ciuda faptului că imaginile de la atentate sunt încărcate cu simboluri ale organizațiilor teroriste). Dar această logică a pieței terorii nu funcționează, neapărat, în parametri proiectați, deoarece există modalități de limitare, în special în cazul în care există control guvernamental non-autoritar asupra media, exprimat în limitele responsabilității sociale ale acestora.

Pe piața terorii, cel mai important efect negativ care se poate crea este neîncrederea publicului în autoritatea statului. În raport cu organizațiile teroriste, mijloacele de comunicare de masă, prezentând cel mai mare interes pentru teroriști în ceea ce privește influențarea publicului larg, devin primele victime ale acțiunilor lor. Deși agențiile de presă transmit informații atât în scris, cât și audio, imaginile au cel mai mare efect în ceea ce privește emoțiile publice puternice create. Imaginile pot fi recepționate și interpretate în lipsa oricăror bariere lingvistice sau culturale. Un alt aspect important de menționat este că prin intermediul noilor media, grupările teroriste obțin susținere financiară necesară desfășurării activităților. În condițiile în care unele organizații teroriste (cum este cazul Daesh, de exemplu) sunt perfect alinate la principiile și legile comunicării în rețele, efectele sunt devastatoare. Internetul, este locul în care membrii unui grup terorist creează și păstrează legătura între ei, dar, totodată, și cu membrii altor organizații teroriste. Prin site-urile cu specific terorist, prin rețele, se comunică idei și informații în timp real. Unele organizații teroriste au încercat chiar constituirea unor biblioteci online și a unor forumuri de discuții, unde recruții să poată avea acces.

Eficiențizarea comunicării și a transmiterii mesajelor la nivel global, nu este însă mereu benefică organizațiilor teroriste. Mijloacele de comunicare pot cauza „diminuarea popularității de care se bucură acestea în rândul principalelor categorii de public, mai ales atunci când violențele comise sunt percepute ca fiind disproporționate în comparație cu cauzele pentru care militează. Ca formă de teatru politic, teroriștii nu pot controla modul în care publicurile vor răspunde violențelor, după cum sunt acestea prezentate de media. [...] Prin urmare, chiar dacă media vor continua să rămână o armă puternică din arsenalul guvernelor și al teroriștilor, controlarea efectelor generate de acestea va deveni mai puțin predictibilă” (Wright-Neville, 2010:35).

Care sunt concluziile privitoare la relația mass-media – organizații teroriste? Cercetătorii privesc cu anumit interes această posibilă simbioză între „publicity-seeking terrorists and drama-seeking media”³, cuantificând efectele acțiunilor teroriste prin intermediul acoperirii media. În esență, relația mass-media – terorism este complexă și presupune neîncredere și necesitate mutuală. Această relație se bazează strict pe logica pieței. În timp ce terorismului îi este absolut

necesară promovarea, în lipsa acesteia acțiunile sale neavând efectele scontate, mass-media trăiește prin audiențe. Având în vedere că media sunt instrumente prin intermediul cărora se realizează comunicarea, teroriștii le obligă sau determină să le transmită ideologiile și viziunile la scară globală. Nu puține sunt ipostazele în care teroriștii creează teamă în rândul inamicilor, prin campanii de promovare a violenței. În limitele perspectivei simbiotice, mass-media sunt mereu în căutare de evenimente spectaculoase, iar reflectarea acțiunilor teroriste (cinic privind) se traduce în termeni de rating. Deși după săvârșirea atentatelor teroriste circulă imagini și înregistrări cu victimele și dezastrele produse, scopul teroriștilor nu este neapărat acela de a provoca mari distrugerii, ci de a produce teroare la nivelul societății, de a determina cât mai mulți oameni să le privească acțiunile, să conștientizeze efectele.

Relația cauzală acoperire media – răspândire a efectelor terorii a condus chiar la înțelegerea acțiunilor teroriste drept acte de comunicare prin intermediul mass-media (Rodrigo Alsina)⁴. Plecând de la această proiecție, cercetătorii au dezvoltat modele interpretative, ale media culpabile pentru efectele terorismului, respectiv ale media vulnerabile la acțiunea teroristă. Mass-media sunt interesate de drama, pericolul, violența, tensiunea, de spectacolul terorist în amploarea sa, în timp ce organizațiile teroriste sunt interesate de promovarea mesajelor lor și de crearea terorii în rândul publicului larg. Relația preexistă, indiferent de modelul interpretativ. Terorismul înțeles ca modalitate de comunicare prin intermediul mass-media aduce în prim plan o anumită formă de înțelegere a acestor raporturi de susținere reciprocă, nedorite de organizațiile media, dar necesare în jocul pe piața globală. Reciproca „teoremei lui Rodrigo Alsina” este înțelegerea mass-media ca armă a terorii, cu rol în amplificarea și multiplicarea efectelor atentatelor teroriste în rândurile publicurilor.

Dar relația mass-media – terorism este mult mai complexă și necesită trecerea în revistă a tuturor teoriilor care descriu funcționalitatea în limitele *pieței terorii*.

Note

1 Saddam Hussein învățase lecțiile *Sindromului Vietnam*, iar generalul Norman Schwarzkopf a acuzat unul dintre jurnaliștii CNN, Peter Arnett (și, implicit, postul american de televiziune) pentru sprijinirea adversarului: „ (...) Saddam learned his own lessons from The Vietnam Syndrome. CNN Peter Arnett, was permitted to remain in Iraq to report on the other side of the war. He was accused by the White House of 'speaking for the Iraqi Government, adding and abetting an enemy' by Gen. Norman Schwarzkopf” (Muryadi, 2018), v. Muryadi, Wahyu. (2008). The Role of Mass Media in Security Issues [online]. *LESPERSSI*. URL: <http://www.lesperssi.org/id/component/content/article/44-the-role-of-mass-media-in-security-issues> [consultat în decembrie, 2019].

2 David Wright-Neville. (2010). *Dicționar de terorism*. Cluj-Napoca: CA Publishing.

3 Gabriel Weimann. (2012). The Role of the Media in Propagating Terrorism. In Updesh Kumar & Manas K. Mandal (eds.), *Countering Terrorism. Psychosocial Strategies*. New Delhi: SAGE Publications. 182-200.

4 Miquel Rodrigo Alsina. (1991). *Los Medios de Comunicacion ante el Terrorismo*. Barcelona: Icaria.

O călătorie întreruptă

Mircea Moț

Pe pentru păcatele sale atât de des invocate, personajul din narațiunea lui Eliade, *La țigănci*, cade într-un orizont limitat, ingrat, copleșit de o cădură terifiantă, ce sugerează, până la un punct, descompunerea ființei profesorului (bacovian, „lutul” lui de om viu, ce aleargă, descompus, este de căldură asudat) pentru a-l elibera pe celălalt, ideal, artistul care poate fi bănuit în prezența lui Gavrilescu. În asemenea univers citadin, lui Gavrilescu i se impune, cu autoritatea unui destin, o mișcare circulară ce-i structurează evident întreaga existență. El se deplasează de la propriul domiciliu la locuințele elevelor cărora le dă lecții de pian și nimic nu ne poate face să credem că în afara acestor deplasări (el este de fapt transportat, este pasiv, preluat de tramvai) ar exista în viața modestului profesor evenimente ce s-ar cuveni menționate. Păstrând proporțiile, el pare un Sisif în plan orizontal, la care piatra este înlocuită cu nelipsita servietă cu partituri, servietă ce devine emblema condiției sale.

Se întâmplă însă ceva care devine un autentic eveniment pentru Gavrilescu și, într-un fel, un „accident”, care schimbă soarta personajului. În tramvaiul cu care se duce spre Dealul Spirii, spre locuința uneia dintre eleve (la care nu va mai ajunge niciodată), profesorul Gavrilescu uită, probabil pentru prima oară în viață, servietă cu partituri: „Ah, exclamă deodată Gavrilescu, lovindu-se cu pălăria pe frunte. Simțeam că-mi lipsește ceva, și nu-mi dădeam seama ce. Servietă! am uitat servietă cu partituri. M-am luat de vorbă cu madame Voitinovici, mătușa Otiliei, și-am uitat servietă!... ce ghinion!...adăugă scoțându-și batista de sub guler și băgând-o în buzunar. Pe arșița asta, ia-o, Gavrilescule, înapoi cu tramvaiul până în strada Preoteselor...”

Din momentul în care profesorul își dă seama că a uitat servietă cu partituri este vizibilă schimbarea comportamentului său: începe să-și aranjeze cu mare grijă ținuta, ce pare să nu mai corespundă aceluși alt om care începe el să devină și își scoate batista de sub guler, băgând-o elegant în buzunar.

Revenind la servietă ce este emblema condiției profesorului de pian, Gavrilescu insistă că nu-și poate concepe activitatea în absența acesteia: „Mîine dimineată am o lecție în Dealul Spirii”. Și revine cu explicații: „Am Czerny II și III acolo. Sunt partiturile mele, au interpretările mele personale însemnate pe margini. De aceea le port întotdeauna cu mine”. În lipsa servietei cu partituri, care îi confirmă condiția de profesor de pian, Gavrilescu își întrerupe călătoria și, în același timp, mișcarea previzibilă, pregătindu-se să facă drumul înapoi, să se îndrepte spre cealaltă parte a orașului, să se sustragă fără voia sa ingraterii condiției. Este de fapt momentul în care condiția sa de profesor este „suspendată”, chiar dacă Gavrilescu o va mai aminti pe parcursul narațiunii. Trăind, din acest moment, în intervalul dintre cele două condiții, cea de profan și cea de artist, Gavrilescu are posibilitatea să dobândească tocmai condiția ideală, pe care nu a uitat-o de altfel nicio clipă.

Reține însă atenția un detaliu semnificativ. Coborând din tramvai, Gavrilescu traversează strada, abandonându-se mersului pe jos și plăcerii

de a descoperi o realitate pe care o percepușe doar mediat, prin fereastra vagonului de tramvai, stând pe scaunul liber. El intenționează să se ducă în strada Preoteselor, fără să știe că va ajunge în spațiul altor „preotesă”, unde va trăi o experiență decisivă, menită să-i schimbe condiția.

Din momentul în care coboară din tramvai, Gavrilescu simte o oboseală și o istovire ca sugestii că o condiție, repudiată, începe să se consume, ipostaza sa de profesor devenind treptat vulnerabilă. „Te ramolești, îți pierzi memoria”, își continuă Gavrilescu dialogul cu el însuși. El se simte așadar pe neașteptate obosit, mai exact „istovit”, și se așază pe o bancă pradă căldurii înfiorătoare ce întărește ideea descompunerii (cu atât mai mult a unei condiții). Gavrilescu încearcă totuși să se amăgească („La 49 de ani, bărbatul este în floarea vârstei”), uitând că a trecut de acel *mezzo del camin di nostra vita*, dar, oricum, lui îi este dat să trăiască o experiență hotărâtoare la cu totul altă vârstă. Fiindcă nu întâmplător Gavrilescu se află tocmai la vârsta de 49 de ani, dinaintea împlinirii a 50 de ani, așadar o cifră ale cărei semnificații nu pot fi trecute cu vederea. Această cifră implică 5 și 15, prima reprezentată omul universal „având brațele desfăcute, acesta pare dispus în cinci părți sub formă de cruce, punând simboliza universul: două axe, una verticală și una orizontală, trecând printr-un același centru: ordinea și perfecțiunea”². Cea de-a doua cifră, 10, după menționatul dicționar, are sensul „de totalitate, de desăvârșire, de întoarcere la unitate după desfășurarea ciclului primelor nouă numere”. La cei 49 de ani ai săi, omul Gavrilescu se află așadar în fața posibilei întoarceri spre „unitate”, spre o cu totul altă condiție, indiscutabil una ideală. Ca să rămânem la simbolistica cifrelor, acel 49 care marchează vârsta lui Gavrilescu (și pe care, sunt convinși, Eliade nu-l introduce întâmplător în narațiune) reține atenția prin faptul că suma celor două cifre este 13, care, departe de a conta ca un număr fatidic, este consemnat de dicționarul de simboluri ca un, atenție, „element excentric, marginal, semn al *desprinderii* din ordinea și din ritmurile naturale ale universului. În unele culturi, cifra treisprezece nu reprezintă un sfârșit, ci un nou început, după terminarea unui ciclu”³.

Aflat în această suspendare, între două condiții, personajul exclamă, mai mult sau mai puțin conștient „Prea târziu!”, pentru tramvaiul ritmului zilnic în primul rând, privindu-l de acum detașat: „Auzi în acea clipă tramvaiul trecând cu un uruit uscat pe lângă el și întoarse capul pe spate”. Este într-adevăr „prea târziu”, personajul „întoarse” capul și zâmbește: „Zu-spăt adăugă și, înălțând brațul în semn de salut, îi făcu semn cu pălăria multă vreme” (Un semn de adio?).

Alte detalii sunt semnificative în contextul despărțirii lui Gavrilescu de condiția sa de profesor de pian. Tramvaiul, ce devenise o emblema a existenței sale, este salutat în semn de despărțire întocmai cum o saluta profesorul Gavrilescu pe Elsa, soția sa. Înălțând brațul în direcția tramvaiului „îi făcu semn cu pălăria multă vreme, ca în Gara de Nord când, pe timpuri, Elsa pleca să petreacă o lună la familia ei, într-un sat de lângă München”. În treacăt, amintesc doar că întoarcerea lui Gavrilescu la

Viorel Cosor

Loc, acril pe pânză, 150 x 150 cm

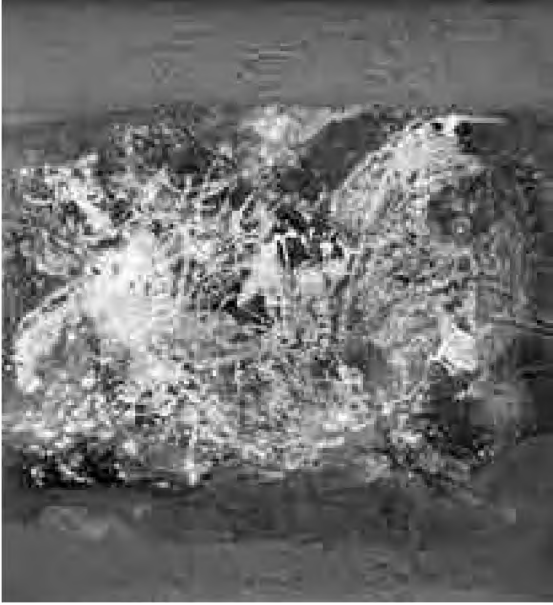
locuința Otiliei este transcrisă de Mircea Eliade ca o semnificativă înaintare: „Apoi, cuminte, fără grabă, începu să înainteze” (s.n.).

Începutul trecerii la o altă condiție este dublat de trecerea de la caniculă, de la căldura ce descompune, la răcoarea care-i ademenește lui Gavrilescu simțurile. El este irezistibil atras de oaza, garanție a creației, a creșterii, opusă deșertului, cu semnificațiile simbolice ale acestuia. După cum îl atrage și umbra: „La vreo sută de metri în susul străzii era parcă o oază de umbră”. Dacă în tinerețe, la Charlottenberg, tragedia vieții sale se consumase într-un parc cu arbori înalți, acum în fața lui nu se mai ivește parcul, ci grădina cu sugestiile grădinii edenice, de dinaintea izgonirii în lume: „Dintr-o grădină se revărsau înalte, deasupra trotuarului, ramuri stufoase, compacte, de tei”.

Ajuns înaintea grădinii, profesorul (încă) are un moment de ezitare, explicabilă, fiind vorba de intrarea într-un spațiu hotărâtor pentru metamorfoza sa: „Gavrilescu le privea fascinat, șovăind”. Gestul lui de a-și întoarce încă o dată privirea spre realitatea repudiatei condiții nu scapă atenției cititorului: „Întoarse încă o dată capul în direcția tramvaiului, apoi porni hotărât, cu pași mari, ținându-se pe lângă ziduri”.

Gavrilescu întoarse așadar spatele realității citadine, a asfaltului încins și a scrâșnetului metalic al tramvaiului, un spațiu nu obligatoriu „profan”, cât, mai ales, al omului comun, atras fiind, chiar ademenit se poate spune, de vegetal. Mai întâi este ademenit de *tei*, un copac asociat somnului, nelipsit de efecte calmante. La un Ion Creangă, teiul este copacul care îl determină pe copil să se abată de la drumul stabilit de alții, spre țarina unde el trebuia să ducă mâncarea. Sculat din somn prea devreme, cu o oarecare brutalitate chiar, copilul se abate pe la tei nu doar pentru a prinde și pedepsi pupăza, ci fiindcă teiul îi promite somnul de care el fusese lipsit. Floarea de tei menționată de Creangă este asociată lui Gavrilescu, devenit visător: „Ce trebuie să fi fost acum o lună de zile, cu teii în floare” își spuse visător.

Teiul asociat somnului și domolirii simțurilor marchează o primă etapă a trecerii lui Gavrilescu spre spațiul grădinii țigăncilor. Urmează un alt copac, *nucul*, despre care profesorul vorbește cu ceilalți călători. Cel puțin în tramvai, Gavrilescu lăsase impresia unui adevărat cunoscător: „Sunt nuci bătrâni, continuă Gavrilescu, de aceea e atâta umbră și răcoare. Am auzit că nucul începe să dea umbră abia după treizeci, patruzeci de ani”. Cu toate că cei din jur nu par deosebit de interesați de problemă, Gavrilescu insistă: „Sunt nuci bătrâni, de cel puțin cincizeci de ani, începu el. De aceea e atâta umbră. Pe o arșiță e o plăcere”. Nucul este

Viorel Cosor

Peisaj, acril pe pânză, 80 x 60 cm

asociat unui simbolism demonic și funest (nucul nu se plantează în curte sau în grădină, fiindcă la umbra lui nu cresc alte plante). Este de reținut însă că simbolismul „demonic și funest” este contrabalansat de semnificațiile fructului său, care este „simbolul fecundației și al fertilității”, nucul participând la „acte magice de fertilitate și de fecunditate”⁴.

După etapa marcată de perceperea celor doi arbori, Gavrilăscu începe să înainteze „cuminte, fără grabă”, reține autorul, mișcarea aceasta fiind încetinită doar de mireasma frunzelor de nuc, ce-l întâmpină cu o oarecare agresivitate: „Ajuns la stația următoare, își scoase haina și se pregăti să aștepte (tramvaiul, n.n.), când îl lovi deodată mirosul amărui de frunze de nuc strivite între degete”. Momentul este decisiv pentru un Gavrilăscu hotărât să reia, pornind de la casa Otiliei, după ce-și va fi recuperat servieta cu partituri, previzibilul său traseu cu tramvaiul și să revină la mișcarea mecanică, circulară, ce-i definise existența. Umbra nucului îi răscolește ființa, trezind în el, prin simbolismul grav al copacului și al fructului său, ideea de moarte, dar și de fertilitate, de renaștere într-o altă condiție. „Când zări de departe umbra deasă a nucilor, simți cum începe să i se bată inima și grăbi ușor pasul”. Cel de-al doilea tramvai trece pe lângă el, dar se pare că profesorul a luat deja o hotărâre: „Aproape ajunse, când auzi tramvaiul gemând metallic în urma lui. Se opri și-l salută lung cu pălăria”. Lăsând tramvaiul să-l depășească, Gavrilăscu întoarce deja fața spre un alt timp, spre un „târziu”, pentru care va fi ritualic pregătit în grădina de care toți se feresc să vorbească: „Prea târziu!(...)Prea târziu!”

Note

1 „Nu întâmplător (Eliade e foarte atent cu asemenea detalii...), Gavrilăscu pătrunde în grădina Țigăncilor după ce își pierde servieta cu partituri, aceasta fiind semnul serviciului său umiltoare de profesor de pian. Pierzându-și servieta, eroul poate redeveni simbolic, desigur-artistul care a fost înainte de «cădere», identitate nostalgică pe care, de fapt, el o și evocă în trună”. (Ștefan Borbely, *Proza fantastică a lui Mircea Eliade*, Complexul gnostic, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 2003, p.12)

2 Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiecte, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, București, Editura Artemis, 1994)

3 Ibidem.

4 Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Vox, 2017

Spre Cluj, pe ore și minute

Mircea Pora

ORA 5,30

Ceasul deșteptător sparge totul, somnul, visul, dimineața, poate și părți din sănătate. Camera e și ea rece ca malul unui râu culețuit de vânt.

ORA 6

A sosit momentul despărțirii de dezordinea din casă. Micile tablouri care vor străluci curând în lumină. Nu e nimeni în urma mea, nici măcar o privire de regret.

ORA 6 și 10 minute

Ajung la taxi printre rândurile de câini pe care noapte-ai gonește dintr-o parte în alta. Lipsește Galbenul, poate antrenat într-o nuntă. Primii pași spre Cluj care are și el câinii lui.

ORA 6,30

Iată și conductorul, ca un porumbel, cu chipiul pe-o parte. Gara, ca un mort în haine grele, rămâne. Pentru o vreme am încheiat-o cu ea.

6,30-7,30

Biletele la control, căci așa cer regulamentele. Pe urmă mă concentrez asupra câmpului. Pare străbătut de umbre, de siluete ce se țin la distanță de tren. Timpul, ascuns, urcă spre amiază, cât de curând dimineața va semăna cu un bucheteț de vestejit. Nu e nici un zgomot capabil să perturbe o audiție, un bucheteț de recitări. Și, totuși, cineva vorbește, rostogolind cifre de afaceri, perspective de profit. O geantă lucioasă trece pe culoar. Apoi, un glas aproape pasional... „Îi iubesc foarte mult pe social democrați!”

ORA 7,40

Gara Arad, o realitate, departe de ceasul meu deșteptător, modernă, de nerecunoscut pentru cei dispăruți demult, cu chioșcuri pline de bomboane. S-ar putea să fie și altceva, dar gândul meu e statornic la bomboane. Cu lapte, cu gust de zmeură, de mentă. Se urcă trei doamne care nici una nu aduce cu vreo bomboană. Mai bine să privești atunci umbrele câmpului, liliacii legănați de vânt prin curți. Prin curțile bătrâne ca și trenul care lasă în urmă un mort modern în haine grele, gara Arad.

ORA 8

De ce stăm atât de puțin la Sântana unde eu mă apropiu iarăși de părinți? De după pomii înalți nici unul dintre ei nu se arată. Conductorul cu aspect de porumbel se agață de scări, ca statele mici de statele mari, peronul cu pietrișul lui rămâne, sună parcă iarăși ceasul care sparge liniște, dimineți, o clipă împiegatul cu paleta, zidit în hainele sale.

8,20-9,10

Din nou câmpuri, de data aceasta minunate. Trenul merge încet ca un pictor care ar căuta peisaje. Dimineața se stinge treptat sub razele lungi de soare. Păsări care poartă încă pe aripi întunerii noptii. Biserici, preoți, militari, tot mai multă lumină. Doamnele din compartiment, mai puțin urâte nemaipresându-mă atât cu imperfecțiunile lumii. Se uitau la fotografia din care se ridica parcă un piuit.

ORA 9,15

Ciumeghiu. Pătrunde un individ peste noi pe care mi vine să-l întreb... „Nu cumva ești coborât dintr-un copac?”... Se apucă grabnic de mâncat,

totul șuieră în gura lui. Conductorul-porumbel se uită lung la el. E ca un profesor de pian jignit în intimitatea lui. Gata cu câmpurile și cu strigătele lor. Gata de mult și cu visul sfărâmat de ceasul deșteptător. Gata și cu doamnele care atât de misterios au dispărut de parcă ar fi coborât din mers. Împiegatul din Ciumeghiu parcă ține un par în mâini. Urcăm cu toții spre amiază pe aburi calzi, aproape fierbinți. Doamnele acelea au reapărut, s-au cocoțat din nou în tren.

9,15-10

Prin pustietăți, spre Salonta. Castele ale unor principii prădați prin revoluții, cavouri care sună a gol, dealuri care au doar meritul de a sta încremenite sub cer. Oameni puțini care nu lasă sunete în urma lor. Cărările sclipesc o clipă în soare, dispărând apoi ca niște șopârle în ierburi. Devin meditativ, tot mai îndepărtat de pachetul cu mâncare ce l-am luat cu mine. În fața unor ruine te apleci, nu mănânci cârnați sau orice altceva.

ORA 10,20

Salonta. Câțiva unguri cu capete de gânditori greci. O femeie frumoasă care aparține orașelului.

ORA 11

În sfârșit, Oradea, Oradea-Mare, cascada de lucruri rele și plăceri. Cândva, cândva... Aici a fost pe timpuri un șef de gară care zicea că descinde din Edgar Poe. Puțină aglomerație, geamantanele unei civilizații superioare. Sanatorii care aduc a spitale, vitrine ce se sting tihnit sub inserări. Dar centrul îmi dă frisoane, mă zăpăcește, e mai mult decât toate bomboanele la un loc. Aici, mai spre periferie, pe o mare căldură participantă și ea la fenomen, cineva mi-a demonstrat cum se moare. „Să îți minte”, mi-a șoptit cu ultimele forțe...

ORA 11,40

Ciucea. Învăluită de începuturile toamnei, de tot ce dispore încet, neluat în seamă. Poetul și doamna sa în cetatea lor de piatră. Acum îmi aduc aminte că am de lansat o carte la Cluj. Într-un spațiu adecvat, comentat de specialiști. O am la mine, aș vrea s-o răsfoiesc, dar individual acela iarăși s-apucă de mâncat și totul șuieră în jur.

ORA 12,10

Păduri și păduri, cu bucuriile, ascunzișurile lor, ne oprim la Huedin. Una dintre doamne mă întreabă: „Aveți pe cineva la Huedin, că vă uitați pe geam așa ciudat?”... „Tatăl meu a fost pe aici cândva, mai pomenea din când în când de Huedin”...

ORA 12, 30

Aghireș... Sextil cel din umbre amintea de Aghireș... Câteva lemne, nici un viitor. Un câine alb și nimeni altcineva.

ORA 12,50

Conductorul, porumbelul alb, anunță Cluj, orașul academicienilor... și-al vântului ce se strecoară printre statuile lor, adaug... Sunt așa cofetării acolo-mi spune, gândiți-vă și la mine când măncați o prăjitură. Să luați una faină, o invenție, cu cacao, cu frișcă multă. Eu în timpul acela voi fi spre Năsăud, voi vedea dealuri în locul dumneavoastră. Mă leagă multe de Cluj, am lansat și-o carte acolo...

Gloaba

George Moldovan

Premiul I, Secțiunea Proză scurtă

„**H**ai mă' Victore că Ț-ai mâncat mălaiu'! Parcă așa se zice, Ț-ai trăit traiu', Ț-ai mâncat mălaiu'!” Ilie Luci îi scoase calului traista din cap cu toate că pe fundul ei mai rămăsese o mână de grăunțe. Victor își scutură capul uriaș de câteva ori, ca și cum așa s-ar fi purificat de atingerea omenească. Bărbatul îl dezlegă de la iesle cu gesturi șovăielnice și îl lovi cu palma peste șold... „Hai, că azi i ziua cea mare.” Amorițit, calul pași rar și greu, tulburând aerul cald și îmbăcsit al grajdului. Copitele îi răsunară sub tavanul scund ca niște doage sparte. Trecu totuși pragul înalt, ca un somnambul, ridicându-și copitele la milimetru peste lemnul rotunjit de-atâtea intrări și ieșiri, dar în mijlocul curții se opri. Încă ronțăia nepăsător, îndesat, ca o râșniță, grăunțele ce-i rămăsese între măsele.

Nu se luminase de ziuă. Câteva stele parcă-și rătăcise calea, se coborâseră pe pământ, și scăpărau, unele în undele reci ale Someșului, altele în păienjeniișul întunecat al răchiților. Și în liniștea de mormânt a nopții bătrânului i se păru că un sobolan uriaș roade undeva sub grinda cerului.

Bărbatul își scăpă a doua oară palma peste crupa animalului și murmură: „Hai”. Încet, împlântându-se când într-un picior, când în altul, calul se apropie de locul în care știa că e halăul. Lângă fântână se opri. Bărbatul se apropie și el de fântână, învărti întunericul, și-l turnă la picioarele calului. Scobitura din fundul bușteanului începu să sclipească. Calul își băgă vârful buzelor în oglinda vineției a apei. Ilie Luci se rezemă de fântână, ostenit, și începu a cerceta îndelung făptura de lângă el de parcă atunci o vedea întâia dată. În întuneric calul nu mai părea nici atâtea de bătrân, nici bolnav, dar Ilie Luci îi ghicea, totuși, pielea roasă și lipsită de strălucire (ce-l făcea una cu cerul negricios coborât până în băătăura lui), ciolanele mari și țepene, oasele ce împungeau crupa și greabănul, capul mare cât o doniță, coama rară și

lânoasă, șira spinării deșelată, copitele cât lopata.

Ilie Luci se învărti de câteva ori pe după animal parcă nedeplin lămurit de ceea ce vedea. Din când în când se căuta cu degetele sub cureaua lată și scorțoasă și apoi tușea. Tușitul acela îl dădea de gol și pe el: era slab și osos ca Victor. Numai ochii, din când în când, îi mai scăpărau în întuneric, vii și isteți.

„Multă apă mai sorb caii ăștia”, își zise, văzând cum dispărea apa sub botul animalului. Calul, ca și cum ar fi sărutat o oglindă, abia atingea luciul apei cu buzele groase. Nu se auzea decât o sorbitură ușoară, monotonă, dar apa se împuțina de parcă ar fi supt-o cineva cu o pompă. Oglinda din buștean dispăru curând. Bătrânul se uită iar la ciolanele animalului și gândi: „Nu bănuiește nimic. Al dracului animal. Cum zic toți că simt, că știu dinainte. Că animalu', ca și omu', simte, presimte, știe. Știe pe dracu'!”

Dinspre Măgura Mare cerul începuse să se albească.

Îi potrivi calului căpăstrul după urechi și Victor își scutură capul și mai nemulțumit decât întâia dată. Apoi bătrânul îl trase cu greu, cu înjurături, în drum. Se uită în dreapta, în stânga, și o luă de data asta spre locul de unde înmugurea lumina.

Măgura Mare, cu silueta-i ascuțită, se năștea neagră din cer.

Cocoșii începură să cânte.

„'Neața nea Ilie. Încotro, așa, cu noaptea-n cap?”, îi strigă de pe cealaltă parte a drumului o umbră grăbită, poate un vecin, cu o veselie pe care Ilie Luci nu o înțelese. Și nu răspunse. Porni la drum. Se uita înainte și pășea. Și Victor îl urma, bocănind rar pe asfalt. Trop, trop,...

Mergeau spre răsăritul soarelui și siluetele li se subțiau înghițite de lumină.

În dreptul abatorului nea Ilie se oprise brusca. Tocmai atunci soarele țâșnise de după Măgură. Din inerție calul dădu cu botul în coastele bătrânului, apoi se opri, parcă spășit. Bătrânul voi să-l

înjure dar lumina îl orbise. Sprâncenele și pleoapele i se încrețiră și i se îndesară peste umerii obrazilor. Și-n aceeași clipă simți un miros ranced, de sânge, de hoit și de urină. Strâmbă din nas, buzele i se contopiră desenând silnic linia suferinței și fața bătrânului apăru ca o mască îndurerată - o față albă, de orb chinuit de lumină.

Când deschise din nou ochii, întâi, văzu doar niște filamente argintii, tremurând în întuneric. Apoi, încet, încet i se lămuri toată priveliștea. Tot prundul dintre abator și râu era presărat de intestine vineții și sticloase, burduzane purulente și piei de animale cu sânge închegat pe ele - o stranie materie vitroasă scânteind în soare. Din loc în loc bălțile luceau ca niște oglinzi însângerate. Patru siluete nepământene se căzneau cu mișcări mecanice, sincronizate, să adune amestecul de mațe și lumină în grămezi fosforescente. În lături pândeau cu priviri fixe niște jigodii zbârlite ce păreau mai degrabă hiene decât câini. Fiarele mai îndrăznețe apucau câte-o încălțitură de intestine și o târau până sub răchiți. Celelalte năvăleau. Trăgeau, unele, într-o parte, altele, în alta. Măriaiau. Își rânjeau colții. Se crâmpoțeau. Chelălăiau. Clefăiau din fălci, încercând să prindă totul dintr-o îmbucătură și să înghită lumina. Mai aproape, doi bărbați, cu șorturi scorțoase ce scăpărau în ritmul mișcărilor, încărcau, la fel, ca niște roboți, aceeași materie ciudată într-un camion. Altul, pe marginea digului, arunca, când și când, câte-un burduzan purulent pe Someșul scânteietor. Toată valea de la abator în jos sclipea ca un giuvaer și puțea ca un hoit.

Când tocmai se hotărî să pornească, auzi niște strigăte sălbaticе. Întoarse capul și văzu de cealaltă parte a străzii, peste gardul înalt, de scânduri, capete de vaci, cu ochi imenși, holbați, bulucindu-se zadarnic, și câteva țevi groase, de fier, ridicându-se și coborându-se, tăind văzduhul ca niște fulgere. Din când în când se auzea câte-un icnet scurt și, apoi, un pocnet înfundat, de lovitură grea. Victor se încordă, ciuli urechile, fornăi, iar pe sub piele începură a-i juca niște gâlme albastrui. Prinse a tropoti pe loc de parcă-l frigea pământul sub copite. „Hooo, măăă! No, no, stăi locului! Ț-o și sărit lenea!”. Bătrânul rostise însă aceste vorbe fără convingere. Apoi scuipă printre dinți: „Criminalii!”

Nu apucă să-și sfârșească gândul când se dădura la o parte, cu scârțâit prelung, cele două porți de scândură și văzu cum trei bărbați trăgeau, opintit, cu lanțurile petrecute peste umăr, o vacă moartă, neagră, cu coarnele rupte, cu capul zdrobit. O trecură drumul spre clădirea părginită a abatorului. După ei urmară alți bărbați, trăgând altă vacă neagră cu capul zdrobit. Apoi alții. Dar lui Ilie Luci i se păru că aceiași bărbați, cu aceeași vacă neagră, cu aceleași coarne rupte, și aceeași țeastă zdrobită, treceau, iar și iar, prin fața lui.

Omul și calul stăteau în drum și se uitau la acest convoi de oameni și vaci ce nu se mai sfârșea. Și din fundul curții tot răsăreau, ca ieșind din pământ, bărbați mărunți cu vaci mititele care, legați unii de alții, tot urcau spre ei și, pe măsură ce se apropiau, tot creșteau, tot creșteau.

Bătrânului i se păru că visează.

La un moment dat, când bărbații cu vaca neagră trecură din nou pe lângă el, unul din aceștia îi strigă: „N-o unde-l mai duci, nea Ilie, adă-l încoace la tata. Nu te mai chinui! Scăpați amândoi mai ieftin...”

Ilie tresări. Parcă numai când auzise cuvântul „amândoi” se dezmeticise și, uitându-se a doua oară, văzu că șirul de oameni și vaci dispăruse.

Viorel Cosor

Călăreț, acril pe pânză, 60 x 80 cm

Nu mai venea nimeni, nu mai trecea nimeni. Și nici bărbatul acela care-i vorbise nu se mai zărea. Smuci calul de ham și mormăi: „Hai, Victore, că nu-i de noi aici!”, apoi, și mai încet, pentru sine „De nici unu’ din noi...auzi, amândoi...amândoi...”

Altădată nea Ilie i-ar fi spus acelui bărbat vreo două, nu era el omul să tacă. Dimpotrivă, toată lumea îl știa bun de gură și ciufalnic. Nu-i scăpa nimic. Dar acum tăcuse. Inexplicabil.

O luă la pas fără să mai privească înapoi. Vroia să se îndepărteze cât mai grabnic de acel loc. Și calul îl urmă ascultător.

Când ajunsese la circa veterinară se opri din nou. Părea nehotărât. Văzu umbra veterinarului dincolo de geam, i se păru că în sticla geamului strălucneau un fel de licurici, și trase de curea. „Hai, Victore, că și ăsta-i criminal.”

Ajunse la răscruce, în mijlocul satului, și rări pasul, neștiind încotro s-o ia. Parcă nu mai cunoștea satul, ulițele, care încotro duceau. Totul părea încălțit și străin. Clădirile își pierduseră formele și culorile de odinioară. Atunci din market ieși val-vârtej o vânzătoare strigând: „Doamnă, doamnă, v-ați uitat ficiații!” Și ținea ficiații moi, vineții, parcă lichefiați, într-o pungă de plastic, tocmai sub soare. Ficiații sclipeau. Altădată ar fi râs de s-ar fi prăpădit. Cum să-și uite doamna ficiații?! Dar vederea materiei fleșcăite, umede și strălucitoare, îl îngrețoșă. Îi aduse aminte de prundul plin de mațe și burduzane sticloase. Nea Ilie își pipăi pântecul în partea stângă, sub curea strânsă, tocmai sub coastă, acolo unde îl înțepa de multă vreme. Își apăsă burta moale ca un aluat, căutând durerea. Apoi văzu că, într-adevăr, o doamnă se întoarce din drum și, cu zâmbet rușinat, ia punga din mâna întinsă a vânzătoarei: „Mulțumesc. Nu mai mi-i bun capu’. Am îmbătrânit...”

Atunci nea Ilie o apucă spre cimitir.

„Te mai duci nea Ilie la Ileana? Dumnezeu s-o ierte că mai putea trăi. Câți ani o avut? Da’ cu calu’ ce faci?” „Lasă-l Irină, că-i năcăjit, nu vezi?!”

Bărbatul legă calul la poarta cimitirului de răstignire, tocmai de picioarele lui Hristos. Altădată ar fi zis: „Victore, stăi aici două minute și te închină că am treabă. Mă întorc degrab...” dar acum nu-i dădu animalului nici o explicație. Altădată și-ar fi făcut negreșit și cruce, dar acum nu-și aducea aminte de nimic. Se pierdu printre morminte iar Victor se întinse spre un smoc de iarăbă.

Dezlegă calul și coborî din nou spre centru. Parcă mintea i se mai limpezise dar acum nu-și putea lua gândul de la Ileana lui. Mai mult se chinuise cu citostaticile acelea. Otrăvuri! Și de fiecare dată după ce le făcea îi venea să moară, nu alta. De multe ori și zicea „Eu nu le mai fac, mai bine să mor!”. Dar când treceau cele două săptămâni întreba: „Mâine mergem la Cluj? Ați sunat-o pe doctoriță?”. Și mergeau. Un an și ceva tot sperase și tot atâta deznădăjduise. Spitale, doctori, asistente, perfuzii... Parcă le văzuse iar pe toate, acolo, în cimitir, moșnegii aceia în pijamale șifonate cu pungile și mațele de plastic după ei, pășind încet, când pe hol, când printre morminte, doctorița în halat alb care întruna intra și ieșea, intra și ieșea – ba o zărea intrând într-un salon, ba răsărea de după o cruce de piatră... Și mirosul de spital, de crizanteme, de orez cu pulpe de pui, de iarăbă zdrobită... O vedea întinsă pe cearșafurile albe, cu mâna abandonată peste dunga de fier a patului, cu privirea înfipțată în punga aceea transparentă, de plastic, ce spânzura de un stativ ce semăna cu o cruce subțirică de fier. Din pungă cădea, când și când, un strop ca de apă. Și ea privea la stropul

acela ca și cum de el ar fi depins toată viața ei. Cu vremea trupul ei se albise, devenise aproape străveziu, ca o apă, iar tuburile subțiri, ce ieșeau din venele ei și urcau până în pungă, parcă-i erau prelungiri firești ale corpului. Apoi el vedea alt salon. Și alt salon. Vedea tot spitalul și peste tot femei și bărbați cu mâinile răstignite peste dunga patului, cu venele transparente, plutind prin saloane, cu ochii pironiți la picături de apă...Îl cuprindea groaza. Spitalul îi părea mai înfricoșător decât cimitirul... Dar iarăși, să nu fi luat otrăvurile, nu se putuse. Să stai și să aștepti? Acasă, în patul acela uriaș, de două persoane? Ce să aștepti? Și-apoi să te acuze cineva că n-ai făcut tot...La sfârșit nici n-o mai cunoștea, acolo, în patul cel mare, de acasă, în care nu mai aștepta decât morfina. Patul, de la o vreme, părea că se tot lățește și nici nu mai aveai loc în casă de el, iar ea, tot scădea, și scădea, se topea sub pături. Parcă era o fetiță bătrânită peste noapte. Parcă era fata lui, nu nevasta. Așa o vedea în fiecare noapte, în vis: întinzând mâinile acelea incolore, sparte de perfuzii, cu degetele subțiri rășchirate spre cer sau spre el sau spre altcineva, cine mai putea știi?, dar lui i se părea că degetele vin și tot vin, mistuitor, spre el, și o auzea strigând: „Ajutați-mă! Ajutați-mă! Vă rog, ajutați-mă!”, „Ce să fac Ileană? Cum să te ajut?” striga el în vis iar ea nu-i spunea niciodată cum să o ajute, ci îi spunea întruna: „Ajută-mă! Ajută-mă!” Apoi, auzea horcăitul acela, al morții, până se trezea. Și când se trezea parcă horcăia și el o vreme.

Dar în cimitir până la urmă se liniștise, îi păruse că e mai multă pace acolo decât oriunde altundeva pe pământul ăsta. Și nici nu-i venise să plângă, nici măcar să se roage, și, nu știa de ce, dar sub pământul acela cu flori și iarăbă, parcă nici nu mai era nevasta lui. Ileana lui nu putea fi sub pământ, ci altundeva.

O luă spre capătul din jos al satului. Spre *Cetate*. Acolo, când era copil, mergea cu tatăl său pentru a duce caii bătrâni ori pe aceia care își rupseseră vreun picior. Întâia oară, când Suru, calul cel tânăr, își rupseseră piciorul stâng, de dinainte, el îl întrebuse, nu o dată, ci de câteva ori, pe taică-su, că, de ce nu-i leagă lui Suru piciorul în atele, ca să se vindece, ca la oamenii. „Un cal cu piciorul rupt nu-i mai bun de nimic, așa să știi, decât de salam!” Atunci nu înțelesese nicidecum de ce un cal cu piciorul rupt, dar vindecat, totuși, nu mai e bun decât de salam. Și cum se face salamul dintr-un cal? Și îl vedea pe Suru cum se transformă într-un salam uriaș, cu ochi și cu copite. Și mai întrebuse atunci, dar tot nu primise nici un răspuns, de ce omul, totuși, mai e bun și cu piciorul rupt, iar calul, nu? Și de ce nu se face, la o adică, și din om salam?...

Dar tatăl său niciodată nu făcuse salam din caii bătrâni ori bolnavi. Doar gura fusese de el. Îi ducea acolo, *Pe Cetate*. Acolo parcă era un loc de cinste. Un fel de loc sfințit, ca al mănăstirilor ridicate sus, în munți, lângă cer. Nici nu s-ar fi mirat dacă, într-o zi, suind acolo, ar fi dat cu ochii de o mănăstire. Dar și așa, fără mănăstire, era mai frumos și nobil, să mori acolo, decât să-ți dea Mirciulică a lu’ Șuiha cu țeva în cap, decât să-ți arunce burduzanu’ pe prund și să te înfulece câinii, decât să te facă salam și să te mănânce domni.

Sau, câteodată, îi dădea la urs – așa zicea tatăl lui, că-i dă la urs, mai bine să te pape Moș Martin. Adică îi lăsa, departe, în pădure, să umble brambura până când dădea ursul de ei. Ori îi priponea în pădure.

Îi ziceau *Pe Cetate* pentru că acolo (se povestea

Viorel Cosor

Compoziție I, acril pe pânză, 150 x 150 cm

în sat), a fost cândva o cetate cu ziduri groase și turnuri de piatră. Acum însă nu se mai vedea nimic decât niște râturi înverzite din care ici-colo mai pleznea câte-o piatră albicioasă și lunguiață, ca o coastă de animal. Parcă hergheliile de oase nu mai aveau loc sub pământ. Și dădeau să iasă afară. Însă, în mijlocul poienii, era un puț de foraj părăsit. Cei de la IPEG, cândva, făcuseră prospecțiuni, dar nu dăduseră nici de aur, nici de zinc, nici de nimic. Era mare lucru că nu dăduseră nici de o cetate. Și acolo aruncau caii morți, în puțul acela adânc, căruia el niciodată nu-i văzuse fundul. Niciodată. În copilărie, de fiecare dată când ajungea acolo, stătea la gura puțului, se pune pe burtă, să nu amețească, și, Doamne ferește, să cadă, și căuta să scormonească cu privirea în adânc. Să zărească un os, o piele, ceva. Un roman, un cal sau un salam. Dar nu vedea niciodată nimic. Decât întunericul. Și când striga răsuna prelung a gol, a hău. Totdeauna striga. Dar numai după ce nu reușea să deslușească nici o mișcare, nici o ființă. Și atunci îi rămânea doar strigătul, doar el mai putea să-i dea o înștiințare despre cele de dincolo de ochiul negru. Și într-adevăr, când striga, odată cu ecoul parcă ceva ieșea din adâncuri. Glasul acela, ce-i părea încă al lui, venea totuși de dincolo, din altă lume, încărcat de mister. Uneori i se părea chiar că aude nechezat de cal. Dar erau copilării. Acum nu mai auzea nimic. Și doar dusesse la puț de-a lungul vremii vreo cinci, poate șase, poate chiar șapte cai. Și nu văzuse și nu auzise nimic, niciodată. Decât un vâjâit de o secundă, două, trei, ca atunci când îi căzuse copilul de pe schelă, apoi o detunătură scurtă, înghesuită, depărtată. Și gata. Întuneric. Calu' nu mai era. Parcă nici nu fusese vreodată. Nici un vaiet, nici un nechezat...

O vreme avuseră de mers lin, coborând pe șoseaua asfaltată. Calul tropotea în urma lui liniștit. Nea Ilie sufla mai greu decât el dar se gândea mereu cât e de prost animalul bătrân, că nu simte nimic. Din când în când îl lăsa pe Victor să pască și el se așeza pe un răzor de iarbă. Mașinile treceau în viteză.

„Unde te duci nea Ilie cu gloaba asta? Ai un foc?”

Băiețandrul oprise tractorul și sărise în iarbă, lângă el, dar nu-l observase decât acum, când îi vorbea. Căută în curea și întinse o cutie de chibrituri. Băiatul își aprinse țigara și, după ce trase primul fum, continuă cu un aer de om matur:

„Îl duci Pe Cetate?” Dar bătrânul se uita lung la el. „Da' de ce nu l-ai dat la abator? Ți-era și aproape. Și-ți dădea ceva pe el.” Bătrânul se uită însă tot așa, rătăcit, la tână. Ce să-i dea? Cine? Pentru ce? Parcă nu pricepea ce vrea băiețatul. „Ce ai nea Ilie? Ce nu zici nimic? Zice lumea că azi l-ai plimbat prin tot satul. Ce vrei să faci cu el?”

Băiatul se uita și el, iscoditor, la bătrân dar cumva și furios, pentru că, iată, nea Ilie, nu vorbea cu el. Îi întinse chibritul înapoi căutând să înțeleagă ce-i cu moșu'. Îl cunoștea bine și niciodată nu-l văzuse așa. Dimpotrivă.

Bătrânul luă chibriturile la fel de absent cum le și dăduse. Le îndesă în curea. Stânjenit, băiatul sări în tractor dar când se așeză pe scaunul de plastic parcă, brusc, îmbătrâni și el. Apoi îi strigă, tare, ca să acopere hurele tractorului: „Apoi du-l acolo, mă Ilie, că tot nu-i mai bun de nimic. Io ar cu tractoru' ăsta cât cu o sută de cai...”

Când ajunseră la linia ferată o luară la dreapta, pe hogaș. Și începură să suie. Soarele era în înaltul

Viorel Cosor

Rinocer, acril pe pânză, 125 x 190 cm

cerului. Acum se vedea că și calul și bărbatul sunt bătrâni. Parcă îmbătrâniseră dintr-o dată. Se poticneau în câte-un bolovan și se opreau. Calul, îndeosebi, se lăsa tras, lungindu-și gâtul. Trupul masiv, greoi nu se clintea din pământ dar gâtul cu capul acela imens se tot lungea, se tot lungea, după brațul bătrânului. Și atunci Ilie Luci își amintea de bărbății aceia care tot trăgeau, la nesfârșit, o vacă neagră după ei.

Victor pornea cu greu, numai înjurat. Soarele ardea. Tot urcau și tot se opreau. Dar nu se potriveau la mers. Când bătrânul se oprea de la sine, Victor mai făcea un pas și-l împungea cu botul în spate. „No, gloabă, amu nu vrei să stai. Când e de mers, vrei să stai, și când i de stat ... Te-ai învățat să dai cu botul!” Dar apoi calul se oprea cuminte, în spatele lui, parcă mulțumindu-i că s-a oprit. Bătrânul își pipăia de fiecare dată burta în partea stângă, sub curea. Căuta durerea și nu o găsea. El nu fusese niciodată la doctor și nici n-avea să meargă vreodată, da' să nu-i spună lui cineva că de cancer de pancreas mai scapă cineva! Cu toate citostaticile și toți doctorii și toți profesorii lor! Își descheia tot mai larg cămașa la gât. Parcă se nădușea. La un moment dat își lepădase sub o tufă laibăru și cureaua. Acuma, în cămeșoiul alb, lung și desfăcut, pogorât sub genunchi, părea un condamnat ce mergea către locul osândeii. Iar Victor se albise și el. Poate de spume.

Porneau iar și iar, încet, la pas, căutând îndelung, fiecare, unde să pună piciorul.

Când ajunseră în poiană și Ilie Luci călcă pe pajiște îl învăliu iarăși liniștea aceea adâncă, de cimitir. Asta îl surprinse. Poate se bucura pentru că isprăvisse drumul. Crezuse, într-o vreme, că n-o să mai ajungă. Adia un vânticel răcoros și mișca ierburile. Adierea asta îi aducea în nări o mireasmă cunoscută, aspră, parfumată, de munte. Cerul era albastru, spălăcit. Simți că i se dezleagă dintr-o dată limba. Voia să vorbească, ca altădată. Sta în picioare, tocmai pe buza puțului, dar fără spaima căderii pe care o avea în copilărie, și se uita în adânc, iscodind întunericul. Și vorbea:

„Pentru ce ai mai trăit și tu, Victore, pe lumea asta? Ai? Zi! Nu zici nimic? Toată viața ai tras, ai mâncat și ai băut apă multă. Uită-te aici, ia vino, vezi ceva, acolo, în fund?...”

Calul păștea.

„Măi Victore, tu crezi în viața de apoi? Ce crezi, mai există ceva? Ori atâta tot, puțu' aesta, groapa

asta, de nu-i vezi fundu'? Tu vezi ceva? Io nu văd nimic. Nici nu te interesează. Paști. Ce-o fi acolo jos? Strămoșii tăi? Da' acolo sus?! Ai mei?... Voi, caii, vă mântuiți, măi? Păi tu ce păcate să fi făcut? Dacă vrei te spovedesc eu. Ne spovedim unul altuia, ce zici?”

Te temi de moarte? Nu te temi, văd. Nici de judecată, nici de vămi, nici de draci, nici de focu' veșnic. De nimic. Ești cam prostuț. Sărac cu duhu' O gloabă. Bine-o zis băiețatul. Păi dacă nu simți nimic, dacă n-ai nici o presimțire, ești o gloabă! Mă și enervezi. De-mi vine să te pocnesc. Numai că nu am cu ce. Am venit cu mâna goală. Nu mi-i bun nici mie capu' ca la doamna cu ficiații...”

Și dintr-o dată bătrânul începu a râde.

„Ești liniștit în fața morții ca părintele Ghedeon. Păi nici tu n-ai făcut păcate, ai mâncat mălai și ai băut apă. Ai postit, ai tras din greu. Și ce-ai câștigat? Raiu' ăsta negru și fără fund?”

Nu simți nimic? Chiar nimic? Să fiu al dracului de n-aș vrea să fi fost și io ca tine. Mai bine aș fi fost cal. O gloabă, ca tine! O viață de cal! Să nu simt nimic.

Știi ce, să-ți pară bine că nu te-am lăsat pe mâna lu' dom' primar. Că amu erai salam. Nici pe mâna veterinarului. Că ăla te-ar fi umplut de citostatice. Și nici la urs nu te-am dat...deocamdată...

Măi Victore, omul se crede mai deștept decât toți. Dar e prost, al naibii de prost Tâmpit de-a dreptu! Asta e! Ți-ai trăit traiul, ți-ai mâncat mălaiul. Dacă zice așa se crede deștept, filozof, dar tot neghiob moare...Dacă el știe că mănâncă mălai până pocnește face pe deșteptul...

Tu, Victore, chiar nu simți nimic?!...Ești o gloabă...Hai, vino mai aproape, pare că se aude ceva acolo, în fund...Vezi? Parcă-i o mănăstire albă. N-auzi cum bate toaca? Ești amu și surd? Hai mă încoace...Lasă păscutul că tot acolo ești...”

Începu iar a râde. Dar cu putere. Cum râdea el de obicei. Și din puț se auzi, tot așa, o îngânare de răs. Și parcă un clopot depărtat.

„Și-auzi, tâmpitu', că el ară cu gloaba cea de tractor cât cu o sută de cai... Și, proasta dracului, că și-a uitat ficiații!”

Și iarăși râse, după cum îi era felul. Și râse și cineva din puț.

„Bine că nu și-a uitat pancrezul!...Gloaba!”

Din adânc i se răspunse prelung: Gloabaaa...

Iar calul, în spatele lui, păștea liniștit.

Spre seară, un cal alb, cu coamă lănoasă, murdară, plină de scaieți, străbătea satul, tropotind leneș pe asfalt. Părea pierdut. Sătenii se uitau după el ca după o ciudățenie. Mașinile, tractoarele, bicicliștii îl ocoleau. Bufetarii, cu mustăți de spumă și halbele înțepenite în aer, îl cântăreau cu ochi de negustor turmentat. Mă, asta nu-i gloaba lui nea Ilie? Ea e. Nu e ea, așa cal prăpădit avea nea Ilie? Unde-i prăpădit, tu nu vezi ce mare e, ce coamă, ce copite, ce greabăn, ce linie a, a ...a spinării, sau cum îi zice, ia zii tu. Calul se oprea din când în când de parcă ar fi prins din zbor întrebările, nedumeririle, părerile, ori certitudinile oamenilor. Și părea că mestecă, triumfător, mălai. Ronțăia ca un șobolan. Și soarele asfințea. Oamenii își ștergeau mustățile de spumă și așezau halbele goale pe fața de masă, punând peceti rotunde, umede și brune, peste pătrățele mărunte, albe și cărămizii. Peste drum, badea Greasân, din turnul bisericii, trăgea, mecanic, clopotele de vecernie și, pe gemulețul îngust, se uita după cal. Hai măi, ba Greasâne, termină odată cu clopotele alea că prea ne tulburi! Clopotele se opriră. În liniștea serii se auzea ronțăitul șobolanului alb ce stătea în fața bisericii. Măi, nu mă nebuni, e Victor, da unde-i nea Ilie, cum lasă el calul singur prin sat?! Ce ți-am spus eu că e Victor! Uite, el știe că-i vecinu' lui. Păi io l-am văzut azi dimineață cu el, îl ducea undeva, parcă la veterinar. Da de unde, lelea Irină zice că l-a văzut cu el suind la cimitir și că era cam supărat. Nu, n-a fost la cimitir, eu m-am întâlnit cu el, am oprit că n-aveam un foc, știam că moșu' are totdeauna, și avea, mergea *Pe Cetate* cu gloaba asta, am stat și de vorbă, mult!, știi cum e nea Ilie, are mâncărime sub limbă, zicea că-l duce acolo unde i-a dus pe toți caii lui, și câte mi-a tot înșirat, abia am putut scăpa de el. Nu mai spune, muce cu buletin, și-atunci de ce vine calu' singur acasă? Mucele cu buletin ridică

din umeri. Ce s-o fi întâmplat cu nea Ilie? Dacă i s-o făcut rău urcând pe deal, știi ce pantă e *Pe Cetate*. Și eu l-am văzut, îmi cumpărasem niște ficăței, și-o votcă nu ți-ai cumpărat, domniță?, și tocmai ieșeam cu ei din market când trecea cu calul, chiar m-am întrebat ce dorește să facă cu calul acela bolnav, de ce nu-l duce la veterinar sau la protecția animalelor, au și ei dreptul după o viață de muncă la o bătrânețe liniștită... Bărbații hohotiră. Auzi, bătrânețe liniștită, nici nea Ilie n-are așa ceva și cucoana vrea pentru cai. Ce știți voi, sunteți tineri, dar credeți că așa o să fiți totdeauna?, și dacă ești bătrân, și bolnav, și nu mai poți munci, și începi să mai uiți din când în când, desigur, lucruri mici, insignifiante, trebuie să-ți dea în cap? Ce insigne, cucoană, nu în cap, că eu m-am săturat de cât pocnesc toată ziua vacile între coarne, injecția, injecția, aia e!, sau cum îți place dumitale să zici, euthanasia! Hai noroc, coană Euthanasia!...

Victor, după ce străbătu agale tot satul, ca într-o plimbare, trecând prin fața bufetului, a marketului, și-a cabinetului veterinar, și-a abatorului, se opri în poartă, așteptând să-i deschidă cineva...După o vreme împinse poarta cu botul, cum îi era obiceiul.

La bufetul satului nea Ilie povestea, cu verva-i binecunoscută, acum potențată și de câteva sticle de bere și patru cinci păhărele de votcă, cum a auzit el, în fundul fântânii de *Pe Cetate*, herghelii întregi de cai. Parcă galopau acolo, sub pământ. La un moment dat s-au oprit toți, ori au plecat toți, nu știa, că s-a făcut liniște mare. Și-o simțit o împunsătură în coaste. Victore, Victore, cu tălantu' tău cu tot!, a apucat să strige. Și-o căzut în puț. Și parcă tot cădea, tot cădea, tot cădea, de la o vreme parcă se săturase de atâta căzut. Ori poate nici nu mai cădea, numa' el simțea așa.

Și, dintr-o dată, un armăsar alb, trebuie să fi

fost armăsar alb, altfel cum?, a început a lovi inima pământului cu copita. Și se răsuna în hăul acela întunecat de parcă ba Greasân trăgea clopotul în dungă. Ca atunci când arde ori când e vreme grea.

Ș-atuncea s-a trezit. Și-ntradevăr, ba Greasân trăgea clopotul, da' nu în dungă. De slujbă. Și și-a adus aminte că-i sfânta zi de duminică. Primul lucru ce l-a făcut a fost să meargă, așa, desculț, în izmene și-n cămeșă, la grajd. Să vadă, acolo-i Victor? Gloaba dormea lângă iesle. Poate visa și el cai verzi pe păreți. I-a pus o traistă cu mălai după cap și l-a cercelat. Și-apoi, când ba Greasân o gătat cu clopotele, el și-a făcut o cruce mare. A ieșit din grajd și s-a bucurat. Tare faină era lumea asta! Tare faină!! S-a barbirit fain, așa cum făcea când trăia Ileana lui, numa' că uite, și-a lăsat o țăr de mustață, de un deget, sub nas, cum îl vede pe taică-su în poza de pe părete, s-a pus la rând, cu cămeșa asta cu pene, ce că-i văduv?, și-a mers la slujbă. Lui i s-a părut, cum n-a mai fost de mult la beserică, că-i Sfânta Zî de Paști. Numa ce nu-i venea să zică: „Hristos a înviat!”. După aceea o mers până la Ileana în deal. A plâns un pic. Și acuma, iată-l aici, sărbătorind Zăua Domnului. Da, tot se gândește să facă o cruce faină, de lemn de brad, și s-o ducă sus în poiană, s-o împlante lângă puț. Acolo s-ar putea face și o mănăstire... Iar cu mizeria asta de la abator trebuie făcut ceva. Nu se mai poate. Acuma duhoarea asta pune stăpânire pe tot satu'. S-or îmbolnăvi cu toții, de n-or mai avea loc în spitale...Oricum, el nu mai pune gura pe salam în veacu' veacului. Așa să știi...

Luni, de dimineață, un bătrân alb și un cal alb, mergeau spre soare și siluetele li se subțiau înghițite de lumină. ■

Viorel Cosor

Vis, acril pe pânză, 250 x 400 cm

Manifestele „Poetului venețian”

Adrian Țion

Viorel Cosor

Castelul, acril pe pânză, 60 x 80 cm

De la Eminescu până în zilele noastre Veneția a constituit un miraj inubliabil, înscris în versuri nostalgice de poeți, diferiți ca structură lirică și temperament, dar sensibili în sens reverențial la „viața falnică Veneției”. Pe calea venețiană a reflexivității lirice se înscriu și destui poeți actuali, printre care și poeta ieșeană Maria Mănuță, a cărei emotivitate artistică vibrează atât în scris cât și în pictură, construind reverii acvatice recurente. În volumul ei *Venezia profundis*, poeta realizează adevărate „acuarele” lirice, îmbinând acuitatea cuvântului cu blândețea culorilor pastelate. Tot un fel de „acuarele” diafane dantelează Dorin Gualberto (Crișan), cunoscut mai ales ca „Poet venețian” al Clujului postdecembrist, întrucât în urma câștigării unei burse a zăbovit mai multor prin Italia, îndrăgostindu-se pasional și definitiv de icoanele trecutului renascentist, de Sfântul Francisc din Assisi și de Veneția. Nu numai că s-a îndrăgostit ca un visător romantic de orașul dogilor din lagună, dar farmecul meridional al Italiei respiră în versurile lui ca un „Portocal Poetic” încărcat cu fructe fantastice, arome.

Volumul său de debut, apărut la Casa de Editură Dokia, Cluj-Napoca, 1995, este un caiet ghiduş de *Poezii* pe coperta căruia se precizează cu infatuare juvenilă că autorul este, nici mai mult nici mai puțin decât *Candidat al premiului Nobel pentru literatură pe anul 1997*. Butadă admisibilă oricărui cutezător ce se avântă pe valurile poeziei. Cartea este dedicată „locuitorilor orașului Assisi” și cuprinde tot felul de insurgențe ale limbajului, eşalonate în poeme scrise cu o naturalețe picarescă.

Călătorul, hoinarul funciar se înfruptă cu voluptate din „culpa nemărginirii”, tentat de depărțări idealizate și de istoricitatea unor locuri exotice, fabuloase. De la simbolurile venețiene „În Piața San Marco, deasupra Leului Înaript” ajunge direct la „Fecioara-Lebădă, în carne și oase, unduită pe Nil”, periplul experiențelor imaginare continuând prin labirintul livresc, plin de splendoare, al scriitorilor confraterni întru spiritualitate, cum ar fi Louis Aragon sau Federico Garcia Lorca.

Un spirit vagant tranzitează poemele intitulate orgolios *Manifeste*, de fapt *cântece* pentru celebrarea „creaturilor” lumii sau pentru proslăvirea modelelor umane înrudite cu el întru afectivitate. Demersul său liric începe în cadente pline de pioșenie: „Iertare Fratele meu Soare, sora mea Luna/ Spală-mă de păcat, îngere alb.// Iertare vouă stelelor (...) Iertare Assisiati, iertare Perugini. (...) În fiecare boabă se poate ruga un înger” (*Cântecul creaturilor*). Decupaje bizare, desprinse din flux ovațional, dau indicii despre virtuale imagini proiectate în fantastic ilar: „lacul din Africa de Sud/ Numit Crișan Dorin” sau „Veneția comparată cu tinerețea mea”. Abia cu Dorin Crișan se înțelege mai bine avântul spirit insurgent al grupului *Zalmoxis*, călătorit spre extreme tematice și de conceptualizare a imaginarului. Un nucleu puternic regenerativ se conturează în creațiile grupului, când încheat, când destrămat.

Autodefinindu-se „nebulă neubiuit”, poetul lasă umbrele scepticismului său peste vestigiile luminate candid, deliciu de amalgamare a mesajului în armonii surdinate: „Sorii mei întunecați”

contrapuși imaginii „E o liniște veselă în capela din cameră”. Apelul la emblemele sacrosante se distribuie în confesiuni-manifeste oscilând între patos extrem, pesimism, adorație și speranță. Lamentația seamănă a jelanie-cult: „Mă poticnesc Francesco, la fiecare pas/ Sunetul, pocnetul sandalelor este altul/ Șase nopți care privesc spre Triest/ Ce-și iau bun rămas” (*Manifest*). Deznădejdea atinge chiar un punct culminant: *Perché non vuoi sparire?* Veneția interioară alină dureri, dar nu vindecă. Tristețea e transferată în spațializarea fictivă a versificării vindicative: „La Palatul Giudecca/ La Ponte dei Sospiri/ E tristă juna Rosa./ Iar dogele Francesco/ Pândește Himera/ În carnavalul voluptos/ Întinsă pe covoare/ E tristă juna Deqa” (*Manifest*). Trăirile abisale, lascivitatea, voluptățile, erotismul își fac loc în cadrul unor tablouri baudelairiene, ornamentate magic-oriental: „Mogadishu, Țara făgăduită unui poet alb și unei negrese”, „Târgul din Khartoum”, „Nilul sudanez”, „musulmană împlinind castitate”, „somalza Deqa” (înșurire aproape minulesciană de exotisme). În poemul *Manifest întru viața Statelor Unite și poporului somalez* poetul realizează un fastuos tablou (interior – exterior) plin de mister și umor fin, asemănător unor picturi naive ale lui Rousseau Vameșul cu păduri luxuriante și animale bizare: „Hienele nu mă răpun în deșert”, „Mă privește cuminte Canonicul/ O panteră dintr-un nufăr”. Nu lipsește nici privirea pătrunzătoare a unui Hieronymus Bosch reînviind fantome. Sunt pribegii, rătăcirii în geografia intimă a căutărilor esențiale. Interogațiile sunt șoptite ca niște taine tantrice: „Unde poți fi, Marea mea Neagră/ Când trec plin de călătorie Oceanul (...) Unde există/ Nerostirea cântată a tainicului?” Poetul pare ghemuit, tremurând „lângă tâlcul enigmelor universale”, atestare a unui nedezmintit legământ, explicit exprimat, față de splendorile existentului creat. Dezinvolt și nepăsător, amețit de „craniul Gloriei”, el diluează adesea ideea poetică, amestecând tendințe și impresii, zvonuri și certitudini insuficient coagulate în creuzetul versificării. Se creează impresia de hibrid supus uzurii prin alăturări de tipul „Giudecca/ Ecaterina Teodoroiu/ Mogadishu”, funcționând doar ca sonorizare lipsită de substanță. Dar această alunecare în superfluu justifică spiritul ludic promovat cu ingeniozitate netrucată. La festivalul imaginar sunt invitați Paolo Malatesta și Francesca da Rimini, Faust și Zalmoxis, într-un melanj maladiu între sacru și profan: „Sinistră resemnare, stăpână peste Sex/ Întotdeauna frământată de îngeri la Bordel”. Exercițiul de exorcizare, glorificarea ființei („Eternă măreție ființei”) glisează involuntar din clișeu al înălțării spre catacombele rătăcirii: „În peșteri mă retrag pustiu ca San Giovanni/ Dau mâna cu Zalmoxis, Fraților Minori/ Ofer pacea, știința, remuner vieții anii/ Înălț spânzurații.// Prieteni, slăviți-o căci ea, Madona/ M-a îngropat solemn numindu-mă/ Magister peste dracii etici din Satana/ Poet, Cenușă, Oase, Humă”. Ipostaza de poet damnat îl prinde bine pe Dorin Crișan, mimetic răsucit spre frazarea vag arhaizantă, cu titluri lungi, copiate după scrierile picaresce ale evului de mijloc european. Pozează în vagabond, cerșetor, într-o „legănare boemă” cu timpul, când de fapt este vorba doar de legănarea boemă prin și întru poezie, întetind forța expresivității sale lirice în fiecare vers. Autoreflexiv, sincer și mirat în același timp, se întrebă retoric, tulburat de evidența asumării scrisului ca responsabilizare majoră a creativității: „Nici nu știu/ Mă îmbrac într-o tristețe falsă/ Sau sunt zbcium cu

adevărat?” Drumul căinței și al spiritualizării prin invocarea simbolurilor sacrosancte sunt praguri râvnite, praguri trecute prin sublimarea verbului în imagism pictural de un rafinament însuflețitor. Spirit liber de orice constrângeri, poetul crede cu ardoare că prin „sângele lui curge Florența”, deși el pritocește meticolos la *Psalmii fratelui cerșetor Gualberto către surioara sa de viață Barbara*. Noblețea simțirii, de sorginte cavalierească, transcende mizerabilismul trăirii într-un prezent ignobil, chiar dacă poetul nu știe dacă s-a lecutit „cu totul de sfințenie”. Un fel de megalomanie generoasă în gesturi surprinzătoare îl animă din umbră. Emisia lirică se încarcă de conotații noi, viziunea primește extindere în complementaritatea imaginilor. Picturalitatea străvezie a poemelor primește un impuls actualizant când face paralele între Piața San Giorgio și Piața Mihai Viteazul, între Assisi și Cluj („Napoca mă predomină ca o pasiune bolnavă./ Tu să rămâi fidelă, Napoca!”). Nu mai e decât un pas până la identificarea ființării poetului în corporalitatea prezentului înnobilit prin capacitatea de a stabili coordonate spirituale de o solidă factură. Suprapunere șocantă, pe care o anunță tot zglobiu, nonșalant: „E o plăcere să fii sfânt aici în Ardeal, în Florența”. Este vorba despre o intersecție a planurilor ideatice la nivelul unei omogenizări tematice a discursului. Dar și repere clujene idealizate trăiesc în versurile poetului. De pildă, de *Cafeneaua „Arizona”* îl leagă amintiri dragi: „Aici am învățat în adolescență să ghicesc/ Gloria zațului de cafea și a țigărilor protestatate./ Din acest mizer colț de cazemată bravam ca un soldat de carieră/ Cumpărând copiilor de trupă înghețată. (...) Și azi mai trec să-mi amintesc boema/ Parte din lanțul meu de slăbiciuni solare/ Dar o gondolă îmi strivește fruntea/ Silindu-mă să plec spre catedralele venețiene”.

Jurnalul Poetului la Veneția include ilustrisime nume din istoria și cultura vie a Italiei, și nu numai, evocate cu venerație și un strop de ironie. De pildă, îl evocă pe Louis Aragon în Montparnasse „citindu-l pe Marx” sau pe Federico Garcia Lorca „La un pas epicentric de însorita Granadă”. Descriptivismul oscilează egalizator între fantastic și concret, colorând în mod personal verbiajul tabloului imaginat. Alunecarea în notații extravagante devine modul de a versifica fantezist și galant al lui Dorin Crișan. Verbul transmite emotivitatea mereu pulsativă a unui subtil creator de tensiune lirică.

Visele care s-au înfiripat în tânărul Dorin Crișan au prins cheag poetic pregnant, dar de scurtă respirație, din păcate, așa încât ele rămân mărturia unei aventuri lirice originale, de excepție, continuând să trăiască și definindu-l cu fidelitate. Gaston Bachelard spunea foarte clar: „Visele care au trăit într-un suflet continuă să trăiască”. Și ele trăiesc, firește, izolat, fără să fie redistribuite în tomuri de poezie gongorică. O singură excepție totuși. După broșura de poezie densă prezentată mai sus, apărută în 1995, Dorin Crișan și-a reeditat poemele în 1998 la editura clujeană Eta, ediție definitivă cu adăugiri inerente, intitulată pretențios *Avangarda literară a Sfântului Francisc din Assisi. Rugăciuni bolnave (1990-1996)*. Observăm, din titlu, că accentul e pus de data asta pe *avangardă*, iar „manifestele” au devenit „rugăciuni”. Despre cum își consideră Dorin Crișan poezia aflăm din *Noțiuni de cateheză poetică*, două pagini atașate la finele volumului. Fără îndoială că pentru el poezia este o religie și convingerile sale sunt neclintite: „Pentru mine poezia mea are un nivel UNIVERSAL – în timp ce ideea de avangardă are

Viorel Cosor

Compoziție II, acril pe pânză, 150 x 150 cm

un nivel INTERGALACTIC”. Cum să te superi pe o credință atât de puternică în divinizarea poeziei? E un gest dalinian, o bravadă de o frumusețe extremă, sau, venind mai aproape, seamănă cu un alt reformator de pe plaiuri bistrițene, „poetul galactic” Al. Cristian Miloș. Inserând *rugăciuni și psalmi*, „Poetul venețian”-clujean își mărturisește calea cunoșterii în formulări de o sinceritate deplină: „Curios, într-o erezie a Spiritului, încep să cred tot mai mult în Isus. (...) Edenul? Viața mea presărată între Cluj și Assisi”. Produs al boemei artistice clujene, Dorin Crișan se justifică de la nivelul reușitelor sale: „Mă scârbește gândul să fiu student. În viața boemă găsești respirația magică, specificul artei adevărate. Mă scârbește politica. În viața boemă continui să te revolți în primul rând asupra politicului tău interior”. Convingerile sale s-au grupat pe 16 puncte într-un *Man.fest sacralist* așezat la începutul volumului din 1998, unde poetul își declină triumfalist identitatea spirituală sociativă: „Acum este momentul istoric de a schimba fața, configurația Literaturii Universale cu un singur cuvânt: SACRALISMUL!” Poetul entuziast inițiază un fel de program reiterând idei după modelul dadaist din 1916: „Suntem adeptii Artei Totale... (...) Noi suntem Revelația. (...) Suntem răzbunătorii peste secole a tuturor nedreptăților soartei artistice. Noi refacem pedestale, încoronăm genii și poeți uitați. Noi ghilotinăm criticii și academicienii, domnii din consiliile de cultură. Suntem din creștet până în picioare numai răzbu-nare. Noi spânzurăm apostolii mincinoși ai culturii și ai religiilor. (...) Suntem Romantici. Suntem Suprarealiști. Suntem Sacraliști. (...) În Mileniul Trei, noi suntem cei care vom salva Onoarea Literară. Îngerii vor consemna cu litere de foc în Patristica Poetică avântul nostru demiurgic. (4

octombrie 1994)”. Ce frumos visau acești tineri poeți, imediat după jertfa de sânge a altor tineri răpuși pe străzi de gloanțe la așa-zisa „revoluție”! Pluralul asumat de Dorin Crișan, un plural al solidarității de grup din acei ani, s-a redus la un singular al derizoriului. Totuși, acolo a fost un nucleu fortifiant demn de consemnat în istoria literară a Clujului. Am citat pe larg din aceste înflăcărâte izbucniri inserate în corpul volumului pentru a da dimensiunea reală a frământărilor celor petrecute în sânul grupului de entuziaști ai anilor 1990-2000. După cum se poate aprecia numai din aceste exaltări consemnate de litera scrisă, aserțiunea lui Dumitru Cerna conform căreia ar fi vorba despre *Începutul unei renașteri* nu desemnează o fabulație personală.

Portretul „poetului venețian” executat în peniță de Ion Antoniu (artistul de suflet al localului *Ema* de pe strada Potaissa de lângă zidul vechi al orașului) și reprodus la sfârșitul caietului de poezii scos la Casa de Editura Dokia, ni-l arată pe „candidatul la premiul Nobel” ca pe un firav visător cu fizionomie de hidalgo, oprit pentru o clipă din călătoria spre el însuși, adică spre Veneția purtată permanent în inimă. Bizar ca Urmuz, nonconformist în scris și atitudine, alungit la trup ca hipiotul condeier american Richard Brautigan, etern voiajor, Poetul venețian oglindit în apele Someșului napocist rămâne cantonat în universul său fantast, unic și de mare sensibilitate, ca o lebădă izolată pe o insulă pustie. ■

Educația sub asediul competențelor (V)

Oana Pughineanu

Dezmoștenirea și dereglarea creierelor, de care vorbeam în numărul trecut, este însoțită ca mai orice în zilele noastre de o literatură științifico-fantastică. În viitor cipuri cu informații vor fi implantate în creier iar zilele de școală vor fi demult uitate. Așa numitele Google brain implants ar permite o învățare rapidă și "personalizată" în funcție de interesele ficăruia. Nikolas Kairinos declară: "Google va fi în mintea [...]. Este ca și când ai avea un asistent cu adevărat deștept care va gândi aproape ca tine. Cu cât te va cunoaște mai bine, cu atât își va adapta metodele de predare, vocea, momentul din zi în care îți va vorbi - totul pentru a optimiza învățarea" (<https://www.thesun.co.uk/tech/8710836/google-brain-implants-could-mean-end-of-school-as-anyone-will-be-able-to-learn-anything-instantly/>). Ceea ce rămâne de stabilit este cum un subiect implantat devine subiect, cum își va alege lucrurile pe care vrea să le cunoască și când dorințele copilărești vor deveni interese de lungă durată? O altă întrebare spinoasă este legată de cum va comunica el cu semenii lui? Pare că sistemul de implante inteligente nu schimbă cu mult situația actuală, în care toată informația este pe rețea, dar puțină se transformă în cunoaștere internalizată. Atâta doar că rețeaua va fi multată în creier. Fără a ști cum se va modifica raportul informație-cunoaștere. Dacă e să continuăm scenariul sf, am imagina un dialog

demn de teatrul absurdului între doi "implantați", asemănător cu citirea în epoca hiperlinkurilor. La fiecare propoziție spusă de unul dintre interlocutori (care comunică doar prin prisma intereselor sale) ascultătorul va căuta linkul potrivit pentru a se informa și a putea continua discuția. Practic, ar fi un dialog între două motoare de căutare. Ar fi interesant de urmărit ce s-ar întâmpla cu ironia, sarcasmul și altele asemănătoare. Cum vor râde, cum vor plânge și cum vor muri creierele-link? Și mai ales, cum se vor construi ficțiunile colective care au asigurat amara supremație lui homo sapiens? Istoricul Yuval Noah Harari subliniază că "...ficțiunea ne-a permis nu doar să imaginăm lucruri, ci să facem asta în mod colectiv. Putem să creăm mituri comune precum povestirea biblică a creației, miturile Timpului Visului ale aborigenilor australieni și miturile naționaliste ale statelor moderne. Astfel de mituri conferă sapien-ilor capacitatea fără precedent de a coopera în mod flexibil în mare număr. Furnicile și albinele pot și ele să colaboreze într-un număr uriaș, însă fac asta într-un mod foarte rigid și doar dacă există între ele o rețea strânsă de înrudire. Lupii și cimpanzeii cooperează într-o manieră mult mai suplă decât furnicile, dar poate face asta doar cu un număr mic de aliați pe care îi cunosc bine. Sapiens pot colabora în moduri extrem de flexibile cu un număr nelimitat de străini. Acesta este motivul

pentru care Sapiens conduc lumea, în timp ce furnicile mănâncă resturile noastre, iar cimpanzeii sunt închiși în grădini zoologice și laboratoare de cercetare". Vor mai avea nevoie creierele-implant de ficțiuni? Vor fi ele altceva decât clikebaite-uri pentru a rula în gol o rețea?

Până atunci însă, este clar că noile sisteme de învățământ nu avansează prea bine renunțând la transmitere. Chiar declarațiile actualului Ministru al Educației în privința dezastruoaselor rezultate la testele PISA sunt, în sine, o probă de analfabetism funcțional în care teoria și practica s-au despărțit în mod schizofrenic: „Nu trebuie neapărat să ne îngrijorăm de această evaluare a testelor PISA, e o evaluare internațională. Accentul la aceste evaluări internaționale nu cade neapărat pe ce știu elevii, ci pe aplicarea cunoștințelor în situații concrete de viață”. Cu alte cuvinte, accentul cade pe aplicarea a ceea ce nu știi. Asta îmi aduce aminte de câteva dintre modurile de plasare ale produselor de către cele câteva strategii de bază în publicitate, care se joacă cu ordinea Learn, Like, Do. În cazul unor produse precum celularele, este clar că e vorba de seria Do, Like, Learn. Produsul învățământ își dorește să urmeze aceeași ordine, dar se pare că oricât de "comodificat" ar fi, nu reușește să treacă de un anemic Do.

Sistemul nu pare să fie mai sănătos nici peste hotare. În SUA, 13,5% dintre elevii de 15 ani pot distinge între fapt și opinie, iar în U.K, doar 11,5%. Testele urmăresc dacă "Cititorii pot stabili distincții între conținut și scop, între fapt și opinie, așa cum sunt aplicate enunțurilor complexe sau abstracte. Dacă aceștia pot evalua neutralitatea sau părtinirea pe baza unor indicii explicite sau implicite referitoare atât la conținutul, cât și la sursa informației" (https://qz.com/1759474/only-9-percent-of-15-year-olds-can-distinguish-between-fact-and-opinion/?utm_source=facebook&utm_medium=qz-organic&fbclid=IwAR2GYdHA-FDT8wl1DmrIhgJKRs2WS7m-mbhEafWD2-Wki9x5hbK7o5YBDTQ). Dacă abandonăm biologicul în seama unui logic pur tehnologic, este clar că societatea noastră va pune din ce în ce mai mult accent pe "viteză, în loc de precizie, a împărtăși în loc de a citi, a comenta în loc de a înțelege" (Kalev Leetaru, A Reminder That 'Fake News' Is An Information Literacy Problem - Not A Technology Problem, Forbes, Jul 7, 2019). După cum observă Leetaru, nu există o soluție tehnologică la o problemă precum cea a a fake news-urilor. Nu e vorba de a crea algoritmi care să selecționeze informația, ci de a învăța indivizii să discearnă. Pentru apologetii tehnicii totul pare construit după dihotomia lui Descartes, și ar ajunge ca din orice să extragi mecanismul, iar mai apoi să îi asociezi un instrument polițienesc de control, uitând că, așa cum avertiza Kevin Kelly, sistemele complexe sunt sisteme care suprapun "mecanicul" și "viul". Industria atenției chiar dacă nu este interesată de o astfel de complexitate nu poate stopa continua întrepătrundere între individul limitat și informația nelimitată pe care i-o livrează. A duce doar cât poți aproape echivalează cu a rămâne mărginit în secolul XXI. Mărginirea și principiul non-contradicției sunt "defectele" oricărui sistem care se autoorganizează. Comunicarea generalizată nu ține cont de cele două. Rămâne de văzut în ce măsură un viitor hibrid biotehnologic va fi capabil să crească fără ele și dacă a exersa judecata va pierde în favoarea lui a multiplica ceea ce rămâne de judecat.

Viorel Cosor

Peisaj imaginar III, acril pe pânză, 70 x 70 cm

Supușenia femeii

Cristina Struțeanu

Femeia din popor se uită în gura omului ei. Chiar și aceea care, îndată ce se sucește roată, rămâne în urmă-i casa luminată. Zbârnâie de harnică și nu-i puțin lucru. E prețuită. Chiar și cea care-și învârte bărbatul pe degete, tot știe când s-asculte de el. Mă întrebam dacă se supun de teamă. Dacă au vreun soț aprig și nu-i pot ieși din vorbă, fiindcă știu că se alege răul. Dar am hotărât că nu, că dintr-un fel de iubire o fac. Mai ales de asta. C-așa e bine și se cade. Târziu, da, au regrete. „Nu m-a lăsat al meu să cânt, că tare-mi mai plăce și oamenii m-ascultau cu drag...” Sau „Mi-aș fi dorit să fiu șoferiță, măcar și de tractor, dar m-a oprit omu să-nvăț...” Și „Aș fi ieșit și io din sat, m-aș fi dus pe la oraș, dar...”

Pe Domnica Trop din Izverna am aflat-o bătrână și, c-un oftat, mi-a istorisit cum ajunsese demult la Radio, în capitală. Au luat-o unii pe sus, s-o înregistreze. S-au dus direct la primărie și n-a fost rost de vreun refuz. A plecat cum se afla, neprimenită măcar. Pe vremea aia nu suflai. Nici bărbatului ei nu i se îngăduise vreo obiecție, dar ea l-a citit. Veniseră anume-n sat tovarășii, că se auzise hăt departe de vocea ei. Voiseră specialiștii în folclor de acolo s-o oprească mai mult, s-o ducă la concursuri, să-i scoată disc. Nici vorbă. Ea s-a-ntors îndată la Izverna ei din Mehedinți și tot a luat papară. „C-așa era el, iute

și focos, nu-ngăduia nemica.” Ar fi putut să nu-l asculte. Ar fi putut? N-a stat nici o clipă să se întrebe. Și acum, deși în vârstă și cu vocea ca un film voalat, tot îți ridică părul pe brațe, când o ascultai bocind. C-o chemau mehedințeni, chiar de departe. De pe unde se prefirau pădurile de liliac, de la Pietrele-ncălecate sau podul natural de la Ponoare...

Ca să ajungi în satul ei, luând drumul în sus, pe Valea Costuștei, întâlneai femei călare, cu grebla la spinare. Pe cal păreau a fi cu lance. Mergeau la fân și n-ar fi ajuns pe jos, până-n seară, că locurile le erau risipite, îndepărtate. Satele de șes se împuținaseră. Începuse muntele, urcând spre Baia de Aramă. Aveau ceva de Vitoria Lipan femeile astea. Erau zdravene și țanțoșe. Ca Domnica Trop din Izverna. Iar imaginea lor de amurg, cu soarele-n spate, întorcându-se amazoane înarmate, va fi fost tulburătoare.

Pe când străbăteam pădurile de liliac de la Ponoare, m-a purtat gândul la Sărbătoarea Liliacului, o preafrumoasă nedeie, o „rugă” de prin Caraș-Severin. Poate mirosul florilor mă împinsese. Nu mă puteam opri să nu mi le amintesc și pe acelea, pe femeile bănățene. În fond, surori cu cele mehedințene. Severinene toate. De acea dată, le văzusem coborând, nu urcând. Ca într-un copac uriaș, de pe deal spre vale, ramurile ulițelor se adunau, se strângeau, se vărsau

într-una singură, cea mai mare. Aidoma trunchiului. În fustele lor negre, lungi, plisate mărunț și scrobite cu faină de stăteau țepene, muierile abia puteau face pașii. Mărunți, ca de chinezoaice. Mergeau încet, în șir, pe poteci. Curgeau, se deșirau ca mărgelele. Dar unele lente. Părea un ceremonial, de parcă se adunau pentru făcut vrăji. Cu ilice tot negre, bordate cu un soi de dantelă maronie, și cu crenguțe de liliac în mâini. Toate. Și-n geamurile caselor, în oale, ulcele, glastre, chiar și-n borcane, se răsărau buchete de liliac. Nu era nicio fereastră goală. Niciuna. Dacă ar fi fost și vreo muzică, te lua pe sus atmosfera. De neuitat. Urmău s-ajungă în centrul satului, pe bătătura cea mare, unde se lăfăia un câtamai scrânciobul de bălci, dar și o roată de călușei, cu lanțuri, și unde o fanfară își pregătea alămurile. Grătarele pentru mici începuseră și ele să sfârâie. Se târguia de zor, pe la tarabe. Iar copiii, deja mânjiți pe la gură, alergau chiuind în sus și-n jos, cu acadele în mâini și turtă dulce cu oglinjoare... Cu trompete și pârâitoare. Bărbații se roteau ca păunașii codrilor, cătând în jur. Iar femeile-n negru veneau. Și veneau. Tot veneau, foșnindu-și pașii, drămuți sub fustele lungi. Nu le-am văzut apoi jucând. Nu puteam sta. Și așa, fascinată, oprisem prea îndelung. Cum li se vor fi rotit fustele lor cele țepene? Mă-ntreb și acum. Și-mi fac imagini aiuritoare.

M-am trezit din visare, brusc, înconjurată de femei. Altele. Mă așteptau pe malul apei, foindu-se. Între ele, desigur, Domnica. Iar apa, o, apa aceea...

La Izverna, precum îi e și numele, izvorăște o apă strălîmpede, ce pare a fi dintre cele Dintâi. „Din primordii”, cum ar zice Petre Țuțea. Izbuc ieșit dintr-o peșteră, străbătută de-un râu-pârâu carstic, subteran. Nesfârșit, credeau oamenii. Peșteră ferecată acum. Muriseră acolo doi speologi. Și nu numai cercetări se făceau, ci și cotrobăire după comori. În toate grotlele și peșterile - oho, multe - din munții Cernei, umbra vorba că dosise Maria-Tereza tezaurul Serbiei. Pe când se vrăjmașeau și luptau pentru domnie frații Obrenovici, Milan și Mihail. Vorbele zboară, apele curg, pietrele, fie și prețioase, rămân. Or fi și acum pe acolo, prin neștiute cotloane, neprețuitele.

Venise aici și Jacques Yves Cousteau, oceanologul, cu echipa lui, să cerceteze puritatea apei, de care se dusesse în lume vestea. Făcuse un film cu lacurile din adânc, galeriile subacvatice și sifoanele din ele. Cel verde, cel galben, cel negru... Întâlniseră și o colonie de păsări oarbe, care au tresărit năpraznic, s-au speriat și au zburăcînt nebunește, cu țipete, lovite de lumina lanternelor. De lovit, chiar s-au lovit de stânci. Se destrămaseră puterea lor de a se orienta pe întuneric.

Bineînțeles, niște băieți întreprinzători și-au dorit, după 90, să îmbutelieze apa și, eventual, s-o facă și mai gazoasă, de... Spre a fi mai cu spor pentru buzunarele lor. Iar Cousteau, indignat, se adresase în scris lui Petre Roman, prim-ministru pe atunci. Savantul semnala primejdia, dorea apărarea peșterii, a apelor, a frumuseții neîntinate a locurilor. S-a petrecut sau nu fapta, nu știu. Oricum, ceva mai târziu, un primar a tras canale de aducțiune a apei, să alimenteze satele. Oare își dau seama oamenii ce fel de apă beau?! Li s-o fi ridicat media anilor de viață? Știe cineva?

Din fericire, am apucat să filmăm acolo un obicei atât de deosebit: „Slobozirea” sau „Slobozātu apelor”. Din cultul funerar țărănesc primar. La împlinirea celor 40 de zile de la plecarea unui om

Viorel Cosor

Compoziție, acril pe pânză, 150 x 150 cm

dintre cei vii. Poate c-a fost pentru ultima oară când s-a mai putut... Așa-mi vine să cred.

Atunci când se desprindea sufletul, spre a o porni spre Tării, se dădea pe apă o trocuță de dovleac, un fel de covată mărunță, cu o lumină în ea. O lumânare și trei fire de floare, luate de la mormânt. Făcea asta un mic grup de femei, îmbrăcate cu straiile lor populare de fală, tăcute ca Parcele, fără o șoaptă. Era ciudat și solemn să nu auzi nici o vorbă. Cu fior. Între ele, oficiantă, cea care purtase „apa mortului” și dusese pomană vecinilor și rudelor câte o găleată plină, timp de 40 de zile... Am auzit că astăzi se preferă un pet cu apă minerală!

Femeia așeza cu grijă bărcuța pe undele pârâului, chiar la ieșirea din peșteră. Și, apoi, toate-i urmăreau săltarea peste bolovani, împleticirea prin hățiş de crengi căzute, alunecarea la vale până nu se mai vedea. Pe calea de apă. Sufletul celui răposat pleca de tot din lumea noastră. Femeile-i urmăreau drumul, împietrite aproape. Cu emoție, cu mâna la gură. De era lin cursul, oftau ușurate. Cine știe ce de păcate i-au fost iertate dalbului pribeag... De era cu opințeli, de se-mpiedica trocuța și rămânea proptită sau de-i stingea vântul lumina, fie de se răsturna, izbită în vreo stâncă, se-ncruntau. Se țineau să nu scoată vreun țipăt. Se albeau la față. Și, la sfârșit, când se putea dezlega vorbirea, făceau rămășaguri. Ce fel de păcate o fi avut cel dus... După peripețiile plutirii. Nu le mai tăcea gura.

Împreună cu Domnica Trop - „ghiersul de aur” al Mehedințului - cu vocea ei gravă, ca arama unui clopot, m-am trezit că îngân și eu, acolo, pe malul Izvernei: Nu te lua după ape, / Nici după pâraie late, / Că apele-s curgătoare / Și-napoi nemergătoare / Ci te du pe cea cărare / ce merge cu Sfântul Soare / Că soarele-i mergător / Și-napoi întorcător / Și el, dac-o răsări, / Tu la noi iară-i veni...

Un suflu, un zvon din vremuri vechi, mult mai vechi... Și totuși...

După ce corăbioara de dovleac, cu lumina ei, și-a gătat drumul pe unde și n-a mai fost zărită,

a început sporovăiala plină de bucurie. De data asta, calea sufletului celui dus i-a fost dreaptă, pe mijlocul șuvoiului. Și veselia era-n toi. Fuseseră stătute din vorbit femeile, așa c-au izbucnit. Cu larmă. Au așternut de zor, pe iarbă, o pânzătură albă, și au umplut cu bucate strachini înflorate, aduse anume. Au turnat palincă din sticlă și vin din ulcior. Acum, la masă, nu femeia cu apele era în frunte, ci aceea cu „săcuiul”. O trăistuță special țesută, rămasă în cele din urmă s-atârne goală, de brațul crucii. O va lua vântul, o va măcina ploaia și vremuiala. Fuseseră-n săcui chibriturile, tămâia și cățuiul de tămâiat, dar, mai ales, „statu omului”. Adică statura lui, ce i-o măsoară cât timp zace, cu o sfoară de cânepă, pe care se toarnă apoi ceară de albine. O faci colac, cu un moț la capăt, pe care-l tot aprinzi. La vremea de bocit, când e chemată Domnica. Întâi, în cele trei zile, cât e răposatu în casă și-i stă colăcelul pe piept. Apoi, în cimitir, la vremea de tămâiat. Femeile-s stăpâne pe toate astea. Și știutoare.

Povestea cu „statu” ăsta e chiar de poveste.

Mai precis, luatul măsurii omului e de poveste.

Istorisea un bătrân, Ion Șeitan din Cerna Vârf, mai sus de Izverna, că oamenii se fereau ca de foc să treacă pe aproape de locul unde se ridica o biserică. Ca să nu le „fure maistoru umbra”, să nu le ia adică măsura cu vreo sfoară. Și s-o puie-n ziduri. Ca pe Ana, nevasta lui Manole. Că statu luat pe furiș, făcea ca omu să piară apoi iute... Dar construcția aia să ție, să nu se dărâme-n veci. Și nu mai dormeau la amiază, pe câmp, chiar dacă i-ar fi potopit căldura și truda de pân-atunci. Teama se lățea și nimeni n-ar fi ațipit, oricât de obosit. Nu s-ar fi tras la umbră, că-și păzeau umbra. Fusesse pe-acolo un hoinar, un vagabond, și-a dispărut, tocmai când se clădea lăcașul de rugă. Nimeni nu i-a mai dat de urmă. Doar Domnica-l prohodea-n taină.

Fusesse și-o ditamai legenda cu un vestit hoț de armăsari, pe care l-ar fi turnat jandarmilor

Viorel Cosor

Vegetal, ulei pe pânză, 60 x 60 cm

iubita, c-avea ea atunci rost să-l vadă îndepărtat. Dar omul era uns cu multe alifii și-a revenit cât ai clipi. Cei doi s-au dus iar prin păduri și s-au drăgostit, însă muierea a devenit apoi de negăsit. Și, culmea, pe-aproape, un trainic conac a fost isprăvit, deși, până atunci, un turn i se tot surpa. Meșterul îl îndrepta, iar îl ridica, dar, după nu lungă vreme, în zadar era. De atunci însă, de când femeia nu s-a mai ivit, clădirea în sfârșit a isprăvit și s-a pus pe fluierat. Cu pălăria pe-o ureche. Numai Domnica mea boscorodea. Și-ncetișor, o tot cânta pe ibovnica banditului. Știa ea ce știa. Cu fereală, să nu prindă de veste omu' ei. Era supusă Domnica cea vestită...

Ceva mai târziu, a venit vremea să-l cânte chiar pe el. Pe „al iei”...

Și-n cele din urmă, parc-o aud, ca un ecou: „Trecui dealu, trecui culmea / Colo-n vale la Izverna / Nu știu dealu s-o lungit / Ori io am îmbătrânit...”

Pe ea cine-o fi cântat-o?

Vizitați site-ul nostru:

tribuna-magazine.com

- comentarii
- analize
- interviuri

TRIBUNA MAGAZINE,
WEEKLY MAGAZINE IN ENGLISH, ROMANIAN AND ITALIAN

Megafestival de Jazz în Urbea Vântului – Baku (I)

Virgil Mihaiu

După vreo patru decenii de când publicasem primele eseuri în limba română despre jazzul din Azerbaidjan (unul chiar sub formă de capitol al volumului meu de debut în jazzologie – *Cutia de rezonanță*, ed. Albatros, București, 1985), avui șansa de a participa pentru prima dată la renumitul Festival de Jazz de la Baku. Cum se petrecu minunea? În primăvara 2019 am prezentat recitalul Duo-ului Rain Sultanov/sax sopran & Isfar Sarabski/orgă, pian, în cadrul Festivalului organizat de Cristian Moraru la Biserica Lutherană din București. Din fericire, Sultanov este nu doar un admirabil jazzman, ci și un versat jazzolog. El concepușe capitolul despre Azerbaidjan pentru monumentală *The History of European Jazz*, editată de Francesco Martinelli în 2018. Mie îmi revenise onoarea de a semna, tot acolo, capitolul despre România. Pe când îi adresam felicitări la finele concertului, Rain m-a invitat să particip la Festivalul de Jazz de la Baku, al cărui director artistic este el însuși, începând din 2005. Cum invitația presupunea și susținerea de către mine a unei conferințe legate de proiectul jazzologic înfăptuit prin eforturile lui Martinelli, mi-am zis că nu puteam rata o asemenea șansă.

Evenimentul are ținută și anvergură demne de impresionanta metropolă de la Marea Caspică (al cărei nume de origine persană înseamnă „Urbea Vântului”): unsprezece zile&nopti saturate de jazz, puse sub stimulativul slogan *More Jazz – More Intellect!* Atu-urile de care beneficiază festivalul sunt multiple: în primul rând, tradiția jazzistică acumulată la Baku (inclusiv pe timpul sinistrelor decenii staliniste!), în sincronie cu însăși istoria genului muzical-improvizatoric. Apoi, flerul estetic manifestat de Rain Sultanov în selectarea invitațiilor și optima sa conlucrare cu managera evenimentului – șarmanta doamnă Leyla Efendyieva (nimeni alta decât soția sa, care în ajunul primei ediții festivaliere din 2005, își asumase funcția de redactor-șef al revistei *Jazz Dunyasi = Lumea Jazzului*). Alt element de bază: susținerea materială de care se bucură festivalul din partea autorităților, capitol căruia i se subsumează spațiile de spectacol și dotările lor. În acest sens merită amintite câteva amănunte: muzicienii și jurnaliștii invitați sunt cazați în *Landmark Hotel* (4/5 stele), un bloc turn de 25 de etaje situat pe strada Nizami, principala arteră comercială a capitalei. Majoritatea concertelor, plus *jam session*-urile de rigoare, au loc în *Rotunda Jazz Club* de la parterul hotelului. Mărturisesc că – prin comparație cu numeroase dintre cluburile de renume pe care le vizitasem (de ex. *Porgy&Bess/Viena*, *Blue Note/New York*, *Jazzhus Montmartre/Copenhaga*, *Yoshi's/San Francisco*, *Fasching/Stockholm*, *Duc des Lombards/Paris*, *Jazz Hot Clube de Portugal/Lisabona*, *Akwarium/Varșovia* etc.) – cel din Baku impresionează prin modernitate arhitecturală, condițiile optime pentru actul

creației muzicale spontane, precum și confortul oferit spectatorilor: o spațioasă sală circulară înconunată de o cupolă, fotolii ample tapițate cu piele, băuturi la alegere incluse în prețul biletului (vin de struguri sau de rodii din Azerbaidjan, vodcă, cocktailuri, dar nu bere). Câteva dintre concerte, precum și concursul junilor interpreți (intitulat *I Am Jazzman*) s-au ținut în alte spații, la fel de impunătoare: Centrul Internațional dedicat Mugham-ului (forma muzicală tradițional-ematică a muzicii azere), elegantul Teatru de Stat Academic Muzical de la finele secolului 19, Conservatorul Național, Cineclubul *Landmark* (filme de artă, selectate în funcție de caracterul jazzistic al coloanei sonore, de către coordonatorii Ulvi Mekhti și Rustam Huseynov).

Însăși deschiderea festivă, din data de 18 octombrie 2019, a coincis cu Ziua Independenței Azerbaidjanului, celebrată printr-o succesiune de vivace formații autohtone și din Turcia, pe scena amplasată într-un punct simbolic al frumoasei urbe: intrarea în Centrul Istoric (transcriere engleză: *Icheri Sheher*), lângă insolitul Turn al Fecioarei, ce datează din secolul 12. De reținut, că la câțiva pași se află Muzeul dedicat pianistului & compozitorului Vagif Mustafazade (1940-1979). El este, în egală măsură, părintele mugham-jazzului și al renumitei cântărețe & pianiste Aziza Mustafa-Zadeh. Gala în aer liber s-a încheiat cu o instalație artistică constând în proiecții video-jazz pe zidul curbat al acestui veritabil zgârie-nori medieval. După gustul meu, piesa de rezistență a selecției muzical-vizuale realizate de Leyla Efendyieva a fost cea interpretată de *Kit Downes Quintet*, sub titlul *Outlawed*. Compoziția – gândită ca o ilustrare a desenului animat *Herzog and the Monsters* de Lesley Barnes – te captează de la prima audiție. Ea fusese înregistrată pentru BBC Radio în 2013, de către instrumentiștii britanici Downes/pian, James Allsopp/clarinet-bas, Lucy Railton/violoncel, Calum Gourlay/contrabas, James Maddren/baterie. Nici că se putea afla o uvertură mai adecvată pentru un festival atât

Viorel Cosor

Câmp I, acril pe pânză, 40 x 40 cm

Viorel Cosor

Câmp II, acril pe pânză, 40 x 40 cm

de deschis din punct de vedere stilistic. De altfel, într-un interviu recent, doamna Efendyieva menționa mutațiile în direcțiile urmărite de Sultanov, pe parcursul celor 14 ani ai festivalului. Dacă la începuturi predominau megastar-uri din categoria unor Joe Zawinul, Herbie Hancock, Al Jarreau, Bobo Stenson, Maria Joao, actualmente principala orientare a selecției constă în promovarea mai tinerilor muzicieni de pe diverse meridiane, în funcție de valoarea lor reală (chiar dacă încă nevalidată integral). Astfel, prezenta ediție a cuprins peste 25 de concerte, cu interpreți din aproximativ 12 țări. Având în vedere această abundență, îmi voi structura cronică conform derulării programului.

După sus-amintita deschidere festivă în aer liber, în *Rotunda Jazz Club* avu loc vernisajul expoziției de fotografii pe teme de jazz, realizate de vechiul meu amic Mircea Sorin Albuțiu. Ca la precedentele noastre întâlniri/colaborări, prezența lui MSA a fost de bun augur (am frumoase amintiri din acțiunile noastre comune prin Transilvania, Valahia, Banat sau Dobrogea, ca și din inubliabilele escapade în Muntenegru, Basarabia și Macedonia de Nord). M-a bucurat să-i văd lucrările expuse pe pereții circulari ai sălii și să constat interesul cu care erau privite. Printre fotografiile se afla și aceea realizată la Biserica Lutherană din București cu ocazia recitalului Sultanov/Sarabski, pe care o utilizasem în eseurile publicate ulterior în *România literară* și *Steaua*. Gala propriu-zisă a aparținut avântatului grup *Freedoms Trio*, creat de ghtaristul norvegian Steinar Aadnekvam în 2015. Atunci, Steinar a întâlnit două spirite afine, originare din aceeași zonă de expresivitate luso-braziliană cu care se familiarizase el însuși, timp de 10 ani, în nord-estul Braziliei: basistul brazilian Rubem Farias și percuționistul mozambican Deodato Siquir. Ghtaristul s-a lăsat definitiv contaminat de irepresibila pulsivitate ritmică generată de companiile săi de culoare. Muzica abundă în jerbe policrome, libertăți asumate, unisoane vocal/ghtaristice, subtile interacțiuni între cei trei talentați muzicieni. Farias manifestă o genuină expansivitate, similară celei prin care compatriotul său Michael Pipoquinha și-a asigurat deja o reputație de continuator al lui Jaco Pastorius. Semnificativă mi s-a părut tema *Terra Mãe* (= Mama Terra), dedicată Azerbaidjanului de către compozitorul ei, Deodato Siquir. Explicația mărturisită de el publicului a fost că, pe timpul tineretii sale din Maputo, în anii 1990, se amorescuse de Aziza Mustafa-Zadeh. Sunt convins că mulți admiratori fură încercați de sentimente asemănătoare, generate de frumoasa cântăreță, dar n-am

cunoscut cazuri când ele să fie (adecvat) transfigurate muzicalmente...

Grupul germano-libanez *Masaa* (= Seară, în limba arabă) reușește să creeze o sinteză jazzistică între mentalitatea central-europeană și cea a Orientului Mijlociu, deși își propune „să se elibereze de clișeele orientalistice”. În prim-plan se află cântărețul libanez Rabih Lahoud, lansat de celebrul trompetist Markus Stockhausen în 2012. Împreună cu companionii săi din Dresda – Demian Kappenstein/baterie, Markus Rust/trompetă, flugelhorn, Reentko Dirks/ghitară cu două grifuri – el reiterează, de fapt, proiectul pe care Goethe îl concretizase poeticamente în al său „West-östlicher Diwan”. Ca interpret al propriilor texte, Lahoud nu ambiționează să etaleze prioritar conținutul lor (oricum quasi-imposibil de perceput datorită barierei lingvistice), ci să reveleze virtuțile pur eufonice ale limbii arabe. Din punct de vedere muzical, avem de-a face cu încă o revelație datorată acestui spațiu de excelență al jazzului de expresie arabă care este Libanul.

Remarcabilul *Vogue Trio* al contrabasistului italian Giuseppe Millaci își trage seva din tradițiile profunde ale jazzului afroamerican (începând de la blues și ragtime), pe care le adaptează însă unei sensibilități europene nutrite din multisekularele acumulări ale artei muzicale clasice. Aceste premise conceptuale sunt elaborate și dezvoltate prin delicate joncțiuni între lider și companionii săi – pianistul francez Amaury Faye și bateristul belgian Lionel Beuven. În prelungile solo-uri transpar ecouri din „învățămintele” unor Charles Mingus sau Bud Powell, dar dinamicii tineri nu se complac în preluarea unor soluții deja verificate, ci pot vira cu lejeritate și spre alte zone inspiratoare, filtrate prin energii proprii: o piesă a măiastrului vocalist/compozitor brazilian EduLobo (*Pra Dizer Adeus*), o compoziție originală cu gândul la Mexic (*Calavera*), sau o baladă dedicată cantautorului Lucio Battisti (un favorit al lui Millaci). Peste toate plutește o atmosferă de colaborare degajată între cei trei improvizatori, stimulată prin neașteptate rupturi la nivelul sintaxei muzicale. Nu e de mirare că atelierul coordonat de ei, printre activitățile colaterale ale Festivalului, s-a bucurat de succes.

Vocalista franceză Julie Erikssen a cucerit publicul cu vocea ei luminoasă, transportându-i parcă pe spectatori în atmosfera celebrului club parisian *Duc des Lombards*. Eleganța întregii prestații lăsa impresia că ne aflăm în prezența unei Daiana Krall contaminate de șarm galic. Cu eleganță și surâzător optimism, Julie Erikssen reușește să-și mențină autocontrolul chiar și pe parcursul dezlănțuirilor de swing antamate de Jerry Leonide. Acest pianist originar din Mauritius etaleză, cu multă suplețe, o multitudine de calități pianistice într-o prezență unitară, ce mă determină să-l consider drept co-autorul moral al succesului de care s-a bucurat recitalul.

Trio-ul pianistului Ercument Orkut a confirmat din plin opiniile elogioase ale jazzologului italian Francesco Martinelli, referitoare la progresul continuu al scenei jazzistice din Turcia. Opțiunea predominantă e aceea meditativă, subliniată prin raportarea sunetelor, dispersat-rarefiate, la tăcere. Multe dintre aceste compoziții camerale-intelectualiste se subsumează esteticii promovate de producătorul Manfred Eicher la casa sa de discuri, ECM. Există și pasaje mai pregnante, asemănătoare oarecum grupului suedez *E.S.T.*, sau chiar variantei mai sofisticate, cultivate – tot în Suedia – de către *Per Henrik Wallin Trio*. Punctul

vulnerabil al trio-ului turc mi s-a părut prestația oarecum mai stângace a contrabasistului (accentuată și prin solo-uri prea lungi). În schimb, interludiile ritmate (din păcate mai puține) ne dezvăluiau un Orkut agil și de-a dreptul atașant.

Luni 21 octombrie 2019 avui onoarea de a susține o prelegere de jazzologie într-una din sălile de conferințe adiacente Jazz Clubului *Rotunda*. Alte elemente onorante: alocațiunea introductivă susținută de Rain Sultanov, suflitul întregului Festival, de la înființare (2005) până în prezent. De asemenea, am constatat cu deosebită plăcere interesul manifestat de E.S. Dan Iancu, ambasadorul României în Republica Azerbaidjan, față de prelegerea mea, la care a asistat fără să schițeze vreun gest de retragere. În treacăt fie zis, la fel procedase și la vernisajul expoziției fotografice a lui Mircea Sorin Albuțiu. Tema conferinței mele s-a centrat pe formidabila reușită a lui Francesco Martinelli: editarea volumului de referință *The History of European Jazz* (în cadrul căruia, printre capitolele consacrate fenomenului jazzistic în 40 de țări, cele despre Azerbaidjan și despre România sunt semnate de Sultanov și, respectiv, Mihaiu). Judecând după felicitările deloc circumstanțiale primite la

final, aș zice că-mi dusei cu bine la capăt ceea ce-mi propusesem.

Apropo: în dimineața aceleiași zile fusesem invitat la emisiunea matinală a Televiziunii Publice din Azerbaidjan (*Ictimai Televiziya / ITV*), de către realizatoarea Jala Ismayili. O cunoscusem acum vreo trei ani, cu ocazia *Zilelor Clujului*, unde prezenta standul Azerbaidjanului. Întrucât venise în România cu scopul de a elabora o lucrare despre relațiile culturale româno-azere, nu putea rămâne insensibilă la eseurile pe care i le dedicasem lui Vagif Mustafazade în presa culturală română a anilor 1980-90, precum și la capitolul din *Cutia de rezonanță*, amintit la începutul prezentei cronici. Totul s-a soldat cu un amplu interviu pe care i l-am acordat, în 2016, pentru rubrica de cultură *Kulis* a portalului de știri *Lent.az* din Baku. Când am ajuns în patria ei, Jala a binevoit să-mi faciliteze vizitarea impresionantelor Case memoriale *Vagif Mustafazade* din centrul capitalei azerbaidjane, precum și să mă însoțească într-un interesant tur prin metropola de la Caspica. ■

Viorel Cosor

Arhetip, acril pe pânză, 40 x 40 cm

Realismul lui Gustave Courbet

Silvia Suci

Gustave Courbet (1819-1877) era prezent la Salonul Oficial încă din 1849, fiind considerat un peisagist important, „un om al timpului său...” Pentru a se promova și a ieși în față, artistul a purtat o corespondență asiduă cu criticii de artă, scriitorii și editorii vremii, în care a văzut un canal mai direct și mai larg de promovare decât publicul „oficial” al Saloanelor. Demersul său individual și progresist a reprezentat un semn distinctiv al modernismului și a dus la creșterea popularității și la o vizibilitate sporită a lucrărilor sale pe piața de artă, fapt care îi aducea numeroase comenzi.

Lucrările expuse la Salonul Oficial continuă să urmărească funcția socială, politică și dimensiunea istorică a artei. La începutul sec. al XIX-lea se produce o „partajare a sensibilității”, proprie idealului democratic care începe să se impună după Revoluția Franceză, și care va culmina o dată cu Revoluția de la 1848. Stefan Germer observa o tendință a apariției anecdoticului în creație și a „privatizării istoriei”, pe fondul procesului de „pierdere a exemplarității eroului clasic”¹, așa cum acesta apăruse în sec. al XVIII-lea, în lucrări ale unor artiști precum Jacques-Louis David, Jean-Baptiste-Siméon Chardin, Élisabeth Vigée-Lebrun, Antoine Watteau, Jean-Baptiste Greuze, Quentin La Tour etc.

În sec. al XIX-lea, în Franța circulau două concepții estetice: „arta filosofică” (sau „academică”, „oficială” sau „salonardă”) vs. „arta pură”. „Arta filosofică” se referă la dimensiunea istorică a artei, în timp ce „arta pură” (l'art pour l'art) se referă la autonomia totală a artei față de mișcările sociale și politice din epocă. După 1848,

se înregistrează accelerarea tendințelor individualiste, iar în creația plastică importanța cade mai ales pe sondarea psihologică, sentimentalism și caracterul meditativ al personajelor (trasaturi întâlnite la pictorii romantici), ca în tabloul „Pluta Medusei” (Théodore, Gericault, 1818-19).

În ce privește Salonul Oficial, începând cu anul 1848, se resimte tendința juriului de a favoriza peisajele și scenele din viața de provincie (Gustave Courbet și Honoré Daumier excelau în redarea plastică a acestora), în detrimentul picturii istorice. Păstrând maniera academică de tratare a subiectului, Courbet se îndepărtează de subiectele obișnuite (Antichitate, Orientalism) și începe să picteze scene burgheze.

În 1851, Gustave Courbet intra la Salon cu lucrarea „Enterrement à Ornans”, iar în 1852, cu lucrarea „Baigneuses”, care a scandalizat criticii și publicul din cauza atitudinii „prea reale” a personajelor. În 1855, Courbet propunea juriului Salonului mai multe pânze, din care au fost alese unsprezece pentru Expoziția Universală. Însă tocmai pânza lui preferată - „Atelierul pictorului: O alegorie reală a șapte ani din viața mea de artist” - a fost refuzată, în ciuda susținerii acesteia de către Eugène Delacroix și a nemulțumirii afișate de criticii de artă Charles Baudelaire și Jules Champfleury. „Atelierul lui Courbet introduce o alegorie reală pentru a asigura legătura între elementele considerate ca furnizând puncte de sprijin unei comportări zilnice.”²

Miza era cu atât mai mare cu cât, în același timp cu „Expoziția Universală a Artelor Frumoase”, avea loc la Paris „Expoziția Universală a Industriei”, la care participau 25 de state și coloniile lor,

eveniment susținut de Împăratul Napoleon al III-lea. Personalitate tenace și orgolioasă, nemulțumit de decizia juriului Salonului, Gustave Courbet pune să se construiască alături de Palatul de Arte Frumoase din Paris care găzduia Salonul, un pavilion din cărămidă și lemn, pe care îl numește „Pavilionul Realismului”. Cu ajutorul prietenului său, colecționarul Alfred Bruyas³, Courbet deschide expoziția „Le Réalisme”, cuprinzând 40 de lucrări, printre care și lucrarea respinsă de juriul Salonului. Realismul lui Courbet a apărut ca o reacție împotriva romantismului, reliefând viața de zi cu zi și oglindindu-l pe individul contemporan în mediul său social; lucrările lui se bazează pe observație și pe analiză psihologică.

Prin organizarea expoziției „Le Réalisme”, Courbet dorea să atragă atenția vizitatorilor de la „Exposition Universelle” asupra lucrărilor lui. Scop pe care l-a atins, având în vedere că Expoziția Universală a fost vizitată de peste 5 milioane de persoane! Cu siguranță că numeroși vizitatori au trecut și pragul expoziției lui Courbet. Gestul lui Courbet de a organiza o expoziție personală cu lucrări respinse de juriul Salonului anunță ceea ce se va întâmpla peste mai bine de 10 ani, cu *Salon des Refusés*.

Note

1 Julie Ramos, *Un regard au présent: l'histoire de l'art français du XIX siècle selon Stefan Germer*, Regards croisés. Revue franco-allemande de recensions d'histoire de l'art et esthétique, No. 3 / 2015, p. 33

2 Pierre Francastel, *Pictură și societate*, Meridiane, București, 1970, p. 161.

3 Alfred Bruyas (1821-1876), fiul unui bancher din Montpellier, a contribuit prin activitatea sa la promovarea și colecționarea artei contemporane. Colecția lui cuprindea opere de Gustave Courbet, Eugène Delacroix, Narcisse Diaz de Peña, Camille Corot, Adrien Guignet, Adolphe Hervier, Prosper Marilhat, Edouard-Antoine Marsal, Jean-François Millet, Théodore Rousseau, Philippe-Joseph Tassaert, Marcel Verdier, Constant Troyon. Colecția lui constituie fondul Muzeului Fabre din Montpellier.

Gustave Courbet

Atelierul pictorului: O alegorie reală a șapte ani din viața mea de artist (1855), ulei pe pânză, 391 x 598 cm. © Musée d'Orsay, Paris,

Viorel Cosor. Un pictor la apogeu

Timișoara, avea să fie, după cum chiar artistul constată, cea mai bună expoziție a sa, aspect pe care l-aș nuanța subliniindu-i limpezimea și coerența.

Ne propunem cu acest prilej să circumscriem contextul în care viziunea sa este viabilă și deosebit de autentică, artistul însuși fiind un laborios de mare anvergură care și-a educat constant spontaneitatea și libertatea de expresie.

În pictura de după cel de al doilea război mondial, purtând însemnele evenimentelor dramatice de atac distructiv la esențele umanismului, urmele adânci ale ororilor și ale șiroaielor de sânge și lacrimi, ca o destramare existențială de mare amploare, pictura de tip „action painting” (variantea americană), „tașismul” (variantea franceză) sau generalizat, „gestualismul”, a constituit o alternativă impunătoare, de lungă durată, în ceea ce obișnuim să denumim arta modernă.

Expresionismul abstract postmodern s-a dovedit totuși viabil, fiind un corespondent al dramatismului zilelor noastre și ale spaimelor de tot felul, mergând de la terorism și amenințarea nucleară permanentă până la dezastrele ecologice și perturbările climatice. Totodată, acest nou expresionism implică atât nuanțe dramatic-deprimante, cât și reactivități stenic-vitaliste. La nivel vizionar, fiind o tendință viabilă și persistentă, în arta actuală și în special în pictura românească, asociază amintiri ale suprarealismului abstract cu specificul convulsiv sau vitalist-spectaculos al gestualismului propriu-zis.

Un maestru al contrastelor, Viorel Cosor, a cărui autenticitate este indiscutabilă, își propune

Viorel Cosor

Gest, acril pe pânză, tehnică mixtă, 200 x 250 cm

și soluționează un program generic, sub un titlu atotcuprinzător, „Sintropia” (evitând titluri particularizate, pesudofilosofice sau poetice), prin care subliniază că asociază în același loc (tropos), cumulativ și sinergetic, diversele elemente de limbaj, pată, linie, punct, inserții optice active, vibrație-detaliu cu raporturi tranșante.

Artistul, preponderent adept al marilor suprafețe, își etalează neliniștea interioară, zbuciumul

sau visarea, prin cele două direcții ale preocupărilor sale, una cumulativă, vermicular-barocă și cu implicații suprarealist-abstracte și o alta selectivă, cu accent pe detaliu, pe gestul focalizat și contrastul accentuat, potențat cu măiestrie prin accente cromatice de forță.

Simultaneismul structural, alternarea contrastelor cu zone de liniște, folosirea aproape obsedantă a raporturilor alb-negru, în special ca macrodominante, dar și ca linie sau punct, corespund unui interior aparent convulsiv, de o mare sinceritate (în opoziție cu reușitele calofil-estetizante ale multor expresioniști abstracti actuali), totuși departe de o tristețe sau de un dramatism tragic, fiind în esență predominant stenic și vitalist.

Un practician înverșunat al picturii, Viorel Cosor reușește finalizări ale lucrărilor sale de o subtilă spontaneitate.

Starea sa autentică, trăită cu patimă, de un lirism discret sub aparențe dramatice, cunoaște declanșări aparent furtunoase, superlativ încheiate compozițional și cel mai adesea foarte spumoase în inventivitatea lor continuă derulată în cadrul unui sistem personal, consistent definit.

Pictura pe pânze pătrate de dimensiuni mari (200 x 200 cm) evidențiază o înțelegere și o trăire emoțional-viabilă a spațiului, sugerând un tridimensional iluzoriu, populat de urme și semne magice.

În etapa de astăzi, cea a „Sintropiei”, Viorel Cosor se autodefiniște parcă mai tranșant și se înscrie în rândul celor mai buni pictori români ai prezentului. Deci iată-l pe pictorul de azi (care s-a caracterizat cândva, tot la o personală, drept singur în anonim, mascându-și în cuvinte tristețea celui care se zbate într-un mediu concurențial acerb, aspru prin duritate și frecvent adumbrat de evaluări părtinitoare regizate) venit în întâmpinarea celor receptivi, ca un indubitabil maestru al contrastelor, ca un expresionist de mare autenticitate, definit plenar prin gestualismul său simultaneist postmodern, susținut de o cromatică vie, extrem de selectivă.

Viorel Cosor

Arhetip, ulei pe pânză, 60 x 60 cm

sumar

bloc-notes

Amplă retrospectivă a operei lui
Ion Grigorescu, remarcabil exponent
al neoavangardei, la Galeria Kiosk din Gent 2

editorial

Mircea Arman
Expunerea prealabilă a noțiunii de adevăr
și autenticitate raportată la structura apriorică
a imaginativului (V) 3

cărți în actualitate

Ani Bradea
Cărțile Editurii Tribuna în 2019 4
Mihaela Meravei
Un pictorial din bucăți de viață 6
Alexandru Șfârlea
„Griji simple și nesfârșite/ îmi amintesc
doar fostele amintiri” 7

comentarii

Nicolae Sârbu
Un documentar despre avaturile presei
din provincie 8

cartea străină

Vistian Goia
„Aristocrații” de altădată 9

poezia

Dumitru Velea
Recviem pentru inocenți 11

proza

Walther A. Prager
Pelérinul 12

diagnoze

Andrei Marga
Răspunsuri la crizele actuale 14

eseu

Christian Crăciun
Lecția despre cub (II)
Completări la Anti-Pygmalion 18

religia

ÎPS Mitropolit Andrei
„Astăzi Proorociile și toate Scripturile ...” 19

social

Adrian Lesenciuc
Media, furnizor de securitate
sau vulnerabilitate națională? (II) 20

însemnări din La Mancha

Mircea Moș
O călătorie întreruptă 21

o dată pe lună

Mircea Pora
Spre Cluj, pe ore și minute 22

Concursul Național de Literatură

„Ioan Slavici”
George Moldovan
Gloaba 23

poeți clujeni

Adrian Țion
Manifestele „Poetului venețian” 27

showmustgoon

Oana Pughineanu
Educația sub asediul competențelor (V) 29

reportaj literar

Cristina Struțeanu
Supușenia femeii 30

muzica

Virgil Mihaiu
Megafestival de Jazz în Urbea Vântului – Baku (I) 32

conexiuni

Silvia Suci
Realismul lui Gustave Courbet 34

plastica

Ciprian Radovan
Viorel Cosor. Un pictor la apogeu 36

plastica

Viorel Cosor

Un pictor la apogeu

Ciprian Radovan

Viorel Cosor

Peisaj imaginar II, acril pe pânză, 60 x 60 cm

În contextul eferescenței creative a artei timișorene din deceniul opt al secolului trecut, pictorul Viorel Cosor, pe atunci foarte tânăr, debutează cu o artă gravă, densă, anticalofilă și în bună parte diferențiată față de rafinementele coloristice ale artei noastre tradiționale. Evident, atrage atenția asupra lui tocmai dramatismul și austeritatea, materialitatea pastei cromatice, pusă generos, folosirea pământurilor, de regulă brunuri, asociate cu albul și negrul.

Practicând, o vreme, în paralel cu pictura și un gen de gravură, clasică ca tehnici dar dezinvoltă în execuție, respectiv un desen de șevalet pictural și contrastant, artistul staționează un timp suficient de lung, până după anii 90, într-o viziune expresionist-figurativă, de regulă dramatică, analoagă unui fel de blues vizual.

Treptat accentul pe culoare capătă o nouă amploare iar compozițiile se dezvoltă prin gradul de libertate expresivă. Pictura lui Viorel Cosor

evoluează în independența elementelor specifice de limbaj și artistul devine un pictor predominant abstract, păstrându-și însă constant caracterul expresionist definitiv. Îmbinând pata și linia, viguros abordate, uneori în structurări controlat eclectic, cu inserții figurative, artistul își purifică constant compozițiile, abordează atât marile dimensiuni cât și suprafețele mici, rafinementul își face resimțită prezența, ca de altfel și importanța acordată culorii asociată în mod personal cu albul și negrul sau griuri alternate. Cu alte cuvinte artistul virează, în cele mai semnificative lucrări ale sale, spre expresionismul abstract, viziune concordantă firii sale introvertite și adesea învolburată de neliniști. Între arta sa ca fapt și structura sa de personaj există o corelare din ce în ce mai completă.

Recenta sa personală, intitulată sugestiv „Sintropia”, deschisă recent la Galeria Helios din

Continuarea în pagina 35

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române sau Cu ridicare de la redacție: 30 lei – trimestru, 60 lei – semestru, 120 lei – un an. Cu expediere la domiciliu: 40,2 lei – trimestru, 80,4 lei – semestru, 160,8 lei – un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de cultură Tribuna, contravaloare revistă cont nr. RO57TREZ21621G335100xxxx și contravaloare taxe poștale cont nr. RO16TREZ24G670310200108x deschis la B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

Tiparul executat de:
IDEA Design + Print Cluj

